

RØDE FANE

Nr. 3-81

Kr. 20.-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

30-ÅRA
PÅ NYTT?

I DETTE NUMMER

Krisa i verdensøkonomien: 30-åra på nytt? Side 4

**Bilindustrien i Vesten:
Massiv overproduksjon og
dystre utsikter.** Side 14

Sovjetøkonomien: Ved grensa for videre vekst?

Av Per Nybakk. Side 18

**Nytt Arbeidsprogram for AKP(m-l) —
diskusjonen starter nå!** Av Sigurd Allern. Side 22

**Hva mener du om AKP,
Henry Stokmo?**

Intervju med formannen i Oslo
Spurveisbetjenings forening. Side 24

**Kritikk av AKPs klasseanalyse:
Ikke tre, men seks klasser i Norge.** Av Gustav Lindgren. Side 28

**Trusselen om atomkrig: Calders dommedagsprofetier
holder ikke.** Av Per Gunnar Gabrielsen. Side 32

Fra eksil til konsentrasjonsleir i Sovjet

Møte med greske partisaner. Side 34

Debatt: Norge ut av NATO nå — fra vondt til verre!
Av Per Gunnar Gabrielsen. Side 38

Debatt: Økonomisk politikk: Per Lund på ville veier?
Av Carl-Erik Schulz. Side 40

Debatt: Striden om den nye arbeiderlitteraturen:
Solstad tar feil! Side 44

I NESTE NUMMER

Hva mener SKP i dag?

Røde Fane intervjuer talsmenn for
Sveriges Kommunistiske Parti.

Oppgjør med SVs «sosialisme på norsk»

ISSN 0332-7892

2

RØDE FANE

Ansvarlig utgiver for dette
nummer: Pål Steigan

Røde Fane redigeres av et
utvalg nedsatt av sentral-
komiteen i AKP(m-l).

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavsplass, Oslo 1.
Telefon: 11 45 73

ABONNÉR!

Tegn abonnement på Røde
Fane — for 110 kroner får
du en hel årgang, 8 num-
mer, tilsendt. Du sparer
hele 50 kroner i forhold til
løssalgspisen!

Bestill fra: Røde Fanes dis-
tribusjon, Boks 83 Bryn,
Oslo 6.

Utgitt av Arbeidernes
kommunistparti
(marxist-leninistene)
Nr. 3 — 1981 10. årg.

Forsidefoto: Røde Fane
Trykt i offset hos
A/S Duplotrykk.

Hva betyr krisa i verdens- økonomien for Norge?

Nytt arbeidsprogram for AKP(m-l) blir nå debattert. Det dreier seg blant annet om den økonomiske politikken som partiet skal gå inn for i åra framover.

For at en slik debatt skal bli fruktbar, må den basere seg på fakta. F.eks. hva oljesektoren vil bety for den økonomiske utviklinga i Norge. Partiets økonomiske utredningsutvalg har jobba med dette spørsmålet. Resultatet vil foreligge i form av ei bok på Forlaget Oktober med det aller første.

Men det er ikke nok. Vi er nødt til å se ut over landets grenser. Nesten daglig har aviser, radio, TV brakt nye og til dels dramatiske opplysninger om situasjonen i verdensøkonomien. Arbeidsløsheten stiger stadig raskere, den økonomiske veksten er stadig synkende, og inflasjonen oppviser tosifra prosenttall, til tross for at alle regjeringer nå snakker om at kampen mot inflasjonen har høyeste prioritet.

Norge er en del av denne verdensøkonomien, ja, vi er tett sammenvevd med den. Den norske økonomien er det en kaller en svært «åpen» økonomi, dvs. vi har en utenrikshandel på rundt 50 prosent av det vi produserer her i landet. Vi vil derfor nødvendigvis ta del i den generelle utviklinga av verdensøkonomien.

Verdensøkonomien er nå inne i en alvorlig konjunkturedgang. Den norske økonomien vil ifølge prognosene få føle den fulle virkninga av denne nedgangen i 2. halvdel av 1981. Problemene vil dessuten bli skjerpa av at Norges viktigste samhandelsland, Storbritannia, Vest-Tyskland og Sverige, er særlig hardt rammet av den internasjonale krisa. Norsk eksportindustri vil uten tvil møte økte problemer og tap av markedsandeler.

Nå har verdensøkonomien hatt sykliske kriser i 150 år uten at dette alvorlig har trua det kapitalistiske økonomiske systemet, med unntak av krisa i 30-åra. Det er heller ingen grunn til å tro at den nåværende nedgangskonjunktura isolert sett vil få veldig store konsekvenser for norsk økonomi. Det er dessuten riktig, som flere har pekt på, at oljeinntektene gir den norske økonomien en særfordel som reduserer virkningene av konjunkturedgangen.

Men dersom den krisa vi nå står overfor ikke bare er en konjunkturedgang, men en økonomisk nedgang av mer varig og djuptgående karakter, så stiller dette seg annerledes. Dersom vi står overfor ei krise som over år vil utvikle seg og bli skjerpa, så vil den norske økono-

mien uansett oljeinntekter bli dratt med nedover. Situasjonen vil forandre seg totalt.

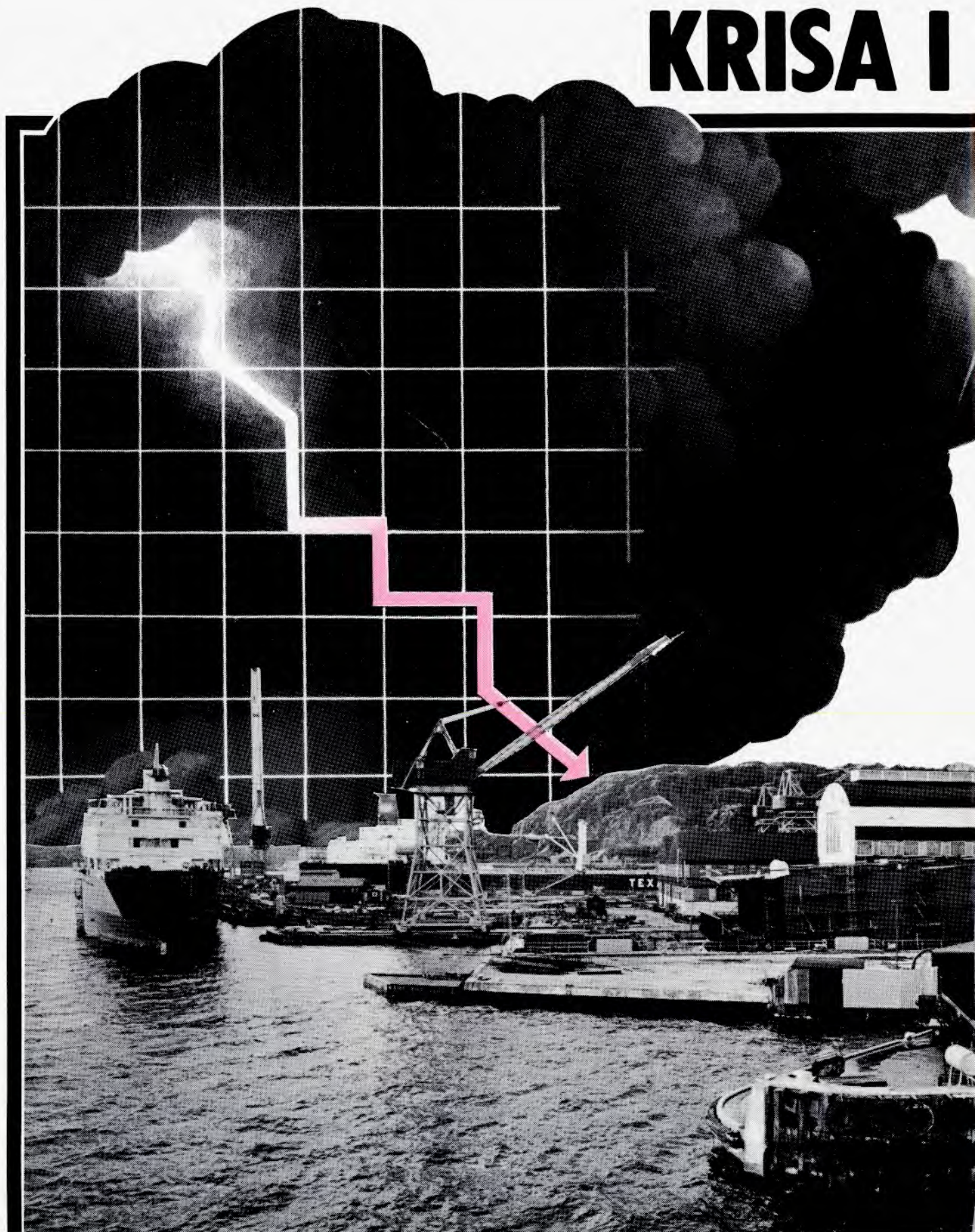
I dette nummeret av Røde Fane legger vi fram materiale som viser at det er grunn til å tro at den nåværende krisa er noe mer enn en vanlig konjunkturedgang. Diskusjonen blant borgerlige politikere og økonomer tyder også på dette. De er dels rådville, dels desperate fordi de tradisjonelle virkemidlene for å stimulere økonomien ikke lenger virker. De iverksetter i økende grad proteksjonistiske tiltak, dvs. tiltak for å skjerme den innenlandske økonomien mot import av utenlandske varer, vel vitende om at dette på sikt er som å slukke tørsten ved å drikke gift. Etterkrigstidas økonomiske vekst har hatt sitt grunnlag ikke minst i en enorm utvidelse av verdenshandelen. Når denne nå innskrenkes gjennom politiske beslutninger, så rammer dette i første omgang de enkelte landas eksportnæringer, i neste omgang hele den internasjonale økonomien.

For å forstå karakteren av den nåværende krisa i verdensøkonomien kreves langvarige og tålmodige studier av marxistisk økonomisk teori og konkret materiale om den aktuelle utviklinga. Men det er et helt nødvendig arbeid. Norsk økonomi, og norsk samfunnsutvikling overhodet, er umulig å begripe isolert fra utviklingstendensene i den internasjonale økonomien.

Den nåværende krisa: De økonomiske virkemidlene fungerer ikke lenger. Borgerskapet fortviler. På bildet: Den tyske økonomiminister Otto Graf Lambsdorff.

KRISA I

VERDENSØKONOMIEN:

- Stadig økende arbeidsløshet
- Stadig synkende økonomisk vekst
- Fortsatt høy inflasjon
- Rådville regjeringer

Hva slags krise står den kapitalistiske økonomien overfor?

30-ÅRA PÅ NYTT?

Vi går mot 30 millioner arbeidsløse i de vestlige industriland i år — slik lyder meldingen fra OECDs* økonomiske eksperter i mars 1981.

Så seint som i desember i fjor var det fra OECD snakk om 25 millioner i 1982. Altså ingen bagatellmessig oppjustering på bare 3 måneder. Og vel å merke: Disse beregningene forutsetter at prisen på olje ikke stiger raskere enn inflasjonen i OECD. Da kan arbeidsløshetstallene raskt bli høyere. Beregningene forutsetter også at den økonomiske politikken i de viktigste industrilanda ikke blir lagt om i mer *proteksjonistisk* retning, dvs. til en politikk som er innretta på å beskytte den innenlandske økonomien mot utenlandsk konkurranse. Hvis en slik omlegging skulle skje, sa en bekymret forbundskansler

* OECD: Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling. Omfatter industrilanda i Nord-Amerika, Vest-Europa, Japan, Australia og New Zealand, i alt 24 land.

Helmut Schmidt i Vest-Tyskland allerede i august i fjor, så må vi regne med at arbeidsløshetstallene vil stige til 60 millioner.

Vi skal ikke her vurdere hvor rimelig påstanden til Helmut Schmidt er. Men det er nettopp den proteksjonistiske tendensen som er på frammarsj i dag. Ta f.eks. situasjonen på det europeiske stålmarkedet. Den økende internasjonale overproduksjonen av stål har lenge trua med å kaste EFs 350 stålprodusenter ut i en ødeleggende prisrig, noe som ville føre til en djuptgående sanering av hele bransjen langt utofor EFs grenser. Til nå er dette blitt forhindret gjennom beslutninger i EF-kommisjonen om obligatoriske nasjonale produksjonskvoter, noe som kombinert med statlige subsidier til de svakest stilte av dem (som f.eks. til det enorme British Steel Corporation) fremdeles holder dem gående med en slags kunstig åndedrett.

Følgene er at den latente overproduk-

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

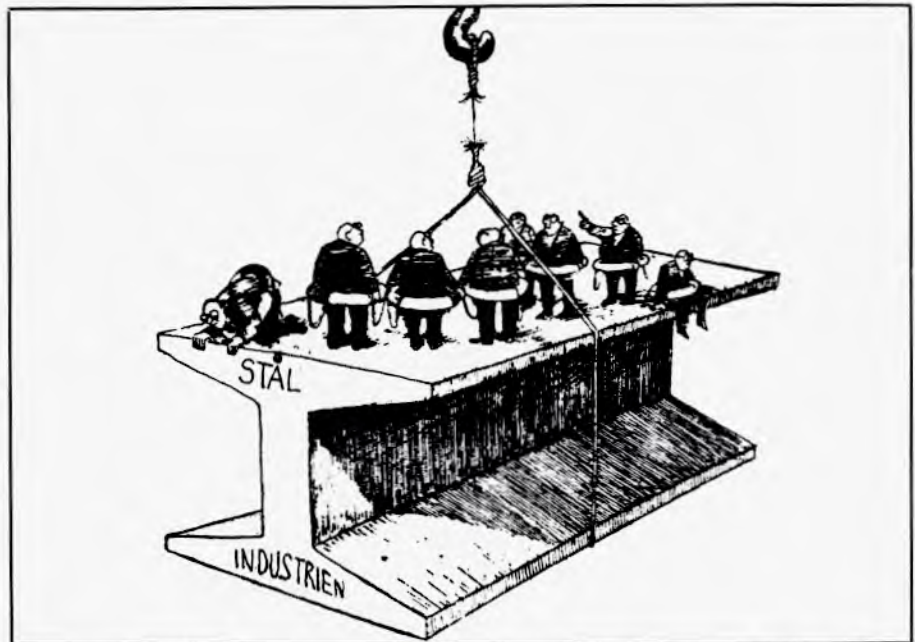
sjonen fortsetter å bygge seg opp. Bare i løpet av året 1980 sank kapasitetsutnyttelsen i den europeiske stålindustrien fra 70 prosent til 55 prosent! Vest-Tyskland, som har den sterkeste og mest produktive stålindustrien i Europa har gått inn for frihandel og nødvendig sanering av bransjen. De fleste andre EF-landa er imot. EF-kommisjonen i Brussel vakler. Konflikten har nå tatt en dramatisk vending etter at Vest-Tyskland i mars i år har trua med å bryte EF-kommisjonens påbud og bl.a. blokkere for import av subsidiert stål fra andre EF-land. Hva vil EF-kommisjonen beslutte seg til?

Et annet eksempel: De amerikanske bilprodusentene har nå i brev til president Reagan krevd kvoteregulering av importen av japanske biler. Grunn: De japanske bilene er i ferd med å utkonkurrere de amerikanske bilene på deres eget marked! I 1980 solgte General Motors og de andre amerikanske bilmonopolene 30 prosent færre biler enn i 1978. Samtidig økte importen av personbiler med 20 prosent. Kjempekonsernet Chrysler hadde aleine 10 milliarder kroner i underskudd, og er nå, til tross for en panisk satsing på nye energigivne småbiltyper, på full fart inn i ruinen. Stilt overfor denne situasjonen, står den amerikanske regjeringa splitta mellom proteksjonister og frihandeltilhengere. Hva velger Reagan å gjøre?

DE FEITE ÅRA ER FORBI

Kansler Helmut Schmidts bekymringer for den økonomiske utviklinga er altså ikke tatt ut av løse lufta. Og nettopp Schmidts Vest-Tyskland gir en god illustrasjon på hvor fort krisa nå utvikler seg i industrilanda: Ennå på OECDs minister-rådsmøte i 1978 gikk Vest-Tyskland, sterkt optimistisk, i spissen for et internasjonalt samarbeidsprogram for å skape nytt økonomisk oppsving i OECD. I dag er det ikke spor av slik optimisme.

Den vesttyske økonomien, i sin tid sjølve symbolet på etterkrigstidas vekstøkonomi, «det tyske økonomiske underet», er i dag preget av nedgang og resignasjon: I løpet av 1981 vil arbeidsløshetstallet stige til 1,5 millioner, bruttonasjonalproduktet vil synke med 2 prosent ifølge tyske prognoser (skeptikere snakker nå til og med om en nedgang på 3 prosent), ordretilgang og investeringer viser ingen tegn til oppgang, antallet konkurser

Økonomene drøfter: Hvordan utsette sammenbruddet i den europeiske stålindustrien ennå noen måneder...

stiger, en økende del av industrikapasiteten ligger brakk.

Og bedre står det altså ikke til med de andre ledende industrilanda. USA vil få negativ vekst i bruttonasjonalproduktet, dvs. nedgang i samla produksjon, i år som i fjor. Det samme gjelder, nær sagt selvfølgelig, også Storbritannia. OECD-området som helhet har fått prognosene nedjustert fra +1 prosent til null-vekst. (Det økonomiske forskningsinstituttet i Kiel melder i mars om 1 prosent nedgang i OECD.) EF vil totalt sett få nedgang i produksjonen.

ØKENDE RESIGNASJON

Det er grunn til å regne med en konkunkturoppgang i 1982. Men det er nå ytterst få økonomiske eksperter som trur at denne konjunkturoppgangen vil kunne hindre videre økning av arbeidsløshetstallene. Og det blir færre og færre som trur det skal bli mulig å stanse den stagnerende *tendensen* i verdensøkonomien. Det regjeringene nå i første rekke konsentrerer seg om, er å få bukt med inflasjonen. Men i motsetning til tidligere forhåpninger, så har disse bestrebelsene ikke ført til noen sterkere tendens i produksjonen, snarere tvert imot.

Så mistrøstig og resignert er stemningen blant en del økonomer og politikere,

særlig i Vest-Tyskland, at den i seg sjøl blir å regne som en negativ konjunkturfaktor. Dessuten blir det nå åpent snakket om «lederkrise» i Vest-Tyskland. Helmut Schmidt virker ute av stand til å ta noe initiativ i en situasjon der de tradisjonelle konjunkturvirkemidlene ikke lenger fungerer. Ifølge tidsskriftet *Der Spiegel* (nr. 7/81) skal kansleren ha gitt uttrykk for at effektive tiltak ikke var mulig, så lenge dollarkursen og bankrenten i USA lå så høyt, et problem som lå utafør rekkevidden til den tyske regjeringa. Det eneste konkrete forslag av betydning «for å møte minus-vekst og japanere» er ikke kommet fra regjeringa, men fra det økonomiske instituttet i Kiel, og det går ut på at de fagorganiserte overhodet ikke bør ha lønnsstillegg i år. På den annen side har det vesttyske metallarbeiderforbundet, som i utgangspunktet krever 8 prosent lønnsøkning, allerede understreka kravet med en varselstreik.

SOVJET

Vender vi nå blikket østover finner vi de sovjetiske politikerne opptatt med den lite misunnelsesverdige oppgava å legge opp de økonomiske planene for de neste 5 åra. Som i Vesten viser den økonomiske vekstraten en synkende trend og veksten ligger nå sannsynligvis ikke høyere enn 2

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

prosent. Bedre blir det ikke av at en andel av bruttonasjonalproduktet på mellom 12 og 20 prosent (vestlige vurderinger spriker en del) går inn i militærproduksjonen.

Problemet for sovjetøkonomien er ikke arbeidsløshet, men mangel på arbeidskraft, noe en synkende befolkningstilvekst i den europeiske delen av Sovjet bidrar til å skjerpe ytterligere. Som i Vesten kan en for Sovjet og Øst-Europa slå fast: Ingen lysning i sikte.

ØKONOMIEN I DEN 3. VERDEN: NESTEN HELSVART

Om situasjonen er dyster i den industrialiserte verden, er den nesten helsvart i store deler av den 3. verden. De fleste ikke-oljeproduserende landa i den 3. verden befinner seg i dag på randen av økonomisk bankerott. Etterspørselen på flere viktige råvarer har vært synkende og råvareprisene faller stadig lenger bak prisutviklinga på industrivarer. Alle de viktigste råvarekartellene, utenom OPEC, har mer eller mindre falt sammen. Siden 1975 har

det blitt en klar forverring i det på forhånd ulike bytteforholdet med industrilanda.

Landa i den 3. verden har siden 1973 vært nødt til å ta opp store lån på det internasjonale markedet og har nå akkumulert en enorm utenriksgjeld, totalt på ca. 400 milliarder dollar. De stadig svakere eksportinntektene makter nå knapt å dekke innkjøp av olje og betale gjeldsrenter. Samtidig må en trekke viktige skillelinjer mellom land i den 3. verden. Det dreier seg på den ene sida om de aller fattigste landa, som vi særlig har i Afrika, der det nå rår en akutt matvarekrise og fare for sultkatastrofer. De har nesten ikke eksportinntekter og har store likviditetsproblemer.

På den andre sida har en land som Brasil, Mexico, India osv., land som i kraft av sin størrelse og det at de også har en betydelig industriproduksjon kommer i en annen stilling. Brasil, som i dag har den høyeste utenriksgjelda av alle land i den 3. verden, har nylig fått bevilget nye store lån. Når de internasjonale storban-

kene, riktignok nølende, fortsetter å gi lån til land i den 3. verden, sjøl om de nøkternt sett ikke har mulighet til å få tilbakebetalt lånet, så er det fordi de av hensyn til seg sjøl ikke tør å erklære disse landa konkurs. Det ville nemlig bety krakk for disse bankene sjøl. Men faktum er at ikke én stat i den 3. verden — utenom OPEC — er i dag i stand til å betale gjelda si. Men som vi skal komme tilbake til, så er det også situasjonen for de aller fleste industrilanda i dag.

HVA SLAGS KRISE?

Hva slags krise står den kapitalistiske økonomien nå overfor? For det første er det klart at vi står overfor en kombinasjon av mange motsigelser som påvirker hverandre og forsterker hverandre. I «Teorier om merverdien, del II», sier Marx:

«Krisene på verdensmarkedet må oppfattes som den reelle sammenfatningen og den voldsomme utjæmningen av alle motsigelsene i den borgerlige økonomien (MEW. 26/2, s. 282).

«Alle motsigelsene i den borgerlige produksjonen kommer kollektivt til uttrykk i de allmenne krisene på verdensmarkedet.» (s. 318).

Som vi skal se nærmere på etter hvert, så bekrefter den situasjonen som vi nå står overfor til fulle marxismens lære om den kapitalistiske økonomiens iboende og uløselige motsigelser. Den bekrefter også i hovedsak det AKP(m-l) tidligere har sagt om den økonomiske krise. AKP har vist at krise arter seg som en overproduksjonskrise og at de gjenvendende overproduksjonskrisene har en tendens til å bli skjerpa. I Røde Fane 3/78 ble det bl.a. også pekt på at «den allmenne oppgangen etter 2. verdenskrig er avløst av en allmenn nedgangstendens, der tallet på arbeidsløse ligger på et høyt nivå, sjøl under perioder med høykonjunktur».

Samtidig må det være riktig å si at AKP har studert *helheten* i den økonomiske krise for dårlig, fokusert for ensidig på enkelte aspekter og foretatt enkelte feilaktige vurderinger (f.eks. det synet at den 3. verden var i ferd med å tvinge fram et gunstigere bytteforhold med industrilanda, som også står å lese i RF 3/78. Dette gjelder utvilsomt for OPEC-landa, og det gjelder til en viss grad de landa som med en samlebetegnelse er blitt kalt «Newly industrialising countries» — Sør-Korea, Taiwan, Hongkong, Singapore, Mexico

Lønnsnedslag som svar på konjunkturproblemer i Vest-Tyskland? Forslaget har allerede blitt møtt med varselstreiker blant vesttyske metallarbeidere. Her fra varselstreiken i Salzgitter.

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

og Brasil — men i det store og hele er tendensen den motsatte.).

Den nåværende internasjonale økonomiske krise er altså kjennetegnet ved en kombinasjon av flere faktorer og motsigelser. Uten å gjøre krav på å være spesielt vitenskapelig kan det være nyttig å skille ut tre forskjellige faktorer — eller kompleks av faktorer — for å få et grep om karakteren av denne krise:

1) En kraftig lavkonjunktur som sannsynligvis vil vare året ut og kanskje lenger.

2) Viktige strukturelle endringer i verdensøkonomien.

3) Tendensiell langsiktig nedgang i den økonomiske veksten.

KONJUNKTUREN: PROBLEMATISK OPPGANG

Den vestlige økonomien er inne i en konjunkturkrise av klassisk karakter med overproduksjon og sviktende markeder. Det er nå også klart at konjunkturedgangen vil bli dypere og mer langvarig enn de økonomiske ekspertene hadde regna med for bare få måneder siden.

Nedgangen startet i begynnelsen av 1980 med en klar svikt i det personlige forbruket, fulgt av en nedgang i investeringer. Fram til slutten av 1980 var det ingen tegn til noe dramatisk kollaps av etterspørselen eller til en så voldsom lageroppbygging som kjennetegna krise i 74/75. Men allerede tidlig i 81 ble det klart at tilbakeslaget var dypere enn antatt. Det private forbruket viste ikke den forventede positive utviklinga. I mars sa Ifo-instituttet for økonomisk forskning i München at de tidligere prognosene på 2,4 prosent nedgang i investeringer i 1981 var altfor optimistiske.

OECD-rapporten fra desember 1980 regner med at særlig to viktige etterspørselsfaktorer skal bidra til ny konjunkturoppgang. Økningen av den personlige inntekten og økt eksport til ikke-OECD-området. Og det er særlig skattereduksjonene som Reagan har bebuda i USA som OECD setter sin lit til. Disse skal trekke opp den private etterspørselen først i USA og seinere i det øvrige OECD-området.

Det er på ingen måte usannsynlig at OECDs prognoser vil slå til, sjøl om oppgangen både vil komme seinere og bli svakere enn det de regna med i desember. Men samtidig er det grunn til å nevne

to viktige faktorer som i sterk grad kan bremse oppgangen. Det gjelder for det første oljeprisene. Oljeprisene er i første halvdel av 1981 stabile på grunn av at tilbakegangen i den vestlige økonomien også har redusert etterspørselen etter olje. Men nytt oppsving og økt etterspørsel vil sannsynligvis slå ut i økte oljepriser. Den andre faktoren er den allerede nevnte tendensen til økt proteksjonisme. Andre ting vil også kunne spille inn. Veien fram til ny konjunkturoppgang er på ingen måte uproblematisk.

Nå har sykliske kriser vært et kjennetegn ved kapitalismens historie i hvert fall i 150 år, og med unntak av den store depresjonen i 30-åra, har disse gjenvendende overproduksjonskrisene ikke egentlig trua sjølve det økonomiske grunnlaget i det

kapitalistiske systemet.

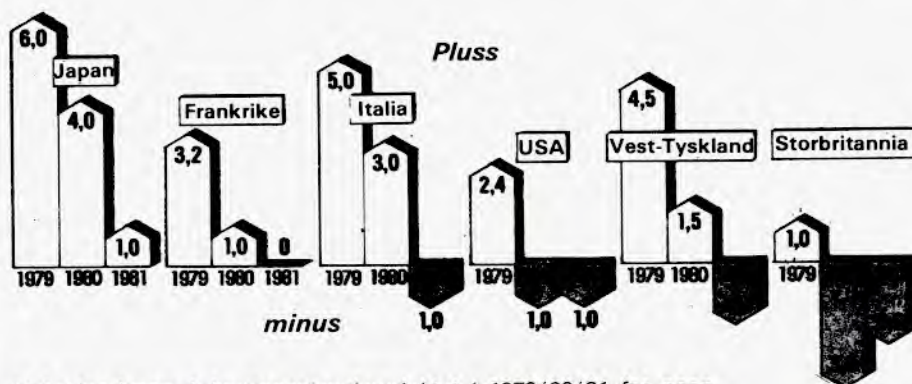
Men som i 30-åra er det mye som tyder på at vi står overfor ei krise av mer dyptgående og permanent karakter. La oss foreløpig utdype karakteristikkene av krise ved å bringe inn et annet sett av faktorer av betydning.

DYPE STRUKTURENDRINGER

Den internasjonale krise finner sted på bakgrunn av bestemte politiske og økonomiske strukturendringer i verden som i alvorlig grad skjerper krise. Her er noen eksempler:

HVOR SKAL EKSPORTEN GÅ?

For det første: Krise har nå i større eller mindre grad slått inn over hele verden: I

Vekst/nedgang i bruttonasjonalproduktet i 1979/80/81 for noen viktige land. (Kilde: Institutt for verdensøkonomi, Kiel).

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

Vesten, i Sovjet og Øst-Europa, i den 3. verden. I motsetning til situasjonen under krisa i 74/75, da industrilanda fikk en betydelig avsetning på overproduksjonen gjennom å øke eksporten til ekspanderende markeder i den 3. verden, eksisterer ikke denne muligheten i dag. Kina har også senka importkvotene drastisk, og i Sovjet og Øst-Europa tillater ikke valuta-situasjonen noen vesentlig økning av importen.

Samtidig forsøker jo nå de fleste regjeringene å redusere den innenlandske etterspørselen for å dempe inflasjonen og bedre driftsbalansen med utlandet. Så sjøl om eksportmulighetene er små, så snakker nå alle land om en eksport-leda vekst og ekspansjon. Men hvis alle land fører en slik politikk, og det gjør de i sta-

dig større grad, fører dette til at det oppstår en beinhard kamp om markedsandeler i Vest-Europa og økt proteksjonisme. Dette vil så ramme eksportnæringene i de enkelte landa, med de ringvirkningene dette vil få for hele økonomien.

JAPAN OPP

For det andre, så er det å merke seg at det har skjedd en viktig endring i det internasjonale økonomiske styrkeforholdet. Særlig Japan, og til en viss grad de nevnte «Newly industrialising countries», har utvikla et forsprang til Vest-Europa og USA i arbeidsproduktivitet (dvs. de har en langt høyere verdiskaping pr. arbeidstime). De har også greid å opprettholde en relativt høy vekstrate (Japan mellom 1

og 3 prosent i år). Gjennom lavere priser og høy kvalitet erobrer de stadig nye markedsandeler på de vestlige markedene. Japan utfordrer særlig USA nå, ikke først og fremst gjennom framgangen på personbilsektoren, men på slike områder som computerteknologi, teleteknologi og andre områder som i dag regnes som de viktigste vekstbransjene.

Når det gjelder evnen til teknologiske nyskapingner framover, så er det mye som tyder på at disse vil komme fra Japan, og i mindre grad fra det som nå blir kalt forsøket på å «revitalisere» den amerikanske industrien. Problemet, særlig i USA og Vest-Europa, er nemlig at den relative mangelen på kapital, den lave profitten og den usikre framtida fører til at investorene foretrekker kortsiktige profittbringende eventyr, framfor slike langsiktige, kapitalkrevende og risikofylte prosjekter som er forutsetninga for utviklinga av ny teknologi og nye produkter.

VEKSTPRODUKTENE DABBER AV

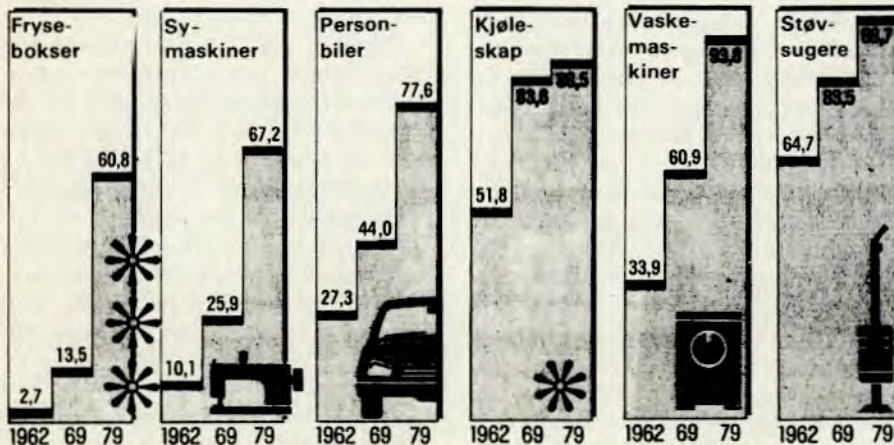
For det tredje: Når det gjelder mange av de forbruksvarene som har vært ledende i Vesten i etterkrigstida, nemlig slike produkter som personbiler, kjøleskap, fjernsyn, vaskemaskiner osv., er det et faktum at dekningsgraden er langt høyere i dag enn for 20 år siden. Undersøkelser i Vest-Tyskland viser at mens 30 prosent av husholdningene hadde bil i 1962, har nesten 80 prosent det i dag. Mens under 35 prosent hadde vaskemaskiner for 20 år siden, har over 90 prosent det i dag osv.

Det har inntruffet en relativ metning når det gjelder mange av de produktene som ga impulser til veksten i den vestlige økonomien, samtidig som en synkende kjøpekraft og synkende profitt svekker grunnlaget for utviklinga av nye vekstskapende produkter.

DET INTERNASJONALE LÅNEMARKEDET: HVOR FORSVANT PENGENE?

For det fjerde: Det gjelder spørsmålet om økte oljepriser og situasjonen på det internasjonale kredittmarkedet.

Som nevnt har landa i den 3. verden i det store og hele ikke makta å kjempe igjennom en mer rettferdig økonomisk verdensordning. Det eneste eksempelet

Den grafiske framstillingen viser dekningsgraden for viktige forbruksartikler i prosent av det totale antallet husholdninger. Undersøkelsen er fra Vest-Tyskland og offentliggjort av tidsskriftet *Der Spiegel*.

På kort sikt vil ingen annen enkeltfaktor spille så stor rolle for verdensøkonomien som knappheten på olje.

KRISA I VERDENSKONOMIEN

på at land i den 3. verden har oppnådd *noe* — er organisasjonen av oljeeksporterende land, OPEC. Den formidable virkninga som prisøkninga *opp til markedsnivå* på denne råvaren — olje — har hatt på verdensøkonomien, viser i et nøtteskall hvordan den 3. verden blir utbytta ved at råvareprisene blir holdt nede.

Det har vært to store prisøkninger på olje, i 1973/74 og i 1979, begge gangene av omtrent samme størrelse. Begge gangene har de redusert nasjonalinntekta i hele OECD med ca. 2 prosent. Begge gangene førte prisøkningene til at den stagnerende vestlige økonomien fikk et ytterligere puff nedover. Men den utvilsomt viktigste konsekvensen av oljeprisøkningene, hvis vi ser på dagens situasjon, er den enorme gjelda som de oljeimporterende landa har fått til OPEC-landa. F.eks. var OPECs eksportoverskudd i 1980 på 115 milliarder dollar og vil være omtrent like høyt i år. Underskuddet til landa i OECD og den 3. verden øker omtrent i samme grad.

Hva skjer så med disse pengene? OPEC sjøl er bare i stand til å absorbere en liten del av dem hjemme. Resten blir i hovedsak plassert i de internasjonale storbankene, på det såkalte Euro-markedet. Og hva skjer så?

Renta på det internasjonale lånemarkedet er i dag svært høy. For bankene betyr dette at det er absolutt nødvendig for dem å låne disse pengene ut umiddelbart, eller reduseres verdien av dem raskt pga. den høye inflasjonen. Derfor er det i dag en knivskarp konkurranse mellom storbankene for å få lånt ut pengene, slik at de får disse renteinntektene. Men hvem skal de låne disse enorme pengemengdene ut til? Og det er her problemene begynner.

La oss ta et eksempel: Polen er som kjent i dyp økonomisk krise og har dessuten akkumulert en stadig større gjeld til de vestlige bankene. Og nå er de ute på Euro-markedet igjen og ber om mer penger. Men Polen skal ifølge inngåtte forpliktelser *betale* Euro-bankene 10,9 milliarder dollar i renter og avdrag i år. Men myndighetene i Polen har åpent sagt at de er betalingsudyktige. Dette stiller bankene overfor følgende problem: De kan utsette Polens betalingstermin og gi det et ekstra lån på toppen, så det kan betale renter. Dvs. la det hele gå videre, men

Viktige regioners driftsbalanse overfor utlandet

(i milliarder dollar) (Kilde: OECD Economic Outlook)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Industriland	10	÷ 20	2	÷ 16	÷ 23	15	÷ 36	÷ 80
Oljeeksporterende land i den 3. verden	8	60	27	37	29	5	68	115
Øvrige land i den 3. verden	÷ 8	÷ 26	÷ 30	÷ 18	÷ 13	÷ 23	÷ 36	÷ 50

Denne tabellen illustrerer hvordan de oljeeksporterende landa (i første rekke OPEC) akkumulerer stadig større overskudd i handelen med industrilanda og resten av den 3. verden. 1981 vil ifølge prognosene bli omtrent som 1980.

nærmest i visshet om at disse pengene aldri blir betalt tilbake. Eller — bankene kan si *nei* til Polen, noe som ville gi den polske økonomien en ytterligere knekk. Men sett fra bankenes synspunkt kommer det et viktigere argument inn: Et «nei» til Polen betyr også at de må bokføre en tilsvarende nedskrivning av fordringene på Polen, som da må anses som betalingsudyktig. Og dette slår tilbake på bankene sjøl, for det betyr egentlig at de må regnskapsføre sin egen manglende tilbakebetalingsevne overfor OPEC.

Saka er at tilfellet Polen bare er et eksempel på et problem som i dag er universelt. Bankene har nå i årevis lånt ut OPEC-milliarder til land både i den 3. verden og til industriland. Mange av disse pengene vil nøkternt vurdert aldri kunne betales tilbake. Og OPEC fortsetter å plassere oljemilliardene i disse bankene utfra den stilltiende forutsetning at disse bankene er grunnsolide. Men etter hvert som det blir stadig mer åpenbart at et stort antall land ikke lenger kan kalles kredittverdige, får dette mer og mer karakter av en gigantisk illusjon. Det sies riktignok nå at bankene er blitt mer kritiske med hensyn til låntakerlandet, men på den annen side står altså bankene i den situasjonen at de er nødt til å låne disse pengene ut for ikke å tape renteinntektene. Her ligger det altså innebygd mulighetene for et voldsomt krakk.

KREDITTPOLITIKKENS GRENSER

For det femte: Hvorfor er inflasjonen blitt et så stort problem? Hvorfor er regjeringene i dag mest av alt oppsatt på å be-

kjempe inflasjonen, mens de tidligere sa at en svak inflasjon var nødvendig i en vekstøkonomi? Hva har skjedd?

Svaret er knytta til den moderne kredittpolitikken rolle i økonomien. Bakgrunnen for denne kredittpolitikken var erfaringene fra den djupe krise i 30-åra som ruinerte tusenvis av kapitalister og kasta titalls millioner ut i arbeidsløshet. I etterkrigstida har de vestlige landa forsøkt å føre en slik politikk at en unngikk de ødeleggende virkningene av krisene.

Hovedmetoden for å unngå dette, var å motvirke den synkende etterspørselen, de synkende investeringene og den synkende profitten (i krisetider) gjennom rett og slett å *øke* pengemengden i samfunnet og dermed skape ny kjøpekraft og ny investeringslyst. Men hvor skulle denne økte pengemengden komme fra? Den kunne skaffes til veie gjennom lån i utlandet. Statens pengeseddelpresse kunne trykke den opp. Eller bankene kunne låne den ut.

Den siste metoden, utlåne fra de private bankene, har gjennom hele etterkrigstida vært hovedmetoden: Kassakreditter til næringslivet, konsumentkreditter til privathusholdningene. I tillegg har staten påvirka kjøpekraft og etterspørsel gjennom statsbudsjettet (såkalt underskuddsbudsjettering).

Gjennom forskjellige kanaler er altså markedet blitt tilført en økt mengde penger. Dette har ført til at bedriftene i økt grad investerer og produserer ved hjelp av lånte penger. Privathusholdningene kjøper varer i økende grad ved hjelp av lånte penger.

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

Men samtidig betyr dette at den eksisterende varemengden på markedet står overfor en større nominell pengesum enn tidligere. Og her er vi ved sjølve årsaken til at inflasjon oppstår. Det er den økende innsprøytinga av penger på markedet utover vareverdien som skaper inflasjon (ikke f.eks. monopolenes prisfastsetting — som er en sekundær, avleda faktor).

I 50- og 60-åra, mens veksten i den vestlige økonomien ennå var på et for-

holdsvis høyt nivå, så fungerte denne metoden med kredittinnsprøyting forholdsvis bra. Så lenge kredittene førte til økt etterspørsel og dermed reduksjon av varelagrene, fikk kreditten en gunstig effekt på økonomien og inflasjonen var på et forholdsvis lavt nivå.

Men på slutten av 60-åra skjedde det noe nytt. Økinga av kreditten skapte ikke like høy etterspørsel som før i en konjunktur nedgang. Hva var skjedd?

Det avgjørende var at nedgangen i

økonomisk vekst, nedgangen i profittrente, nedgangen i reallønnsvekst bante seg vei uavhengig av den pengemengden som til enhver tid fantes i samfunnet. Videre hadde kredittene nådd et så stort omfang at inntektene av produksjonen mer og mer gikk til dekning av løpende renter og avdrag. Og mindre og mindre til ny etterspørsel. Dermed førte heller ikke kredittpengene til nødvendig reduksjon av overskuddslagrene. Og med det var grunnlaget lagt for omslaget fra «snikende» inflasjon til «galopperende» inflasjon.

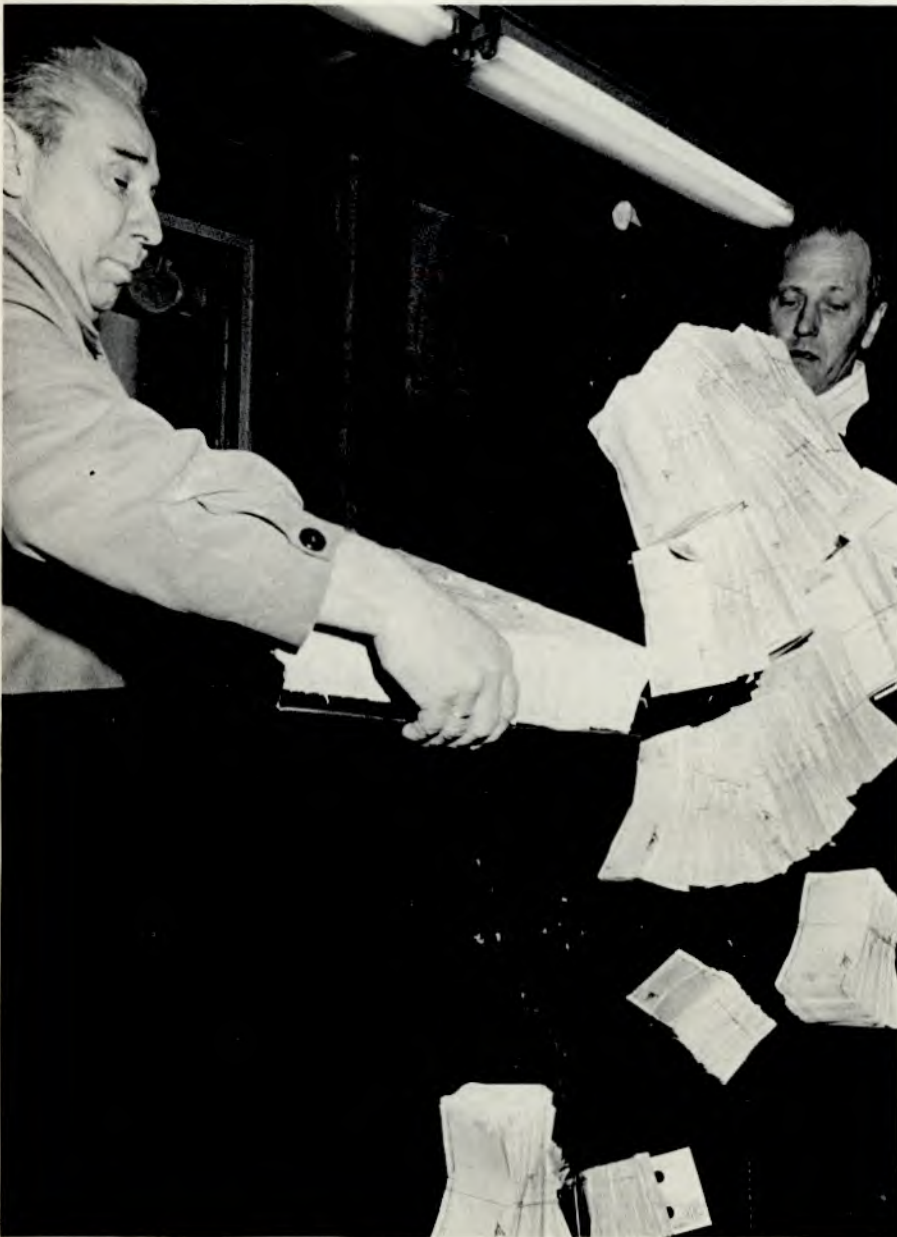
Fram mot slutten av 70-åra økte inflasjonen raskere og raskere, og særlig raskt der hvor den økonomiske nedgangen ble særlig djup, slik som i Storbritannia.

Denne utviklinga har etter hvert skapt en uhyre risikofylt situasjon. For det første har vi den situasjonen som er beskrevet før med OECD-området importoverskudd og økende utenriksgjeld. (I 1978 var OECDs underskudd på 10 milliarder dollar, i 79: 37 milliarder, i 80: 81 milliarder, og i 1981 trolig også omkring 80 milliarder dollar.) Industrien i OECD har helt siden krigen opplevd en gradvis forskyvning i retning mindre egenkapital og mer fremmedkapital (kredittkapital), og fra langsiktige lån til kortsiktige. I Norge er egenkapitalandelen nå nede i 16 prosent, som er svært lavt.

Når det gjelder privathusholdningene, så er det også et faktum at flere og flere lever på lån, særlig som resultat av boligprisene. I USA bruker nå husholdningene nesten 30 prosent av disponibel inntekt til å betale gjeld. Når en tenker på at dette er et gjennomsnittstall, betyr det at en stor del av den amerikanske befolkninga sannsynligvis bruker halvparten av inntekta til gjeldsnedbetaling. Den amerikanske økonomen Greenspan har sammenlikna den oppståtte gjeldssituasjonen med børsspekulasjonene forut for krakket i 1929. Dersom det tillitsforholdet som hele den eksisterende kredittrekka bygger på blir brutt på et avgjørende punkt, kan det økonomiske sammenbruddet være et faktum.

Til slutt under dette punktet: De strukturendringene i den internasjonale økonomien som er nevnt over, er på ingen måte noen fyldestgjørende sammenfatning av dette spørsmålet.

Mange viktige faktorer er ikke behandla. F.eks. Vest-Europas økte avhengighet av sovjetiske olje- og gass-leveringer.

Makulatur av pengesedler: Er det begrensning av pengemengden som kan stoppe inflasjonen? (Foto: Samfoto)

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

F.eks. den økte krigsfaren og virkningene av denne på de enkelte landas økonomi (Reagan har nå økt militærbudsjettet med 16 prosent, som er en rekordøkning i fredstid).

Et svært område som ikke er behandlet er datarevolusjonen. Den vil utvilsomt få enorm betydning for den økonomiske utviklinga, men å vurdere de enkelte sidene av dette her, ville fullstendig sprengte rammene for denne artikkelen.

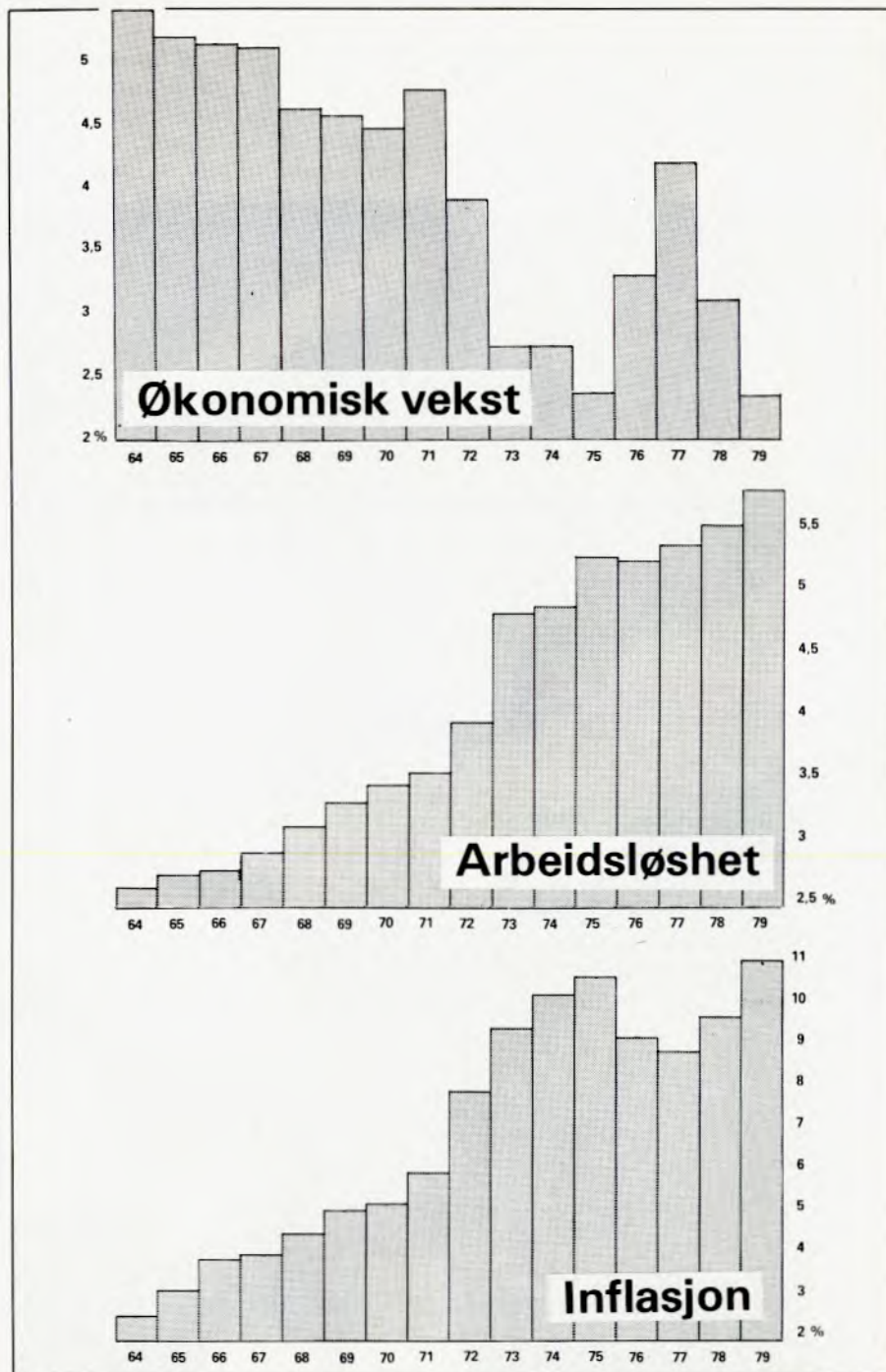
DEN LANGSIKTIGE NEDGANGEN I ØKONOMISK VEKST

Den tredje hovedfaktoren i analysen av krisa er den mest oversette, men på sikt kanskje den mest alvorlige.

Det dreier seg om det faktum at veksten i den kapitalistiske økonomien har vært tendensielt synkende over ei årrekke. Parallelt med den synkende veksten har det vært en tendensielt stigende arbeidsløshet og stigende inflasjon. Nå har det jo vært en vanlig oppfatning at problemene i den vestlige økonomien skyldes prisøkningene på olje i 1973 og 1979. Og riktignok har prisøkningene på olje spilt ei viktig rolle. Men nedgangen i verdensøkonomien har langt djupere årsaker enn oljeprisøkningene og kan spores tilbake lenge før disse trådte i kraft. Nedgangen i økonomisk vekst i OECD-området startet allerede på begynnelsen av 60-tallet. For enkelte land, som Vest-Tyskland og Italia, allerede på 50-tallet. (For Sovjet og Øst-Europa kan også vekstnedgangen spores tilbake til 50-åra.) Beregninger foretatt på grunnlag av OECD-statistikk viser at den gjennomsnittlige veksten i OECD-området sank fra ca. 5,5 prosent på begynnelsen av 60-tallet og gradvis år for år til ca. 4,5 prosent på begynnelsen av 70-tallet. På 70-tallet får vi til dels kraftige utslag i forbindelse med oljeprisøkningene, men hvis vi betrakter 70-tallet under ett, føyer den gjennomsnittlige nedgangen seg inn i trenden fra begynnelsen av 60-tallet.

Økonomeene var allerede i annen halvdel av 60-åra oppmerksomme på denne tendensen til stagnasjon, først og fremst fordi den stadig tydeligere gikk parallelt med stigende inflasjon — og ikke motsatt vei, slik en tidligere hadde antatt. Begrepet «stagflasjon» — som beskriver sammenfallet av disse to tendensene — stammer fra slutten av 60-tallet, og ikke fra tida etter 1973.

Økonomisk utvikling i OECD området 1964–1979

(Utregningene baserer seg på gjennomsnittet av 4-årsperioder: Eks.: Talla for 1964 utgjør gjennomsnittet for åra 1963–1966. Hensikten er å få fram den langsiktige tendensen, uavhengig av konjunktursvingningene. Kilde: OECD — Economic outlook). (Utregninger og figurer: Røde Fane).

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

HVORFOR SYNKER VEKSTEN?

Spørsmålet er nå hva denne langsiktige tendensen er uttrykk for. I 1975 nedsatte OECD et utvalg med flere kjente økonomer til å utrede årsakene til stagnasjonen i økonomien og komme med anbefalinger. Utvalget, som ble leda av den amerikanske økonomen Paul McCracken, la i 1977 fram sin rapport. I den het det bl.a. at problemene ikke var av varig natur, men skyldtes et sammentreff av mange uheldige, men tilfeldige omstendigheter. Riktignok ville de potensielle vekstratene bli noe lavere enn på 60-tallet, men om McCracken-utvalgets anbefalinger ble fulgt, burde veksten kunne stabilisere seg på ca. 5 prosent. Men sånn gikk det som kjent ikke.

Vi har ikke her analysert årsakene til den langsiktige vekstnedgangen i kapitalismen de siste 20 åra, men vi er tilbøyelig til å mene at det her dreier seg om en *lovbestemt* utvikling — og ikke et sammenfall av tilfeldigheter. Vi skal nevne enkelte faktorer som peker i en slik retning.

En årsak er sannsynligvis å finne i den endrede sammensetninga av økonomien. Industrien og andre produktive næringer viser en synkende andel, mens særlig servicenæringene, både offentlige og private, har steget meget raskt. Samtidig viser nettopp undersøkelser som McCracken-utvalget har foretatt, at produktivitetsveksten i servicenæringene har vært svak. Mens produktiviteten i industrien i OECD steg med gjennomsnittlig 4,5 prosent i året fra 1960 til 73, så steg den bare med 2,4 prosent i servicenæringene.

En annen faktor kan være å finne i den stadig økende andelen som den offentlige økonomien utgjør i samfunnet. Mens det offentlige forbruket i de viktigste OECD-landa lå på rundt 30 prosent av bruttonasjonalproduktet på begynnelsen av 50-tallet, ligger den i dag på mellom 40 og 50 prosent. Dvs. at en økende andel av de produktive næringenes inntekter (både lønninger og profitter) blir gjennom skatter overført til investeringer på den offentlige sektoren (forsvar, helsevesen, utdanning, veibygging osv. osv.).

FALLET I PROFITRATEN

For det tredje, og kanskje mest interessante, så peker flere undersøkelser i retning av en tendensielt fallende profitt

rate i OECD-området i det aktuelle tidsrommet. Til og med McCracken-rapporten kan dokumentere en synkende profittrente i omtrent alle vestlige industriland fra begynnelsen av 60-tallet. (McCracken-rapporten, side 305.)

Hva betyr profittrentens tendensielle fall? Marx behandler loven om profittrentens tendensielle fall i bok 3 av Kapitalen. Denne loven viser hvordan kapitalistene på grunn av konkurransen blir tvunget til å erstatte arbeidere med maskiner og andre tekniske instrumenter. Som følge av dette øker verdien av den samlede tekniske utrustninga, materialer, råstoffer osv. mer enn verdien av den arbeidskrafta som kapitalen nytter. Under forutsetning av en konstant utbyttingsrate, vil da den gjennomsnittlige profittrenten for alle kapitalistene ha en tendens til å synke på lang sikt.

En interessant undersøkelse av profittrentens fall i Vesten er å finne i tidsskriftet «Capital & Class» nr. 12/1980. En artikkel av Shaun Heap analyserer tendensene i profittrentens utvikling i de viktigste OECD-land, både i sektoren industri/transport og i verkstedindustrien særskilt. Analysen er basert på OECD-materiale som helt nylig er gjort tilgjengelig.

Heap foretar to trend-analyser over 18 år. Den første går fram til 1973. Den viser at for industri/transport var det nedgang i profittrenten for alle landa i undersøkelsen, unntatt Japan, som hadde en svak positiv utvikling på +0,73 prosent over hele perioden. Nedgangen var særlig stor for Vest-Tyskland med +3,25 prosent. For verkstedindustrien særskilt var det nedgang for alle landa i undersøkelsen, størst for Storbritannia, med +4,73 prosent, og Vest-Tyskland med +4,03 prosent.

Så forskyver Heap 18-års-analysen fram til 1976. Nedgangen i profittrenten for industri/transport er nå klart forsterket, unntatt for Vest-Tyskland. Ser vi på verkstedindustrien særskilt, er fallet i profittrenten i Storbritannia nede i -8,50 prosent på 18 år. USA har en forbausende moderat nedgang på bare +0,70 prosent.

Heap foretar så en grundig analyse av de enkelte faktorene som bestemmer profittrentens utvikling. Det fører altfor langt å gå inn på dette her, og vi skal nøye oss med å sitere kort fra konklusjonen: «Den økende verdien av forholdet

kapital/omsetning (capital/output ratio) bidrar i betydelig grad til den fallende profittrenten i alle landa unntatt Italia, og diskusjonen ble konsentrert om dette aspektet. Det ble ikke drøftet om kapital/omsetning-forholdet gir en tilnærmet empirisk beregning av den organiske sammensetningen til kapitalen; men hvis det er tilfelle, gir OECD-materialet et viktig bevis for at Marx' berømte lov om profittrentens tendensielle fall har virket over denne perioden.

... det finnes ingen enkel forklaring på økningen i verdien av kapital/omsetning-forholdet. Det ble påpekt at den eneste årsak til denne økningen som alle land hadde felles, var den relative prisøkningen på råvarer i den siste delen av perioden.» Uten at Heap går uttrykkelig inn på det, er det rimelig å anta at denne prisøkninga på råvarer som han viser til i hovedsak skyldes prisøkninga på olje i 1973/74.

Men det avgjørende interessante ved denne analysen er følgende: Den bekrefter at det i hvert fall har vært én viktig faktor i funksjon gjennom hele den perioden vi har registrert nedgang i økonomisk vekst, nemlig et langsiktig fall i profittrenten. Og som Heaps trendanalyse fram til 1973 viser, falt profittrenten tydelig også før prisøkningene på olje i 73/74.

For det andre må en merke seg at Heaps trendanalyse gjelder industri og transport, og ikke samfunnsøkonomien som helhet. Det påviste fallet i profittrenten gjelder den produktive sektoren av samfunnsøkonomien. Det viser at det er uholdbart bare å gi økninga i offentlige utgifter og servicenæringer skylda for nedgangen i den økonomiske veksten.

Marx tilla loven om profittrentens tendensielle fall stor betydning. I Kapitalen peker han på den som en faktor som «fremmer overproduksjon, spekulasjon, kriser, overskuddskapital samt overskuddsbefolkning.» Marx sier ikke noe sted at profittrentefallet er hovedårsaka til krisa, men han understreker at den skjerper alle motsigelsene i den kapitalistiske økonomien, skjerper overproduksjonskrisa.

Nå er det heller ikke vår hensikt å gjøre fallet i profittrenten til *hovedårsak* til den økonomiske vekstnedgangen eller til den økonomiske krisa overhodet. Men det er grunn til å tro at den får økt betydning.

P. P.

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

BILINDUSTRIEN I VESTEN:

- **Milliardtapene i bilindustrien er ikke et konjunkturfenomen.**
- **Smertefulle omstillinger, nedleggelse og massearbeidsløshet er utsiktene.**
- **Japans økonomiske frammarsj skjerper motsi-gelsene på bilmarkedet.**

MASSIV OVERPRODUKSJON

En spesielt kriserammet bransje er bilindustrien i Vesten. Det går knapt en dag uten at nye sjokktall offentliggjøres. Nærmere 400 000 bilarbeidere går ledige i USA og Vest-Europa. Giganter innen bilindustrien som Ford, GM, Chrysler, Peugeot, British Leyland taper hver for seg milliardbeløp. Mindre bilfabrikker ser vanskene tårne seg opp. Flommen av japanske biler øker og øker, samtidig som markedet stadig skrumper inn.

Og bilindustrien er ikke en hvilken som helst bransje. Den har vært en av de førende sektorer i hele det industrielle oppsvinget i Vesten etter krigen. Fordi bilindustrien sysselsetter så mange, bidrar så mye til nasjonalproduktet og til eksporten, står regjeringene i vest overfor enorme politiske problemer som de ikke har noen løsning på. Konkurransen bilfabrik-

kene imellom blir en politisk konflikt mellom statene, og i forholdet til Japan snakkes det om importrestriksjoner.

Det er flere årsaker til dette. Den sykliske krisa reduserer markedet på grunn av senket kjøpekraft. Vi har samtidig med en mer langvirkende tendens å gjøre — nemlig at bilmarkedet er i ferd med å mettes. Biltettheten i industrilandene er flerdoblet på de siste 20-åra, slik at markedsutsiktene i 1981 er grunnleggende forskjellig fra f.eks. 1961. De økte olje- og bensinprisene bare forsterker disse langsiktige tendensene. Det blir dyrere å kjøre bil. Dette legger en demper på omsetningen, og det er vanskelig å tenke seg at olja igjen vil flyte rikelig til lave priser.

Samtidig med disse markedsproblemerne er nye konkurrenter kommet til. Japan produserte for 20 år siden 170 000 biler

Må den japanske bileksporten torpederes? Amerikanske og vest-europeiske politikere søker desperat etter løsninger på bilkrisa.

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

OG DYSTRE UTSIKTER

(1). I år er landet verdens største produsent, med nærmere 7 millioner biler. Det skjer altså en forskyvning i tyngdepunktet for bilproduksjonen som skaper fortvilelse hos bilprodusentene — og bilarbeiderne i Vesten.

USA: MILLIARDTAP

USA har vært bilindustriens — og privatbilismens — høyborg i et par generasjoner. De store bilgigantene GM, Ford og Chrysler, har i årtier vært blant verdens største og mest profitable monopoler. I dag er USAs bilindustri i full krise. Noen tall for siste år viser dette.

Bilindustrien gikk med et samlet tap på 23 milliarder kroner i 1980 (2). GM tapte penger for første gang siden 1921. Ford alene tapte 8 milliarder kroner, og Chrysler holdes kunstig i live på statsgaranterte

lån. 300 000 bilarbeidere er på gata.

Markedet skrumpet kraftig inn i 1980, og salget av amerikanske biler gikk ned fra 8,2 millioner til 6,6 millioner fra 1979 samtidig som importen økte med 100 000 (3). Hver fjerde solgte bil i USA er japansk. Flommen av japanske biler har også økt i 1981 — tallene for februar i år ligger 22 prosent over tallene fra februar i fjor. Det ser i øyeblikket ikke ut til at det er noe de amerikanske bilfabrikkene kan gjøre for å hindre en fortsatt japansk økning en god stund framover. Og utviklinga av kjøpekrafta gir heller ikke grunnlag for store forhåpninger.

Forholdet mellom amerikansk og japansk bilindustri er en god illustrasjon til Lenins poeng om monopolenes endrede styrkeforhold og opprøtning. Det ble en enorm hemsko for den amerikanske bilin-

dustri at den så lenge kunne flyte på sin overlegenhet. En tidligere toppsjef i GM hevder at i 25 år — mellom 1949 og 1974 — skjedde det bare «kosmetiske» endringer på GMs biler. I hele denne perioden ble det ikke innført en eneste virkelig avgjørende teknisk nyvinning (4). Det var også en svært langsom vekst i produktiviteten.

Samtidig arbeidet svakere konkurrenter, særlig japanerne, nettopp med slike gjennombrudd for å komme seg inn på verdens største og mest lønnsomme personbilmarked. De konsentrerte seg om småbilene. USA har tradisjonelt laget store biler, og de lave amerikanske bensinprisene presset heller ikke bilfabrikkene til å lage noe annet før de sto overfor en armada av teknisk framskredne, billige og energigivnlige småbiler. På samme tid

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

skjedde sprangene i bensinprisene og USAs bilindustri ble plutselig — for første gang — virkelig truet på livet. Dette falt i tid sammen med en nedgang i kjøpekrafta og brakte amerikansk bilindustri i den situasjonen den er i i dag.

USAs bilindustri er kanskje den viktigste industrien i landet. Det er ca. 1 million bilarbeidere i selve bilindustrien, men 14 millioner arbeidere er avhengig av bilindustrien i produksjonen av stål, aluminium, plast, glass, komponenter av ulikt slag m.m. Bilkrisa har derfor enorme samfunnmessige virkninger, samtidig som det er vanskelig å se hva som kan gjøres for å løse den.

ØKENDE PROBLEMER I VEST-EURPA

Krisa i den vest-europeiske bilindustrien framviser mange av de samme trekkene som krisa i USA. Bilsalget i EF gikk ned med rundt en halv million personbiler i 1980 i forhold til året før. En sterk bilprodusent som Tyskland solgte 13 prosent færre biler i 1980 enn i 1979. I øyeblikket er det 50 000 arbeidsløse bilarbeidere i Vest-Europa. Et kjempekonsern som Peugeot hadde sitt første underskuddsår siden 30-åra med i alt 2 milliarder franc (5).

Hele den engelske bilindustrien er på falllittens rand og gigantkonsernet British Leyland klarer bare å overleve på milliard-subsidier.

Også for Vest-Europa gjelder det at krisa ikke bare er et syklisk fenomen. Stagnasjonen er også her et mer langsiktig fenomen.

I denne situasjonen står de vesteuropeiske landa overfor den samme bilflommen fra Japan som USA gjør. På tross av restriksjoner på japanske biler i en rekke land, solgte Japan 900 000 biler i EF i fjor. Dette var en økning på 21 prosent i forhold til året før. Utsiktene i år er enda mer dystre sett med de europeiske produsentenes øyne: i januar i år lå importen 72 prosent høyere enn i samme måned i fjor (6).

Noe pusterom for å omstille seg ser det ikke ut til at bilindustrien i Europa vil få. Japan bare presser på, og de må også vente seg beinhard konkurranse fra en ny generasjon amerikanske småbiler. Bladet Newsweek skriver at europeisk bilindustri på denne måten blir utsatt for knipe-tangsmanøver fra øst og fra vest (7).

JAPAN: VERDENS STØRSTE BILPRODUSENT

Japan er i øyeblikket i en ganske annen situasjon. Framgangen er enorm, og det er klart at vi står overfor en forskyvning i hele verdens bilproduksjon. Japan var i fjor verdens største bilprodusent, og Toyota gikk forbi Ford og ble verdens nest største bilkonsern etter GM. Samtidig ble Toyota Corolla verdens mest solgte bil, med nærmere en million enheter. Alle verdens bilmarkeder blir nå oversvømmet av japanske småbiler, såfremt de ikke har satt i verk importrestriksjoner.

Japans framtidsplaner skaper frykt i alle bilproduserende land. Det snakkes om at småbilproduksjonen skal øke med 200 000–300 000 hvert år fram til 1987 (8).

Den store japanske framgangen har mange forklaringer, og den viktigste av

Småbilene erobrer markedene. Igjen er japanerne i første rekke, her med Daihatsu «Cuore» (1981)

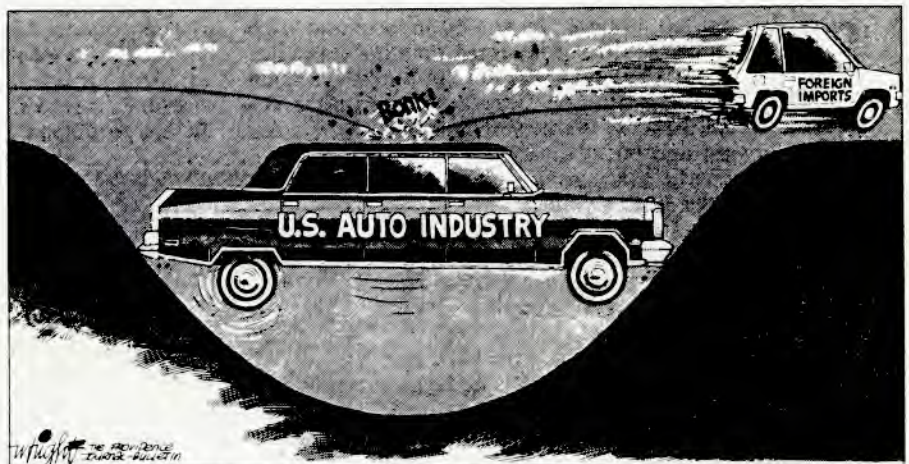
dem er ikke lønningene, selv om det også spiller en stor rolle. Japanske biler er teknisk gode, med mer utstyr for samme pris. De japanske produsentene har opparbeidet seg en stor ekspertise når det gjelder produksjon av småbiler.

Særlig viktig er produktiviteten i japansk bilindustri. Japanske bilfabrikker produserer pr. ansatt mellom 35 og 40 biler pr. år i gjennomsnitt, mens de tilsvarende tall for Europa og Amerika er 10–15 med England på bunnen. Datsun har en ny fabrikk med en produksjon pr. ansatt på 72 biler pr. år. (9) En må her ta med i betraktning at Japan har mer arbeidsfred enn noe annet industriland. Dette gir noe av bakgrunnen for de lave lønningene og den høye produktiviteten. Uansett, for en hvilken som helst industrileder i Vesten, må det fortone seg umulig å ta igjen et slikt forsprang i produktivitet.

Men heller ikke Japan er undratt de økonomiske lovene i kapitalismen. Denne utbygginga av produksjonskapasitet gjør Japan svært eksportavhengig. Også de må avsette varene sine på et mindre kjøpekraftig marked internasjonalt. I forhold til eget marked har de en enorm overkapasitet. Slik kan en si at de driver et høyt spill. Japan øker, men profitten øker ikke i samme grad. F.eks. så gikk Toyotas profitt ned med 30 prosent i fjor på tross av den økte produksjonen.

NY OVERKAPASITET BYGGES OPP

Konkurransen om personbilmarkedet blir sylskarp i åra som kommer. Særlig vil dette gjelde energibesparende småbiler. I

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

og med at fabrikkene ruster seg til denne konkurransen vil overkapasiteten på denne sektoren øke kolossalt. Japans planer for økt småbilproduksjon er allerede nevnt. De vesteuropeiske fabrikkene gjør sitt ytterste for å møte denne konkurransen, og i USA satses det enormt på denne overgangen fra større til mindre biler. GM har et investeringsprogram på 200 milliarder kroner i en fireårsperiode, mens Ford satser 80 milliarder. (10) GM vil også produsere 300 000 småbiler i året i Spania.

Med de framtidsutsiktene som er på personbilmarkedet er det ikke vanskelig å se at denne kapasiteten ikke på noen måte vil kunne utnyttets. Den vil ligge langt over det markedet kan avta selv om den sykliske krisa går over til en ny oppgang. Markedsmetningen vil være en avgjørende hindring, og vi vil få nye overproduksjonskriser — denne gang på småbiler. Samtidig kan ikke bilfabrikkene la være å kaste seg ut i denne konkurransen nå — det ville ellers bety at de var ferdige. Dette er en uløselig konflikt i den økonomiske epoken vi er inne i nå.

KONFLIKTER MELLOM BILPRODUSENTENE

Bilkrisa stiller regjeringene i industrilanda overfor svært viktige politiske avgjørelser i tida som kommer. De er under press for å finne løsninger på problemene med arbeidsløshet, underskudd på handelsbalansen og industripolitiske spørsmål av stor rekkevidde som f.eks. om det enkelte land skal opprettholde sin bilindustri i sitt nåværende omfang.

Ettersom alle de store bilproduserende landa — de er også de største markedene for personbiler — står overfor liknende problemer, med unntak av Japan, så vil landa uvegerlig komme i konflikt med hverandre. Ethvert tiltak for å beskytte egne markeder for egne produkter vil naturligvis minske mulighetene for utenlandske biler. Og enhver som forsøker å hindre andre å selge vil bli møtt med mottiltak. Det vil bli vanskelig å få solgt egne produkter.

Disse konfliktene er det ingen regjeringer som har funnet noe svar på — de bare skjerper seg. Men at det blåser en proteksjonistisk vind gjennom bilindustrien er sikkert. Bilindustrien i Vesten — så lenge den gikk bra — var av dem som i alle år etter krigen gikk hardest inn for frihan-

del. Dette har nå snudd seg. Vi er nå inne i en annen epoke.

PROTEKSJONISME

Det er allerede gjennomført en god del proteksjonistiske tiltak. Noen europeiske land har kvotebegrensninger på japanske biler: Storbritannia har satt grensen på 11 prosent, Frankrike på 3 prosent og Italia bare noen få tusen enheter (11). Japanske forsøk på å komme inn på det italienske markedet ved å kjøpe seg inn i underskuddsforetakendene Alfa Romeo blir møtt med innbitt motstand fra Fiat.

Tyskland er det eneste store åpne bilmarkedet i Europa, og frykten for japanerne er til å ta og føle på. Hittil har Tyskland vært uvillig til å sette i verk importrestriksjoner fordi landet selv er så avhengig av å selge. Det er iallefall en del av den offisielle begrunnelsen (12).

EF har heller ikke vært villige til å sette i gang restriksjoner, men driver nøye overvåking av alt som importeres av japanske biler. I Belgia er stemningen sterkest for å sette i verk restriksjoner. Mange utenlandske bilfabrikker setter sammen biler i Belgia, men den japanske konkurransen på det belgiske markedet er meget hard og de truer med å nedlegge produksjonen der hvis Belgia ikke beskytter markedet. Ettersom Belgia er et av de mest kriserammede land i Europa er det trolig at restriksjoner vil bli iverksatt.

England driver allerede en storstilt subsidiering av egen bilindustri gjennom milliardoverføringene til British Leyland, 6 milliarder kroner i året.

I USA er det når denne artikkelen skrives ikke ennå tatt noen beslutning om hva som skal gjøres, men det er nær forstående. Konflikten er skarp helt oppe i regjeringen. Reagan selv er lite lysten på å sette i verk restriksjoner av prinsipielle grunner og i dette har han god støtte av sin «ideolog» Milton Friedman (13). Samtidig har han allerede sørget for at det dødsdømte Chryslerkonsernet har fått siste avdrag av den pakken Carter bevilget i sin tid. Han har støtte av utenriksministeren og budsjett direktøren når det gjelder å fortsette frihandelslinjen. Antagelig ønsker han frivillige begrensninger fra Japans side. Samtidig er han under sterkt press fra ministrene for transport, arbeid og handel for å sette i gang restriksjoner. Det amerikanske bilarbeiderforbundet presser også på i samme retning

av hensyn til sine hundretusener av arbeidsløse- og enda flere truede arbeidsplasser.

Senator Bentsen har foreslått en kvotebegrensning av japanske biler på 1,6 mill. pr. år i 3 år framover. Japans bilsalg var siste år på 1,9 millioner. Problemet med et slikt forslag er at USA selv ønsker å eksportere mer til Japan, og slike restriksjoner kan utvilsomt vanskeliggjøre det. En annen sak er at Japan i øyeblikket ser ut til å trå forsiktig av taktiske grunner. Det ville være et meget hardt slag for dem om en rekke av de største bilmerkene ble lukket for dem. I ord ser de ut til å være villige til å dempe eksportveksten sin noe, men problemene for Japan er at de må eksportere biler. Hvordan skulle det ellers gå med hele den hypermoderne bilindustrien deres? Overkapasiteten deres setter dem i en virkelig tvangssituasjon.

Selv om proteksjonistiske tiltak og statlige garantier kan hjelpe enkelte produsenter et stykke videre, så er det også slik at markedene blir mindre. Proteksjonisme betyr skrumpende internasjonale markeder (14). I det hele tatt er det vanskelig å tenke seg tiltak som kan løse selve overproduksjonsproblemet. Overproduksjonskriser har fulgt kapitalismen i hele dens historie. En må nok regne med skjerpede internasjonale motsigelser og smertefulle nedleggelsener med de alvorlige konsekvensene det har for industriarbeidne i disse landa.

E.F.

Noter:

1. Kapital nr. 14/1980
2. Kapital nr. 5/1981
3. U. S. News and World Report 2. febr. 1981.
4. J. Patrick Wright: *On a Clear Day You Can See General Motors*. Avon Books. NY 1981, s. 4, 5.
5. Newsweek, 23. mars 1981.
6. Aftenposten, 24. februar 1981.
7. Newsweek, 23. mars 1981.
8. Kapital, nr. 14/1980.
9. Kapital, nr. 5/1981.
10. US News and World Report, 2. februar 1981.
11. Kapital, nr. 5/1981.
12. Newsweek, 30. mars 1981.
13. Newsweek, 16. mars 1981.
14. Der Spiegel, nr. 37/1980.

SOVJETØKONOMIEN:

- Sovjetøkonomien er ved et skjæringspunkt.
- Mangel på arbeidskraft, kapital, råvarer setter grenser for fortsatt økonomisk vekst.
- Enorme summer går inn i militærproduksjonen.

Dette viser Per Nybakk i denne artikkelen. Men på grunn av krisa i både øst og vest vil det ikke finne sted noen vesentlig endring av det økonomiske styrkeforholdet mellom supermaktene med det første.

Ved grensa for videre vekst?

Den sovjetiske økonomien befinner seg i et skjæringspunkt. Gjennom de siste 20 åra har Sovjet vært ei supermakt i framgang i forhold til USA. Sovjets bruttonasjonalprodukt (BNP) var i 1955 bare 40 prosent av USAs, mens det i dag utgjør 60 prosent. Krisa i den vestlige kapitalismen, med 0-vekst og tilbakeslag, har gjort det *mulig* for Sovjet å rykke nærmere inn på USA. Men det ser ikke ut til at det økonomiske styrkeforholdet mellom supermaktene vil bli vesentlig forrykket, fordi Sovjet sjøl sliter med store økonomiske problemer.

I denne artikkelen skal vi i første omgang *beskrive* krisa i sovjetisk økonomi, og dernest *prøve å forklare* hva slags krise det er tale om, og hvorfor den kommer nettopp nå. Det er ikke enkelt å gjøre dette fordi vi mangler en del *faktiske* opplysninger om utviklingen av sovjetisk økonomi. Dessuten byr det på en del omregningsproblemer å fastslå økningen i BNP

utviklingen av arbeidsproduktiviteten og andre interessante størrelser i økonomien. I tillegg vet vi at militærbudsjettets virkelige størrelse er holdt skjult. Derfor strider bl.a. vestlige eksperter om hvor stor del av det sovjetiske BNP som blir brukt til militære formål.

SVARTMALING ELLER SKJØNNMALING

Det gjør det ikke bedre at det er en almen tendens blant vestlige kommentatorer til å svartmale den økonomiske utviklingen i Sovjet. De peker stort sett på reelle problemer, men har en tendens til å overdrive dem. CIA er fanget av denne tradisjonen — som de også har vært med på å skape. Denne tvangstrøya førte i 1970-åra til at CIA fullstendig feilberegnet utviklingen av sovjetisk oljeproduksjon (se KK 24.3 og 27.3 -81). Også innen progressive kretser kan en finne elementer av en slik tankegang.

Trass i Bresjnev's tordentaler for økt arbeidsinnsats svekkes stadig den sovjetiske økonomien.

Jordbruket er sovjetøkonomiens akilles-hæl. Trass i enorme investeringer er store deler av den sovjetiske landsbygda fremdeles forferdelig tilbakeliggende.

Når vi nedenfor skal beskrive sentrale trekk ved sovjetisk økonomi i dag, skal vi også unngå å falle i en annen felle: *skjønnmaling* av sovjetøkonomien. En slik *skjønnmaling* preger først og fremst de offisielle og halv-offisielle sovjetiske kildene. Men en finner også en slik tendens i Vesten, blant kommentatorer som av en eller annen grunn støtter opp om Sovjet. Skjønnmaling består ofte i at en blander sammen planer med resultater, og tier om de måla som aldri ble nådd.

STORE PROBLEMER I SOVJETISK ØKONOMI

Det er forholdsvis enkelt å få øye på de sviktende tendensene i sovjetisk økonomi i dag. Vekstraten, både for industrien og for det samlede bruttonasjonalproduktet, er klart synkende. I 1960-åra var den årlige veksten i BNP på godt over 5 prosenten. I 1970-åra har veksten ligget på un-

der 4 prosent, med en klar synkende tendens hvor 1979 markerer et foreløpig nullpunkt med bare 1 prosent økning av BNP. Dette skyldes riktignok langt på vei fallet i jordbruksproduksjonen dette året, — som et resultat av svært dårlig vær, — men det viser likevel tendensen. Både 1972 og 1975 var ekstremt dårlige år for sovjetisk jordbruk, men det fikk ikke på langt nær de samme konsekvensene for veksten i BNP da.

Dette henger først og fremst sammen med at også industrien har fått store problemer i slutten av 1970-åra. Selve bærebjelkene i sovjetisk økonomi, — sement- og stålindustrien — er i krise. Veksten i stålproduksjonen sank drastisk samtidig som sementproduksjonen stagnerte, og faktisk sank i 1978. Dette har sjølsagt i neste omgang fått store negative ringvirkninger i økonomien. Mangelen på stål og sement har ført til store problemer med å gjennomføre investerings-

programmene samtidig som maskinindustrien blir lidende.

På tross av enorme investeringer i jordbruket kan en fremdeles tale om en nesten permanent jordbrukskrise. Ikke i den forstand at produksjonen totalt sett står stille eller går tilbake, men fordi avkastningene ikke står i stil med de store investeringene. Jordbruket blir dermed en stor belastning på en fra før av sviktende økonomi. Målsetningene blir ikke nådd, og Sovjet blir dermed tvunget til å innføre jordbruksprodukter.

I heile tatt er det et økende problem at det stadig blir vanskeligere å nå de målsetningene som blir satt i femårsplanene. Sjøl de planene som blir korrigert underveis blir ikke oppfylt. Plankrisa framtrer på to måter. For det første ved at forskjellene mellom planene og de aktuelle resultatene er stor. Den gjennomsnittlige veksten under den 9. femårsplan (1971—75) lå på 3,7 prosent, mens planene forutsatte hele 5,8 prosent økning av BNP. De tilsvarende tall for den 10. planen (1976—80) var 5.0 prosent som planmål, mens resultatet bare ble noe i overkant av 3 prosent gjennomsnittlig.

For det andre har Sovjetmyndighetene blitt nødt til å kaste langt flere ressurser inn i økonomien for å nå et stykke på veg mot de målsetningene som den opprinnelige planen forutsatte. Det koster dyrt å oppfylle målene. Den 9. femårsplanen forutsatte at økningen på 5,8 prosent av BNP skulle nås med en årlig økning av kapitalinvesteringene på 7,1 prosent og en årlig arbeidskraftsøkning på 1,6 prosent. Resultatene viser at kapitalen i virkeligheten økte med 7,9 prosent og arbeidskraftinnsatsen med 1,9 prosent årlig, likevel oppnådde en bare en gjennomsnittlig vekst på 3,7 prosent under denne femårsplanen. Dette var over 2 prosent under målsetningen, til tross for at en anvendte langt større ressurser enn forutsatt.

FELLES KRISE I ØST OG VEST?

Kapitalismen er i økonomisk krise både i øst og vest, men er det tale om den samme krisa som rammer alle landa? Svaret på dette spørsmålet er både ja og nei, men etter vår mening mest nei.

Det er klare likhetspunkter mellom den økonomiske utviklinga i Sovjet, USA og

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

Vest-Europa. Synkende vekst og en tendens til stagnasjon i produktivitet utviklinga. Begge deler vitner om en monopolkapitalisme i stagnasjon, og at den grunnleggende motsigelsen mellom arbeid og kapital er den samme i øst som i vest.

Sjøl om krise har en del fellestrekk, er det også klare forskjeller tilstede. USA og Vest-Europa er inne i ei klassisk overproduksjonskrise, — det er ikke tilfelle med Sovjet. Knapphet og mangel på ressurser er det snarere som preger sovjetisk økonomi. Dette skyldes at Sovjet har utviklet en krigsøkonomi hvor det produseres kanoner framfor smør, og det er ingen tegn som tyder på at militariseringa av økonomien skal opphøre under den 11. fem-års planen.

Sammen med det faktum at statsmonopolkapitalismen er lengst utvikla i Sovjet, forklarer krigsøkonomien hvorfor de sykliske krisene i Sovjet framtrer på en annen måte enn i Vesten. Kontaktflatene mellom den sovjetiske og den vestlige økonomien er riktignok økende, men ikke stå sterk at vi kan utlede den sovjetiske krise på bakgrunn av denne integreringa i verdensøkonomien. Vi må derfor leite etter årsakene til den økonomiske stagnasjonen i interne problemer og motsigelser i det sovjetiske samfunnet.

HVA SKYLDDES KRISA I SOVJETISK ØKONOMI?

La oss innledningsvis stille spørsmålet på hodet. Hvilke faktorer er det som har bidratt til den relativ sterke veksten i sovjetisk økonomi over en 25-års periode? Framgangen skyldes først og fremst en enorm bruk av ressurser. Kapital, arbeidskraft og råvarer — hvor ikke minst billig energi har spilt en viktig rolle — har blitt sprøytet inn i økonomien i et slikt omfang at resultatene heller ikke har uteblitt. Sovjet er i dag verdens nest sterke økonomiske makt, og denne styrken har blitt brukt til å bygge opp verdens sterkeste militærmakt.

Vi sa ovenfor at det er knapphet som preger sovjetisk økonomi i dag. Krise skyldes da også at det ikke lenger er mulig å vokse på samme måten som tidligere fordi det er knapphet på de ressursene som har gjort veksten mulig.

Det er først og fremst knapphet på arbeidskraft. Befolkningsveksten er ikke

bare gått ned, folketallet i den europeiske delen av Sovjet har til og med gått tilbake de siste åra. Dette representerer et stort økonomisk problem fordi det er her industrien ligger. I de asiatiske republikkene øker fortsatt folketallet sterkt, men her mangler en både industri og råvarer.

Det gjør ikke situasjonen bedre at levealderen synker i dagens Sovjet. For menn av den gjennomsnittlige levealder 66 år i 1965, i dag er dette tallet sunket til et sted mellom 62 og 63 år. Den samme tendensen gjør seg gjeldende for kvinnene.

Dessuten øker også spedbarnsdødeligheten drastisk. I slutten av 1950-åra var Sovjet på høyden med Østerrike, Italia og DDR, i dag er det mer aktuelt å sammenlikne med Taiwan, Trinidad og Panama.

Disse tallene reflekterer ikke bare problemer i helsevesenet, sjøl om de kan være store nok. De forteller også om et samfunn i politisk og sosial krise. At denne utviklingen i neste omgang også er nødt til å gå ut over den økonomiske veksten, skulle være åpenbar. Dersom økonomien ikke blir lagt om, kommer Sovjet til å få stor mangel på arbeidskraft i løpet av 80-åra.

Også råvarene representerer et problem. Ikke fordi Sovjet har noen mangel på råvarekilder til industrien, men fordi kost-

nadene ved å utvinne råvarene har økt kraftig de siste åra. Råvarene blir dessuten hentet fra områder som ligger lenger og lenger fra de store industriområdene i den europeiske delen av Sovjet.

Oljeproduksjonen illustrerer dette problemet på en utmerket måte. Sovjet er verdens største oljeproducent, med enorme reserver. Likevel viser produksjonen tegn til å stagnere fordi vanskeligheten med å utvinne olje har økt på de nye feltene. Disse er derfor langt dyrere å produsere enn de gamle, og følgelig synker profitten. Sovjet mangler derfor ikke olje, men lider under mangel på billig olje. Dette er en bremsekloss på landets økonomiske utvikling, fordi det var billig energi som la grunnlaget for veksten i 60- og 70-åra.

Sovjet har nådd et punkt hvor det ikke er mulig å forsette veksten ved å sprøyte stadig større ressurser inn i økonomien, simpelthen fordi disse ressursene er blitt mangelvare. Den eneste måten Sovjet kan forsette veksten på, er ved å øke produktiviteten. Den er nøkkelen både i industrien og i jordbruket.

Sovjet-lederne er sjøl klar over problemene. På den 26. partikongress la Tikonov fram den 11. fem-års plan hvor hovedoppgaven blir rettet inn mot å øke pro-

Den svake produktiviteten i den sovjetiske industrien skyldes for en stor del svak teknologisk utvikling. Her fra et laboratorium for automatikk og måleteknikk.

KRISA I VERDENSØKONOMIEN

duktiviteten i sovjetisk økonomi.

DEN 11. FEM-ÅRS PLAN OG PRODUKTIVITETEN

I følge Tikonov bygger den nye fem-års planen på at de samme resultatene skal oppnås med bruk av færre ressurser. Produktiviteten skal opp, samtidig som sløsingene skal reduseres vesentlig. Det er målsetningen at arbeidsproduktiviteten skal økes med 17–20 prosent fra 1980 til 1985. Dette vil utgjøre mellom 85–90 prosent av den planlagte økningen av nasjonalproduktet under den 11. fem-års planen. Spesielt er det innen jordbruk og industri at måsetningene er satt høyt, med en 25 prosent økning i produktiviteten. Dette programmet for økt utbytting tilligger Sovjet-lederne stor betydning. Tikonov sidestiller virkningen av denne (planlagte) produktivetsveksten med den industrielle revolusjonen. Verken mer eller mindre. Og Bresnev har uttalt seg i liknende vendinger.

Er det grunn til å tru at Sovjet-lederne vil lykkes i å nå disse målsetningene? Det er i dag vanskelig å kunne svare JA på et slikt spørsmål, utsiktene er for mørke til det. Det er da heller ikke første gang at fem-års planen har stilt slike målsetninger for Sovjet-økonomien, — uten så store

tellende resultater. Som vi så ovenfor sviktet produktivetsutviklinga både i den 9. og 10. fem-års planen, slik at målsetningene for den samlede økonomiske veksten langt fra blei nådd. Dette til tross for at langt større ressurser enn planlagt blei benyttet.

Det er en rekke faktorer som peker i mot en slik produktivetsøkning. For det første at dagens Sovjet-samfunn mangler både ideologiske og økonomiske stimulanser i økonomien. Kommunismen er forlengst avgått ved døden. Fanene heises riktignok ved festlige anledninger, men fungerer i all hovedsak som legitimering av byråkratkapitalistenes diktatur.

De økonomiske stimulansene er også langt på veg uten virkning fordi det er knapphet på forbruksvarer. Folk flest får derfor ingen anledning til å bruke den ekstra fortjenesten som bonusene eventuelt har skapt. For å kunne gjøre det må en tilhøre det privilegerte sjiktet som kan handle fritt i egne butikker. For det tredje er undertrykkinga av arbeiderklassen og folket beinhard. Dette stimulerer heller ikke den økonomiske veksten, og framfor alt ikke produktivetsøkninga. En av de få måtene arbeiderklassen kan protestere på er ved individuelle eller mer kollektive «gå-sakte aksjoner».

Som ikke det var mer enn nok, så fungerer militærøkonomien som en kreftsvulst på den økonomiske utviklinga. Anslagsvis mellom 12 og 20 prosent av BNP i Sovjet anvendes direkte eller indirekte til militære formål. Her settes de beste ressursene inn — og her er produktiviteten forholdsvis høy.

Sovjet kan ikke fortsette sin økonomiske vekst uten at arbeidsproduktiviteten bedres vesentlig. Ut fra en samlet vurdering av de faktorene som kan gjøre denne økningen mulig, trur jeg vi kan konkludere med at Sovjet vil få store problemer med å oppfylle de målsetningene som er satt i den 11. fem-års planen. Men det er ikke sannsynlig at Sovjet vil oppleve noen 0-vekst de neste fem åra, resultatet vil ligge et sted mellom 1 og 4 prosent av BNP.

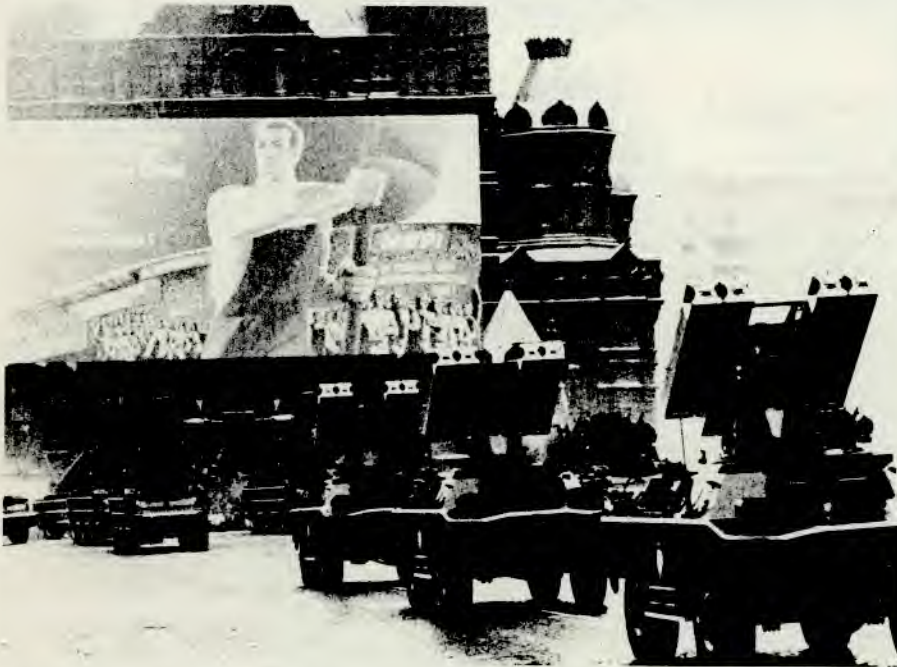
DEN ØKONOMISKE KRISA OG VERDENSKRIGEN

Vi har i andre artikler i dette nummeret behandlet utviklingen av verdensøkonomien generelt, og situasjonen i den vestlige økonomien mer spesielt. Og bildet ser dystert ut. Dersom denne beskrivelsen er riktig, er det grunn til å tru at Sovjet fortsatt vil ta noe inn på USA utover i 80-åra. Men det vil ikke finne sted noen vesentlig endring i det økonomiske styrkeforholdet mellom supermaktene i åra som kommer, fordi Sovjet sjøl har store problemer.

Hvordan vil dette virke inn på verdenskrigen?? Etter min mening vil et tilnærmet uendret styrkeforhold mellom supermaktene snarere utsette krigen enn framskynde den. En langt raskere utvikling for Sovjet enn for USA ville derimot bringe krigen nærmere, fordi Sovjets behov for og krav om nydeling av verden da ville vokse tilsvarende.

Sjøl sagt kan en ikke utelukke en verdenskrig i første halvdel av 80-åra likevel. Spesielt kan krigsfaren skjerpes dersom den økonomiske krisa — i øst som i vest — stadig forverres. Dette vil nødvendigvis skjerpe motsigelsene mellom supermaktene. Og Sovjet kan føle seg fristet til å slå til før det er for seint, dersom de interne problemene vokser Sovjet-lederne over hodet. Eller en kan ønske å utnytte det politiske og økonomiske kaoset som følger av en skjerpet krise i vest til å slå til mens styrkeforholdet er gunstigst mulig.

Per Nybakk

Militærproduksjonen fungerer som en kreftsvulst på økonomien. Mellom 12 og 20 prosent av bruttonasjonalproduktet går til militære formål.

ARBEIDSPROGRAM-DEBATTEN

NYTT ARBEIDSPROGRAM FOR AKP

- Vi må så tidlig som mulig få klarlagt den politiske hovedretninga på arbeidsprogrammet, sier Sigurd Allern.
- Han innleder her til debatt om noen av motsetningene som er kommet fram i debatten om det nye arbeidsprogrammet til nå.

Diskusjonen starter nå!

Forslaget til Arbeidsprogram for AKP(m-l) som ble lagt fram til diskusjon nå i april, bygger i disposisjon og innretning på det 1. utkastet som ble presentert vinteren 1980. Som kjent gjorde de omfattende diskusjonene om prinsippprogram og beretning det umulig å gjøre behandlingen av Arbeidsprogrammet ferdig på en forsvarlig måte. Landsmøtet vedtok derfor å legge dette 2. utkastet til grunn for den kommende diskusjonen. Det vil seinere bli innkalt en egen landskonferanse for å diskutere Arbeidsprogrammet, og Sentralkomiteen i partiet vil på grunnlag av denne behandlingen vedta programmet i løpet av første kvartal 1982.

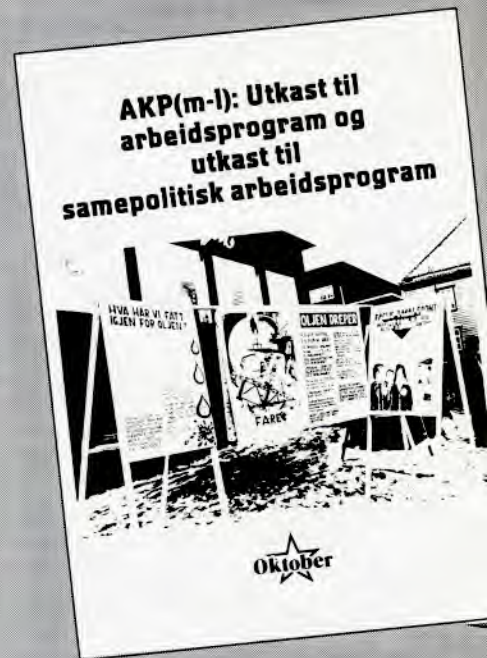
For de mange som nå skal diskutere utkastet, vil det være naturlig å ta opp om det er et program av denne typen partiet trenger. Det er innlysende at de konkrete kommentarene og endringsforslagene vil være mange. Likevel er det viktig å få avgjort tidlig om den politiske hovedinnrettinga og strukturen i Arbeidsprogram-forslaget er riktig. Her kan debatten om det første utkastet gi oss en pekepinn.

Av Sigurd Allern

De fleste som sendte inn kommentarer svarte ja på dette. Det ble kritisert at forslaget mht. forsvars- og fredspolitikken bare henviste til AKP(m-l)s militærprogram. Denne kritikken er tatt hensyn til og 2. utkastet inkluderer et eget kapittel om dette. Landsmøtet rakk heller ikke å vedta arbeidsprogramdelen i det framlagte forslaget til Sameprogram. Dette er derfor trykt som vedlegg til det nye programforslaget, og skal diskuteres sammen med dette.

Men det fantes også de som var svært misfornøyde med forslaget til Arbeidsprogram. Denne kritikken vil i like stor grad gjelde 2. utkastet, siden det er bygget over samme lest. Blant de kraftsalvene som ble levert, finner vi bl.a. denne

kritikken: Forslaget består av likt og ulikt og er ei smørbrødlister om alt fra faglig politikk til homofili. Det er et «tragikomisk dokument» og en kjempelang ønskeliste, det er «en samling valgflesk» og «bygger på parlamentariske illusjoner». Osv. De som skriver dette ønsker seg i stedet et mer begrenset program som tar opp ting AKP(m-l) skal prioritere å jobbe mye med i de nærmeste åra. Det bør oppsummere «kamperfaringer» og kunne brukes i forbindelse med 1. mai-arbeid og vedtak av årsplaner.

Jeg mener denne kritikken skyter over mål. AKP(m-l) trenger utvilsomt *årsplaner* som avgjør hva partiet skal prioritere å jobbe mye med, gjerne om arbeidet for en enda lengre periode. Vi kan også ha stor nytte av å oppsummere kamperfaringer, enten det gjelder streiker, anti-imperialistisk solidaritetsarbeid, 8. mars-tog eller husleieaksjoner. Men dette kan og bør aldri settes istedet for et program som avklarer *den politiske linja* AKP(m-l) vil følge i ulike politiske og økonomiske kamper, i propaganda- og agitasjonsar-

ARBEIDSPROGRAM-DEBATTEN

beid, i valgkamp og i arbeidet innafor ulike masseorganisasjoner.

Det er etter min mening typisk at de som fremmer denne kritikken fullstendig overser at dette er et politisk behov som aldri kan tilfredsstilles av noe årsplans- og «kamperfæringsprogram». Arbeidsfolk vil vite hva vi mener, enten det gjelder skatte- og avgiftspolitikken, trygdespørsmål, konflikten mellom vassdragsvern og industriutbygging eller husbankrenta. Folk forlanger og har krav på klare svar, uansett om AKP(m-l) har krefter til å prioritere et spesielt kampområde høyt akkurat det kommende året.

En kritisk partikamerat konkretiserte hva han kunne tenke seg å prioritere og kutte. Det som falt bort var da bl.a. Arbeidsprogram-kapitler om innvandringspolitikken, trafikk- og kommunikasjonsproblemer, samespørsmålet, fiskeripolitikk, målsak, homofili, rusgiftspørsmål/narkotika og kriminalpolitikk. Denne typen barbering vil etter min oppfatning ikke løse noen problemer for AKP(m-l), bare skape nye.

Et sånt arbeidsprogram vil bl.a. bli sjåvinistisk: det vil ikke «prioritere» samenes rettigheter eller kampen mot rasismen! Og på alle de nevnte områdene driver og så partikamerater arbeid, Klassekampen må hele tida ta standpunkt til dem og innimellom er vi med på å utløse og lede store politiske kamper. Vi har *standpunkter*, men det er stort sett typisk at partiet ikke har noe *program* som slår fast hvilken linje som skal følges. Ofte er vi henvist til avklaring som har skjedd gjennom uttalelser, lederartikler i Klassekampen eller rett og slett aksepterte standpunktene som ansvarlige kamerater på et arbeidsfelt har kommet fram til.

Det er etter min mening uforsvarlig og udemokratisk å la denne situasjonen fortsette. Hele partiet, og kamerater som sympatiserer med AKP(m-l), må nå få en sjanse til å drøfte sånne spørsmål, vurdere om standpunkter vi hittil har tatt er riktige, og være med på å utforme nye svar på områder der vi før har vært unnvikende og uklare. Kanskje går forslaget for detaljert til verks enkelte steder, slik at enkeltparoler bør kuttes. Kanskje har vi for lite kunnskap og erfaring i noen saker, slik at en avklaring må utsettes. Men ingenting av dette er et argument mot å vedta et allsidig og konkret Arbeidsprogram. I mer enn fem år har vi vært uten. Det er mer enn fem år for lenge.

Etter min oppfatning er det heller ingen grunn til å akseptere påstanden om at det å ha et konkret program om mange kampspørsmål betyr at vi presenterer en «ønskeliste» og bygger opp om parlamentariske illusjoner. Et revolusjonært parti må kunne konkretisere hvilke reformer de går inn for i dagens kapitalistiske Norge og være istand til å gi retningslinjer og paroler for den aktuelle politiske kampen. Noen savner kanskje at det stadig henvises til at «bare folkets kamp gir seier». Sjøl syns jeg det er en uting å ende opp hvert programpunkt med et sånt credo, det virker bare som ei «kamp-linje» på tomgang.

For øvrig må Arbeidsprogrammet vurderes *sammen* med det nye prinsippprogrammet partiet har vedtatt. Et av hovedkapitlene der omhandler nemlig marxist-leninistenes syn på dagskampen under kapitalismen og forholdet mellom dagskamp og revolusjon.

Sigurd Allern

... en forsmak på debatten

Arbeidsprogrammet har mange kapitler, og på hvert eneste område vil det forhåpentligvis bli debatt. Vi refererer her noen eksempler på motsetninger som alt har kommet opp i forbindelse med Arbeidsprogramdebatten.

Oljeøkonomien

Med dagens utvinningstempo er salgsinntektene fra Nordsjøen på ca. 50 milliarder kroner i året. Noen mener at tempoet bør ned. Programforslaget går mot økning ut over 1981-nivået.

Et nøkkelspørsmål er bruken av oljeinntektene. Flere norske partier støtter kapi-taleksport. Programforslaget krever at oljeinntektene skal brukes til beste for folket i Norge. Her finnes det igjen ulike syn. Noen kamerater mener at det er viktig å «binde» oljepenger til en strategisk utbygging av andre næringer som gjør Norge mer sjølberga i forbindelse med en krigssituasjon og som forbereder sosialismen. Andre syns denne linja gir illusjoner om at oljepengene kan brukes til å reformere kapitalismen i progressiv retning.

Programforslaget slår først og fremst fast at oljeinntektene i prinsippet ikke skiller seg fra andre statsinntekter. Dette gir arbeiderklassen et bedre utgangspunkt for å stille større krav til statens ytelser, inkludert tiltak for å sikre arbeidsplasser.

Forslaget krever videre full nasjonalisering av hele oljesektoren og at virksomheten må bygge på statsdrift. Noen kamerater har ytret redsel for at dette vil gjøre Statoil enda mektigere. Programforslagets standpunkt er at de statlige selskapene som driver med olje, ikke må få dispo-nere overskudd, fond eller investeringer. Stortinget må ha full kontroll over disse inntektene.

Industripolitikk og sjølberging

Noen kamerater har gitt uttrykk for at vi må stille som en overordnet målsetting et «sjølberget» Norge. Programforslaget tar det standpunkt at det er viktig med en stor grad av sjølberging av matvarer, og går generelt inn for tiltak som vil skape en «mindre åpen» økonomi i forhold til utlandet.

Men forslaget avviser i praksis at vi skal stille som en målsetting at Norge er sjølberget på alle industriprodukter. Dette betyr bl.a. avvisning av ytterliggende proteksjonistiske ideer som i praksis vil bety handelsboikott av varer fra mange u-land under mottoet om å «berge norske arbeidsplasser».

Skattepolitikk

De motsetningene som har vært rundt RV's skatteprogram, vil også dukke opp i forbindelse med Arbeidsprogrammet. Det framlagte forslaget går inn for at folk som tjente under 100 000 1980-kroner, skal få en sterk skattereduksjon. Progresjonssatsene må reguleres i takt med inflasjonen.

Forslaget vil også bety mindre skatt for folk med en lønnsinntekt på f.eks. 120 000. Men enkelte kamerater har i Klassekampen gitt uttrykk for at de er helt mot å sette 100 000 kroner som noe skattemessig skille.

Energipolitikk

I Arbeidsprogram-forslaget er det presentert to ulike utkast til energipolitisk program. De har mange likhetspunkter, men mindretallsframlegget skiller seg ut ved at det går langt i retning av å stille som en aktuell målsetting å komme bort fra strøm og olje som energikilde til f.eks. boligoppvarming. (Eksempler er nyttiggjøring av spillvarme, solvarme, o.a. energiformer.)

Ellers er det viktig å notere at forslaget går inn for å fjerne den spesielt lave kraftprisen som kraftkrevende industri i Norge nyter godt av. Noen motforestillinger hos fagorganiserte som jobber i denne typen industri eller bor i lokalsamfunn der sånne dominerer?

Trygd

SV har stilt kravet om «lik pensjon til alle». Dette er ikke foreslått i Arbeidsprogram-forslaget til AKP(m-l). Derimot er det foreslått at minstepensjonen skal opp på den pensjonen en industriarbeider med gjennomsnittslønn får ved fylte 67 år, med fulle pensjonsrettigheter.

Forslaget går heller ikke inn for at Folketrygd-fondet skal brukes til f.eks. lån i helsesektoren, og krever istedet at trygdesystem finansieres gjennom vanlige skatter og avgifter, slik at fondet og de særegne trygdepremiene faller bort.

Skoler, studier og karakterer

Dette er et av de punktene der Arbeidsprogram-komiteen har delt seg i en «mer» og en «mindre» karaktervennlig fløy. Det er enighet om å gå inn for å fjerne karakterene i ungdomsskolen. Men det forutsetter en kraftig økning av antall elevplasser i videregående skole, slik at de som søker kan komme inn.

Et flertall i komiteen stiller en karakterfri videregående skole som en målsetting, og et flertall går også inn for å begrense karakterene til bestått/ikke bestått på universitets- og høyskolenivå.

Innvandringspolitikken

I forbindelse med 1. utkastet til Arbeidsprogram, kom det forslag fra noen om å fjerne kravet om en oppheving av innvandringsstoppen. Argumentet var at en friere innvandring truer arbeidsplasser.

Det er av stor betydning at sånne motsetninger kommer åpent opp og blir drøftet. Programforslaget sier prinsipielt nei til innvandringsstopp. Den nåværende reguleringa fungerer i tillegg spesielt rasistisk. Fagbevegelsen må sjøl sørge for at det sikres en likhet i lønns- og arbeidsvilkår som stopper spekulasjon med arbeidskraft.

Hva mener

• **Partidiskusjonene i AKP viser at partiet har evne til å reise seg i en kritisk fase.**

• **AKP har kimen til å bli et virkelig klassekampparti for hele venstresida, hvis partiet makter å lage en god politikk for norske forhold og frigjør seg fra kinesiske skrivemåter.**

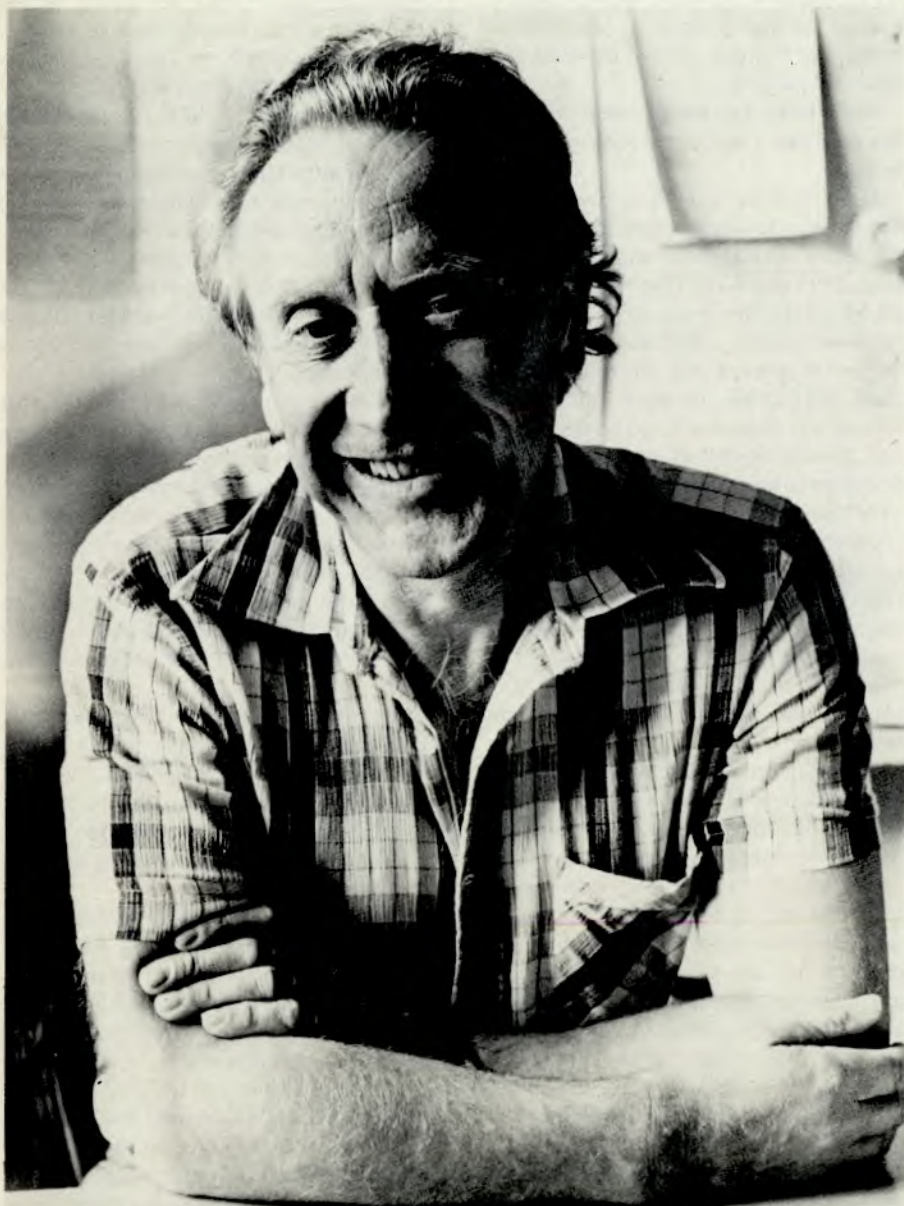
Røde Fane har møtt Henry Stokmo og spurt ham om hans syn på AKP og partiets framtid.

Røde Fane: Henry Stokmo, du har fulgt med i sosialismedebatten i Klassekampen og Røde Fane og har dessuten sjøl engasjert deg i denne diskusjonen. Du synes denne diskusjonen er viktig?

Henry Stokmo: Ja. Det blir som etter at sosialismen falt sammen i Sovjet. Da fikk man en helt nødvendig diskusjon om sosialismens problemer. Jeg synes det er like viktig og naturlig at man tar opp denne debatten nå på bakgrunn av det som har skjedd internasjonalt. Stikkord: Albania, Kina, kulturrevolusjonen og alle aspektene rundt dette.

Enkelte hevder at der en luksus å diskutere på den måten der når en vet at det er mange ting arbeiderklassen trenger i dag. Da vil jeg si at begge deler er nødvendig. Hvis ikke, havner du i sosialdemokratiet og opportunisten.

du om AKP, Henry Stokmo?

Henry Stokmo, 54, var medlem i NKPs ungdomsorganisasjon NKU fra 1946 til 1949. Fra 1961 til 1969 var han medlem av Sosialistisk Folkeparti og satt bl.a. en periode i SFs faglige utvalg.

Til stortingsvalget 1973 sto han på 6. plass på Rød Valgallianses liste for Oslo. Ved valget i 1975 sto han på RV-lista i Akershus.

Stokmo er i dag formann i Oslo Sporveisbetjenings Forening. Han er partilos.

(Foto: Klassekampen)

R.F.: Hva med diskusjonen om partiets ledende rolle?

H.S.: Nå har det vært en del snakk om faren for degenerering av partier og privilegier. Men det jeg er redd for, er at man går til sånne løsninger som å snakke om et senter utenom kommunistpartiet.

Det som egentlig blir sagt da, er at du trenger leninismen for å ta makta, men derimot ikke leninismen for å beholde den. Det er ingen sammenheng her. Da er det like rimelig å stille spørsmålet om fredelig overgang. Enten får du stå på SV-linja, eller velge den leninistiske modellen.

Vi som driver med fagforeningsarbeid har jo en del erfaring fra interessekamp-sammenheng. Også hos oss i Sporveien kan du blant progressive møte denne rare holdninga til medlemmer, som om medlemmene skulle være noe slags hellige ... Mao sier jo at massene er de virkelige heltene og at du skal stole på massene, og det er sjølsagt riktig. Men du må ha et dialektisk forhold til dette. Som kjent tar jo også Mao og tre-deler massene ...

Poenget mitt er altså: hvis en prøver å løse spørsmålet om sosialismen og framtida ved å overlate det til fagforeningene eller organer uavhengige av partiet, da har du forlatt sosialismen.

NÅR VERDENSBILDET RAMLER SAMMEN

R.F.: Nå nevnte du at utviklinga i Kina og kulturrevolusjonen gjorde sosialismediskusjonen nødvendig. Har sosialismen falt sammen i Kina også?

H.S.: Jeg mener det ble gjort store og grunnleggende feil under kulturrevolusjonen og under perioden med firerbanden. Folk kan ikke leve av revolusjonære slagord.

Men det jeg er redd for, er at høyrekreftene har utnytta dette. Jeg er veldig skeptisk til de oppsummeringene som lederen nå har til kulturrevolusjonen. Jeg

INTERVJU MED HENRY STOKMO

er også skeptisk til deres lette forhold til Jugoslavia. Det virker som de står for pragmatisme, de snakker bare om produksjon og produktivkrefter. Det fins jo ingen klasseanalyse. Men det betyr ikke at jeg med det trekker den slutningen at det nødvendigvis er slutt med Kina. Men det har i hvert fall foregått en høyredreining der.

R.F.: ... som har virka inn på situasjonen i AKP?

H.S.: Når det gjelder det som har skjedd i Kina og hvordan det ville virke på AKP, var jeg meget skeptisk. Jeg har erfaring fra NKP, dvs. det var NKU jeg var med i da. Og for NKP var Sovjet alt.

Og så tenkte jeg at nå har SUF og AKP gjort den feilen at de har satset for mye på ett land. Nå kjenner jo ikke jeg partiet så godt. Men det ser ut til at det har klart å løse dette mye bedre enn NKP gjorde. Det at AKP gjennomfører denne debatten slik, er et tegn på sunnhet og at det er solid. Det som jo karakteriserer NKP er at det overhodet ikke tok opp denne debatten.

R.F.: Ja, hvordan opplevde du dette i NKP?

H.S.: Jeg var som sagt med i NKPs ungdomsorganisasjon NKU en periode etter krigen. Så kom denne splittelsen i partiet. Vi som bodde utenfor Oslo kjente jo ikke til den fraksjonelle virksomheten med Furubotn, dette med «det andre sentrum» osv. Vi fungerte troskyldig på vårt plan.

Så kom det svære overskrifter i Aftenposten om at de brukte skyter'n mot hverandre, tok livet av hverandre osv. Slik vi oppfatta det hos oss, ble det aldri noen saklig og rolig debatt hvor partene fikk lov å legge fram synspunktene sine. Det var kuppmetoder. Og på det punktet syns jeg Løvlien-fløyen var den verste. Furubotn-fløyen hadde opplagt en del rariteter, men de var villig til å diskutere det. Uavhengig av at Furubotn-fløyens svakheter, var jo folk opptatt av å diskutere de ideologiske spørsmålene. Derfor reagerte jeg på Løvlien-fløyen.

Løvlien-fløyen ble nærmest hysterisk, og da kom det fram folk som aldri hadde gidde å gjøre noe og skulle rydde opp. Vi ville jo ha begge sidene lagt fram til debatt, slik vi nå har sett det har foregått i Klassekampen. Legge fram synspunktene på rolig vis. Men det ble det ikke noe av. Hysteriet hadde også sammenheng

med at vi mistet alle mandatene på Stortinget. Vi sto igjen med null i fattigkommisjonen.

Det som skjedde var at det styret jeg var med i ble ekskludert. Fordi vi hadde slike synspunkter. Siden har jeg ikke vært med i partiet. Men jeg følte meg knytta til NKP og stemte på NKP. Men alt dette er mange herrens år siden nå. Jeg kjenner ingen i NKP lenger, og har ikke noe kontakt med partiet.

R.F.: Men du mener altså AKP var for ukritisk i sin oppslutning om Kina?

H.S.: Vi som er eldre er mer tilbakeholdne når det gjelder slike ting som Kina, for en vet ikke hvor lenge slike ting vil vare. Det betyr ikke at jeg ikke er optimist på framtida. Men tross alt er dette bare sekunder i den store sammenhengen. Verden er jo ennå ung. Om ikke jeg opplever sosialismen, er dette verdenssamfunnet i sin begynnelse, på apestadiet, så å si. Så hvis en skal bli medlem av et parti, må en i utgangspunktet være klar over at her blir det mye vansker.

En annen ting som er spesielt for SUF og AKP er at det har mye bakgrunn i intellektuelle og studenter. Og der de også var voldsomt ideologisk prega. Det var veldig mye utenrikspolitikk og sånt, og mye mindre av de nære tingene. Og da blir det mye verre når verdensbildet ramler sammen.

Men jeg ville trodd at krisa i AKP skulle bli mye dypere enn den er blitt. At denne ville få enda mer utslag. Jeg er forbauset over at det faktisk er såpass mye fundament i partiet. At man i en krise er i stand til å løfte seg opp og trekke lærdom av den. Det tyder på at det er et annet fundament i ml-bevegelsen her i Norge enn ute i Europa generelt. Mer grunnfesta, større dyktighet, bedre kadre. Ut fra det jeg leste av Finn Sjues artikkel om den internasjonale ml-bevegelsen, er det så mye rare holdninger og standpunkter at jeg ikke skjønner noen ting av det.

For den gangen med ungdomsopprøret, i 60-åra, var det mindre grunn til å være radikal enn det er i dag. Ut fra objektive forhold. Da var det virkelig grunnlag for å stille spørsmål om ikke kapitalismen tross alt fungerte nokså bra. Men i dag, når det virkelig er en djuptgående krise, hvor en snakker om 10 prosent arbeidsløshet i industrilanda og hvor økonomene ikke har noen løsninger på pro-

blemene og klassekampen er mye hardere enn den var i 60-åra og i 70-åra, da dukker sånne rare holdninger opp.

HVA MÅ GJØRES MED AKP?

Objektivt er det nå kjempegrunnlag for et venstreparti, du kan gjerne kalle det et kommunistparti. Med det mener jeg et parti som står på klassekampens grunn.

R.F. Men AKP er ikke, etter din mening, et slikt parti i dag?

H.S.: Jeg tror at AKP kan bli et sånt klassekampparti. Men da er det nødvendig å ta lærdom av erfaringene med Kina og frigjøre seg fra skrivinga deres, og bli selvstendige. For det andre må dere bruke store ressurser til å analysere norske forhold og utvikle konkrete programmer for boligpolitikk og alle områder. Så må dere fostre folk som kan være med å lede denne kampen.

På bakgrunn av at AKP i altfor stor grad har vært underlagt og dominert av Kina, noe som jo er naturlig på bakgrunn av det utgangspunktet med studentopprøret osv., har det nå oppstått en del problemer. Dere kan ikke tro at dere plutselig skal få ressurser til alt på en gang. Det ville jo være merkelig at dette partiet som har forsømt dette arbeidet i så stor grad i dag plutselig skal ha analyser på alle områder.

Men AKP har kimen til å greie dette. Hvis dere fortsetter den linja dere har nå med å lage politikk for norske forhold, så er det klart at det *må* bli resultater av det. Ut fra det jeg leser i Klassekampen og følger med så godt jeg kan, synes jeg dere er på rett vei.

Nå sies det i SV at AKP ikke bryr seg om norske forhold. Men jeg leser mye mer om norske forhold i Klassekampen enn jeg leser i Ny Tid. Jeg er ikke imot at det blir tatt opp utenrikspolitikk, og jeg liker å lese utenrikspolitikk, men hvis du tar for deg Ny Tid, har du jo nesten bare utenrikspolitikk. Overhodet ikke noe om interessekamp. Jeg blar og blar i Ny Tid og leser ingen ting om konkrete norske forhold, f.ek.s om krisa i den kommunale økonomien.

OM SV

R.F.: Hvordan vil du karakterisere SV som parti?

H.S.: Jeg oppfatter SV på mange måter som et venstre-sosialdemokratisk parti. Men de har en del strømninger som en

Er salget av Klassekampen på arbeidsplassene for dårlig, lurer Henry Stokmo på. — Er AKP'erne for opptatt av de dagligdage tingene? Utvikler de seg til å bli økonomister? (Foto: Klassekampen)

finner f.eks. i SU, som står for en slags venstre-syndikalisme. SV er så mye rart. Det er også et sånt liberalt akademisk parti. Liberalt på en gal måte. Men SV snakker om en sosialistisk målsetting. DNA gjør ikke det engang. Det er en forskjell.

Men SV er ikke et sånt parti som kan få grunnlag i arbeiderklassen. De fører ikke en sånn politikk. SV kan få en del stemmer i valgsammenheng, en del velgere som er skuffet over Arbeiderpartiet, men SV kan aldri få kadre på arbeidsplassene. For de har ingen faglig linje. De har ingen kadre, og det er min erfaring at et arbeiderparti *må* ha kadre på arbeidsplassene.

Jeg var med i SF og satt i SFs sentrale faglige utvalg i 1961 og en periode utover. Utvalget besto av forskjellige strømninger, folk fra universitetet og arbeidsplassene, men uten noen felles plattform. Utvalget ble også handlingslamme av krangling og prat.

Disse møtene var forferdelig svake. Men veldig karakteristisk for SF — for SF var egentlig slett ikke interessert i dette med faglige spørsmål. De var interessert i å diskutere NATO. Men ikke faglig. Så

det er ikke stor forskjell på dem den gang og i dag. Gustafsen f.eks. hadde ikke noe forhold til dette, ja, ikke til klassekamp i det hele tatt.

R.F.: Men når det gjelder den faglige linja til AKP, hvordan vurderer du utviklinga der?

H.S.: Når det gjelder den faglige kaden til AKP, har det skjedd en bra utvikling. De er blitt mer kommunister, vil jeg si. De har lært en del av grunnplanet.

Men det er en fare for at faglige kadre mister det politiske perspektivet — særlig når en får ledende verv. Det gjelder også kadre fra AKP. Da blir det liksom mye mer behagelig å slåss om femøringen og bli populær, framfor å drive kamp på arbeidsplassen, drive politikk.

Så i grunnen har det nå slått over den andre veien. Før var det mest verbalistisk prat om klassekamp overalt og om Mao Zedongs tenkning, mens en ga pokker i å sende inn innlegg til avisa vår. I stedet ble det laget egne flak og veggaviser, så folk til slutt kasta dem ut. AKP ødela mye for seg sjøl på den måten. Jeg har sjøl konkrete erfaringer med det. Det var mye fruktesløst strev. Det var mye snakk om

streik, men liten evne til taktikk. Det var en del moralisme i dette. Her var liksom gutta som «sto på linja» og skjelte ut dem som «ikke sto på linja».

Men nå har jeg inntrykk av at AKP'ere er for opptatt av de dagligdage tingene. Hva med salg av Klassekampen, lage studierikler, fostre kadrer? Utvikler en seg til å bli økonomister?

På den annen side må en ikke glemme at en også gjennom den faglige kampen legger et grunnlag for å heve det politiske nivået. I Sporveien og i andre kommunale bedrifter er det gode muligheter for dette, hvis du har skikkelige kadre og samtidig forbindelse med folk som sitter i bystyret.

Saken er at administrasjonen her er mer byråkrater og visergutter. Det er bystyret med de forskjellige politiske partiene og Sporveisstyret som egentlig bestemmer om du skal innskrenke eller ikke, om budsjettet skal skjæres ned med 30 millioner eller ikke. Hvis vi f.eks. mener at det er riktig at staten griper inn, stemmer både Arbeiderpartiet og Høyre mot dette. På den måten blir det lettere å politisere sakene.

Jeg husker da jeg begynte her i Sporveien, hadde vi problemet at vi aldri klarte å gå videre enn til administrasjonen, og sjølsagt til forbundet. Men ikke til dem som sto bak. Dette er vi blitt flinkere til nå. Nå har vi intervju i avisa vår med Tove Heggen-Larsen, formann i Sporveisstyret. Vi forteller hvilke holdninger partiene har til forskjellige saker. Og noen ganger hender det også at vi i fagforeninga er enige med administrasjonen mot politikerne.

R.F.: Til slutt, Henry Stokmo, hvorfor er du ikke sjøl blitt medlem av AKP?

H.S.: Det kan være mange grunner til det. Men uavhengig av medlemskap og med ulike syn på enkelte områder, har vi som representerer venstresida i arbeiderbevegelsen felles kamp-oppgaver. Men da må vi være villige til å kvitte oss med sekterismen og andre barnesjukdommer.

Kapitalismen er i krise og stagnasjon. Angrepene på arbeiderklassen blir hardere og hardere. Det blir derfor både nødvendig og livsviktig å kjempe fram en enhetlig linje. Men skal vi vinne fram, er det nødvendig at det utvikles et sterkt kommunistparti med utgangspunkt i norsk virkelighet som kan spille en ledende rolle i denne kampen.

KLASSEANALYSE

Kritikk av AKPs klasse- analyse

På SV-konferansen «Sosialisme på norsk» i fjor, blei det under mottoet «Farvel til proletariatet» åpent proklamert at det norske proletariatets politiske betydning var på retur, og at kreftene nå i større grad måtte bli konsentrert om funksjonærer og folk med høyere utdanning.

I sin forrige artikkel i Røde Fane 7/80 tok Gustav Lindberg utgangspunkt i påstanden om at proletariatets politiske betydning er i ferd med å minske. På grunnlag av et omfattende statistisk materiale analyserte han de viktigste tendensene i utviklinga av klassestrukturen i Norge. Dette munnet ut i følgende konklusjoner: 1) Den norske arbeiderklassen som helhet, inkludert de perifere delene (som f.eks. de lavere funksjonærene) vil fortsette å vokse. Det er altså ikke tale om noe «farvel til arbeiderklassen».

2) Den tradisjonelle arbeiderklassen som har vært knytta til mer eller mindre manuelle yrker (i industri, bergverk, bygg og anlegg, transport og andre næringer), nådde sitt største antall i midten av 70-åra. Framover vil de ufravikelig bli færre, både absolutt og særlig i forhold til yrkesbefolkninga ellers.

3) Sjøl om dette tradisjonelle proletariatet blir redusert skjer dette langsomt, og i hvert fall fram til år 2000 vil dette fortsatt være den største enkeltklassen. Den vil gjennom sin organisering, kamperfaring, politiske bevissthet og plass i produksjonen være den viktigste krafta i kampen for sosialismen. Det er latterlig å tro at proletariatets politiske betydning vil minske, sa Gustav Lindberg i forrige artikkel.

IKKE TRE, MEN

Grunnleggende synspunkter i AKPs klasseanalyse er forelda, hevder Gustav Lindeberg i denne artikkelen.

- Kapitalismen forenkler ikke klassemotsetningene.
- Vi bør ikke operere med 3 klasser i Norge, men med 6.
- Vi undervurderer betydninga av de nye mellomlaga.

Dagens proletar – med kjeledress, skiftenøkkel, hvitsnipp og blokk og blyant...? Hva betyr framveksten av de «nye mellomlaga» for AKPs analyse av klassene i Norge? (Tegning: M)

KLASSEANALYSE

SEKS KLASSER I NORGE?

Klasseanalysen i AKP(m-l)s prinsippogram fra 1976 inneholder to hovedsynspunkter på klassene i Norge. Det ene er at det fins *tre klasser* — proletariat, småborgerskap og borgerskap. Det andre er at utviklinga av kapitalismen *forenkler* klassekonflikten — «heile samfunnet spaltar seg meir og meir i to store, fiendslege læger, i to store klassar som står beinveges mot kvarandre, borgarskap og proletariat.» (s. 66—67)

Det nye utkastet til prinsippogram for AKP(m-l) beholder disse hovedsynspunktene, sjøl om påstanden om at samfunnet spalter seg i to klasser er dempet. Samtidig etterlyser utkastet en analyse av de «nye mellomlagene», som denne artikkelen er en sped begynnelse på.

De to påstandene er ikke uproblematisk. Vanskene består i de såkalte «nye mellomlag» som har vokst fram i kapitalismen i de seineste tiåra — en stor mengde «hvitsnipp»-yrker som enten ikke fantes før, eller om de fantes, så var de mye færre enn nå. Kan disse «mellomlagene» uten videre plasseres i en av de tre klassene — i proletariatet eller i småborgerskapet?

LAVERE FUNKSJONÆRER

Et stykke på vei er svaret ja. Mange av disse hvitsnipprykkene er lavere funksjonærer som tilhører arbeiderklassen. De er ansatte i det private næringsliv eller i det offentlige. De har sjefer over seg, men som regel ingen under seg. Arbeidet deres er underordna og for det meste rutinemessig. Lønna er lav — som regel lavere enn f.eks. industriarbeiderlønninger.

Kontor og handel er de typiske arbeidsplassene for disse lavere funksjonærene. De utfører de underordna oppgavene i de private og offentlige byråkratier — med maskinskriving, kopiering, enkel regnskapsføring, rutineoppgaver med EDB osv., osv. Butikkekspeditørene hører til her. Store arbeidsplasser er videre Posten og Televerket, bank og forsikring.

Sykepleiere og hjelpepleiere tror jeg også tilhører denne kategorien.

Lav lønn, underordna stillinger, rutinemessig arbeid — slike trekk gjør at de utvilsomt tilhører arbeiderklassen. Men samtidig er det fornuftig å skille dem ut fra den tradisjonelle arbeiderklassen.

For det første er det forskjeller i hva de jobber med. Mens den tradisjonelle arbeiderklassen først og fremst jobber med produksjon og transport, kan arbeidet til de lavere funksjonærene oppsummeres i tre andre stikkord: Papir, kunder eller klienter. De er i mye mindre grad produsenter av merverdi enn den tradisjonelle arbeiderklassen.

For det andre er det store forskjeller i organisering og kamperfaring. I større grad enn resten av arbeiderklassen jobber de på små arbeidsplasser. Fagorganiseringa er langt lavere — sjøl om den er på framgang. Tradisjonene med kamp er også forskjellige — sjøl om også dette muligens endrer seg — jfr. sjukepleierstreikene, bankfunksjonærstreiker o.l.

For det tredje må vi merke oss at blant de lavere funksjonærene er det veldig mange kvinneyrker. Kvinnene er i klart flertall blant de lavere funksjonærene, mens de utgjør bare omkring 1/4 av arbeiderne i industrien, og er uhyre få i transport, for ikke å snakke om bygg og anlegg.

RESTEN AV MELLOMLAGENE I SMÅBORGERSKAPET?

Mens de lavere funksjonærene opplagt er en del av arbeiderklassen, er det ikke på samme måte innlysende at resten av mellomlagene er i småborgerskapet.

Hva har en lærer eller lektor til felles med en middels gardbruker? Hva gjør at konsulenten i staten hører sammen med kolonialkjøpmannen?

Fellestrekket er naturligvis at de verken er borgere eller proletarer. Et annet trekk som kan diskuteres er hvilken sjølstendig politisk rolle de kan spille.

Samtidig er forskjellene enorme. De «klassiske» småborgerne eier produksjonsmidler og er sjølstendig næringsdrivende. Mellomlagene er ansatte. Bonden, håndverkeren og kjøpmannen blir prega av eiendommen sin, og det slår ut i mange politiske oppfatninger. Mellomlagene har andre omgivelser — som regel har de en del utdannelse, de er ofte organisert, deres økonomiske interesser er prega av opprykk og lønnsklasser.

MELLOMLAGENE BLIR FLERE OG FLERE

Slike mellommsjikt i bedriftene og det offentlige er sjølsagt ikke noen etterkrigsoppfinnelse. De fantes før også. Men for 50 år sida var de små grupper, som i det minste tallmessig ikke hadde særlig betydning. I dag er det mye vanskeligere å behandle dem som noen marginale grupper.

Tabell 1 gir et inntrykk av denne forandringa. Den viser økninga av sysselsatte menn og kvinner i «Offentlig administrasjon og forsvar og offentlig og privat tjenesteyting» fra 1930 til 1970. Dette er sjølsagt ikke bare mellomlag — her fins både arbeidere og borgere også. Men det er i disse gruppene en god del av de nye mellomlagene fins.

Tabell 1.

Sysselsatte menn og kvinner i offentlig administrasjon og forsvar og offentlig og privat tjenesteyting 1930 og 1970.

	1930	1970
Sysselsatte i off. adm., forsvar, tjenesteyting	72 000	298 000
Prosent av alle sysselsatte	6 %	20 %

Kilde: Historisk Statistikk 1978, s. 36—37.

KLASSEANALYSE

Innafor bedriftene i industrien øker funksjonærandalen, mens arbeiderandelen synker. Tabell 2 viser dette for årene 1970 til 1978. En stor del av økningen av funksjonærene her er mellomstjikt — bokholdere, reklamefolk, ingeniører, designere, konstruktører, personalsekretærer osv. Mellomsjiktet i det private næringslivet finnes også i stor grad i bank og forsikring, og i all slags reklamebyråer, og konsulentfirmaer som har hatt en nesten eksplosiv vekst i 70-åra.

Økningen av mellomlagene er knytta sammen med «utdanningssamfunnet». Riktignok skaper ikke økt utdanning i seg sjøl en annen klassestruktur. Men etter som flere og flere tar videregående utdanning, andelen av folk som tar artium øker, og flere og flere har utdanning og så utover gymnasen, er det utenkelig at det ikke slår ut i flere i mellomlaga.

Tabell 3 viser den sannsynlige utviklinga av utdanningsnivået fra 1970 til år 2000. Folk med høyere utdanning, dvs. med 13 års skolegang eller mer, er omkring 1/4 av den voksne befolkningen, mot under 1/10 i 1970. På arbeidsmarkedet vil folk med slik utdanning trolig utgjøre omkring en tredjedel om 15—20 år. Tilsvarende synker antallet som bare har grunnutdanning — folkeskole eller niårig skole.

6 KLASSELLER ELLER BARE 3?

Figur 1 og figur 2 er et forsøk på en analyse av yrkesbefolkningen i Norge i 1978. Her har jeg delt inn i 6 grupper.

1. *Proletariatet*. Her er den «tradisjonelle» arbeiderklassen — folk i hovedsaklig manuelt arbeid — stort sett i produksjon og transport.

2. *Lavere funksjonærer*. Definert grovt sett slik det er lagt fram tidligere i artikkelen.

3. *Klassiske småborgere*. Her er alle de sjølstendig næringsdrivende med en liten eiendom — gardbrukere, sjølstendige i handel og håndverk er de største gruppene.

4. *Intellektuelle*, og 5. *Ledende mellomstillinger*. For å få et klarere bilde av hva slags folk det dreier seg om, har jeg delt disse mellomlaga i to. Blant de intellektuelle er det plassert svært mange folk med universitetsutdanning e.l. som jobber i utdanning, helse- og sosialstell,

Tabell 2.

Antall funksjonærer og arbeidere i norsk industri:

	1970	1978
Funksjonærer	79 000	96 000
Arbeidere	281 000	276 000

Kilde: NOU 1980: 33. S. 30.

545 000

Figur 1.

Den mannlige yrkesbefolkning i 1978.

forskning og kultur. Den største gruppa her er folk i undervisning.

Blant de ledende mellomstillingene har jeg plassert slike mellomlag som er mer direkte knytta til administrasjon eller ledelse, eller som trolig står nærmere det private næringslivet. Her er vanlige ingeniører og andre mellomstjikt i bedriftene en stor gruppe, dessuten mye av stats- og kommuneadministrasjonen.

Skillet mellom 4. og 5. er ikke klart. Grovt sett er det et forsøk på å skille ut de

delene av mellomlagene som står nærmere borgerskapet i 5-gruppa.

Endelig 6. *Borgerskapet*. Her har det blitt plassert folk som ser ut til å ha større eiendommer, og folk som har overordna og ledende posisjoner i staten eller i næringslivet. Bedriftsledere er en stor gruppe her, ellers fins folk som overleger, biskoper, jurister, og ledende administrasjonspersonell i stat og kommune.

Vi ser at andelen av folk er veldig forskjellig for kvinner og for menn. Dessuten

KLASSEANALYSE

Tabell 3

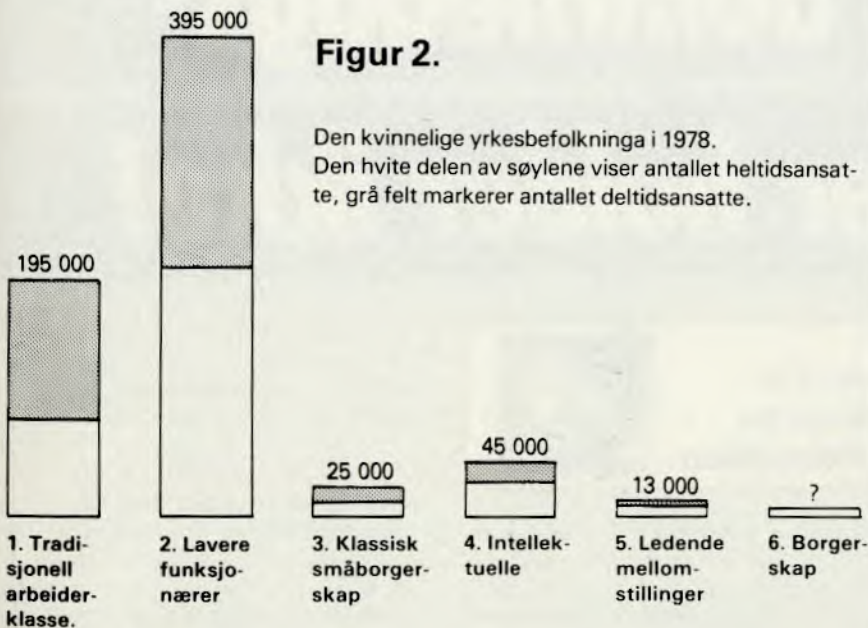
Utdanningsnivået for folk som er ferdig med utdannelsen. 1970 og anslag for år 2000. Menn og kvinner, 16–69 år.

	1970	2000
Bare grunnskole (inntil 9 års skole)	1 210 000	470 000
Videregående (10–12 års skole)	920 000	1 500 000
Høyere utd. (13 års skole el. mer)	200 000	620 000
Alle	2 330 000	2 590 000

Kilde: Framskrivning av befolkningens utdanning til år 2000. Av Erik Hernæs. Statistisk Sentralbyrå, 1979, s. 54 f.

Figur 2.

Den kvinnelige yrkesbefolkninga i 1978. Den hvite delen av søylene viser antallet heltidsansatte, grå felt markerer antallet deltidsansatte.

er det trolig en feil i inndelinga som gjør at borgerskapet blir urimelig stort. En kan også merke seg at en stor del av kvinnene er deltidsansatte, slik figur 2 viser.

Vi ser at de tradisjonelle arbeiderne klart er den største klassen, og at til sammen er de lavere funksjonærene og den tradisjonelle arbeiderklassen i hvert fall 2/3 av hele yrkesbefolkningen. Og videre — mellomlagene (dvs. gruppe 4 og 5) blir etter hvert svært tallrike.

NOEN POLITISKE PERSPEKTIVER

Kan tesen om at utviklinga av kapitalismen «forenkler klassemotsetningene» opprettholdes?

Jeg mener nei. Tesen gjenspeiler ikke Norge i dag. Tvert om — det er ikke bare borgerlig ideologi at det skjer en stor økning av folk som «står imellom», som har vanskelig for å identifisere seg med både proletariatet og borgerskapet. Vi kan ikke

trylle bort denne virkeligheten med sitater fra Manifestet (der tesen opprinnelig er hentet fra).

Videre — er det tre klasser, eller fire, fem, kanskje seks slik jeg antyder med denne inndelinga?

Svaret her er ikke gitt i en håndvending. Til det trengs det langt mer dyptpløyende analyser enn dette spede innlegget.

Vi kan slå fast at de lavere funksjonærene er en del av arbeiderklassen. Derimot tror jeg det er svært nyttig å innse at de mellomlagene som prinsippprogrammet fra 76 uten videre plasserer i småborgerskapet, i dag er langt flere enn det «klassiske» småborgerskapet, og at det er mange skiller mellom dem og gardbrukerne og handelsmennene.

Mellomlagene er lønnstakere. Utdanninga og innholdet i jobbene skiller dem ut. Arbeidssituasjonen er mer sjølstendig, renslig og med en del privilegier i forhold til arbeidet for en industriarbeider, sjøl om lønna ikke alltid er høyere. Mange folk i mellomlagene har et karrieremønster i jobbene sine — de rykker opp i lønn og stilling etter som årene går.

En skal sjølsagt ikke se seg blind på tall. Figurene 1 og 2 (som det er mange usikkerheter i) gir likevel et inntrykk av hvor et revolusjonært parti må drive politikk. Den tradisjonelle arbeiderklassen er kjernen — ingen kan drømme en gang om noen samfunnsendringer uten å ha et godt feste her. Og omtrent like viktig vil det være å sikre stor oppslutning blant de lavere funksjonærene.

Men å undervurdere betydninga av mellomlagene kan straffe seg grovt. Vi må begynne å stille spørsmål av typen: Hva vil revolusjonen og sosialismen bety for mellomlagene? Hvilke paroler kan mobilisere dem for sosialismen?

Et av formålene for klasseanalysen er å finne ut hvem som er revolusjonens venner, hvem som er fiendene, og hvem som vakler, men kan mobiliseres på revolusjonens side. (Mao i «Analyse av klassene i det kinesiske samfunnet», verker i utvalg bind I, Oktober 1978). Hvor mellomlagene plasserer seg i det bildet, vil det ha stor betydning å finne ut av.

Gustav Lindberg

(Folk som er interessert i nærmere redegjørelse for beregningene som ligger til grunn for figur 1 og 2, kan henvende seg til redaksjonen.)

ATOM-TRUSSELEN

TRUSSELEN OM ATOMKRIG:

• Bli du opprørt over ideer om å bruke sivilforsvarsmidlene til morfinsprøyter?

Møter du frykt og apati blant arbeidskamerater som ser et kjernefysisk ragnarokk som sannsynlig slutt på denne klodens eksistens?

• Hvis du synes disse ideene er viktig å kjempe mot, skal du lese Nigel Calders bok «Truselen om atomkrig». For denne boka gir en systematisk, omfattende og nøktern framstilling av disse ideene.

Calders dommedags-

profetier holder ikke!

Calder sjøl gir en dystre framstilling av situasjonen. Han blir stående som håpløshetens profet. Og det er sjølsagt ikke fordi jeg er *enig* med forfatteren jeg anbefaler boka. Men fordi jeg trenger innsyn i argumentene bak dommedagsprofetiene for å kunne kjempe mot den i opinionen.

BORGERLIG INTELLEKTUELL

Jens Evensen har skrevet et forord til den norske utgava. Han anbefaler boka fordi han deler Calders synspunkter, — og han framhever at forfatteren «nærmer seg spørsmålene med en vitenskapsmanns analytiske hjerne og solide kunnskaper». Dette er et interessant poeng. Calder er Cambridge-utdanna, tidligere redaktør av «New Scientist».

Det er en drøss vitenskapskvinner og -menn, leger, fysikere, samfunnsvitere ol. som engasjerer seg i kampen mot kjernefysiske våpen. Det er bra at intellektuelle kjemper mot atomvåpen. Men denne boka er en god illustrasjon på hvor gærent det kan gå når disse *borgerlige* in-

Av Per
Gunnar
Gabrielsen

tellekтуelles tankegods blir grunnlag for analyser av et samfunnsmessig problem. Det viktigste eksemplet på dette i boka er at Calder fullstendig løsriver kjernefysiske våpen fra den politiske sammenhengen de er skapt i og den politiske sammenhengen de eventuelt blir brukt i.

Verdenshistoria har utvikla seg etter samfunnsmessige lover. Dette har ikke bare marxistiske teoretikere påvist, men også borgerlige teoretikere med sans for et samsvar mellom teori og praksis. Calders atomkrig, alle de tre alternativene han skisserer, oppstår og utvikler seg imidlertid *uavhengig* av lovmessighetene i samfunnet. Atomkrigen opphever alle tidligere lovmessigheter. Atomkrigen er ikke en fortsettelse av politikken med an-

dre midler som tidligere kriger. Den eneste vitenskapsgreina Calder bruker for å analysere omstendighetene rundt en atomkrig, er psykologien.

GASS

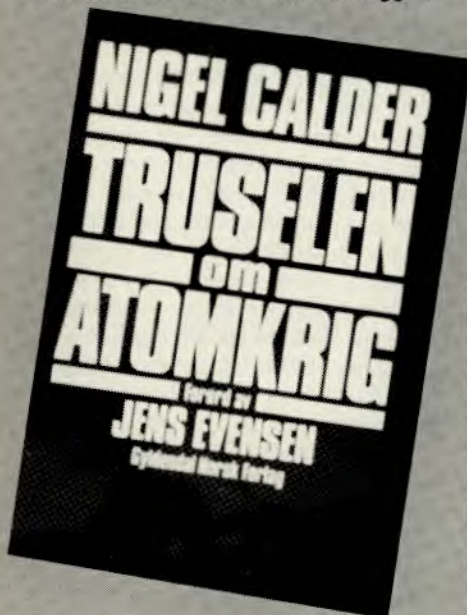
Dette er et borgerlig idealistisk syn og sjølsagt uhistorisk. Ta et eksempel. I følge Calders teori skulle det være reint psykologiske forklaringer på at et masseterrorvåpen som gass ikke blei brukt under andre verdenskrig, til tross for at det var brukt med et visst hell under første verdenskrig og derfor fantes i store lagre på begge sider. Det går ikke an å avvise eksemplet med at stridsgassene ikke var en stor trusel. I Sentral-Europa kunne hundretusener blitt drept om helvete ble sluppet løs.

Den ene av Calders psykologiske teorier om atomkrig peker på at den ene parten vil ta i bruk kjernefysiske våpen for å komme motparten i forkjøpet. Det samme resonnementet brukt på gasskrig i 1938 ville uten tvil lagt grunnlag for pa-

ATOM-TRUSSELEN

Nigel Calder. Med boka «Trusselen om atomkrig» blir han først og fremst stående som en håpløshetens profet, mener Per Gunnar Gabrielsen i dette innlegget.

nisk frykt i strøk i Mellom-Europa. Men gass blei ikke brukt i den andre verdenskrigen. Psykologien kommer til kort i å forklare dette. I vurderinger som er kommet fram etter krigen, viser det seg at saker som fiendens motstandsevne (gassmasker), minimale militære gevinster, vurdert opp mot ulempene ved at fienden brukte gass som svar, førte til at gass ikke ble sett på som formålstjenelig.

Historia gir mange eksempler på sprang i utviklinga av våpenteknologi. Krutt, gevær, brynje, panservogner, haubitzer ol. Saka er at ny våpenteknologi systematisk er brukt i samsvar med de politiske og økonomiske målsettingene kriger har vært ført etter. Det gjelder for øvrig også de to atombombene som ble brukt på slutten av 2. verdenskrig. Hensikten med dem var ikke masseutryddelse av japanere — å knuse den japanske nasjonen eller noe slikt. Hensikten bak bombene var politisk terror i den japanske befolkninga for å presse ledelsen til kapitulasjon. Hvis et psykologisk hevnmotiv

hadde styrt bombene, ville de blitt sluppet over Tokio og utsletta millioner.

IMPERIALISTISK KRIG

Det holder med andre ord ikke å være vitenskapsmann, ha innsikt i åssen kjernefysiske våpen virker, bruke psykologien osv. for å sette truslen om atomkrig i en riktig sammenheng. Atomvåpna må vurderes ut fra at de kan bli brukt i en imperialistisk omfordelingskrig. Det gjør det mulig å avlede en lang rekke forhold rundt den mest sannsynlige bruken av våpna.

Det er ingen tilfeldighet at Calder i ei 216 siders bok om atomkrig ikke bruker ett avsnitt til å vurdere *karakteren* til den eventuelle krigen atomvåpen kan bli brukt i. Det er tvert imot logisk ut fra hans verdensanskuelse hvor krig er uttrykk for og resultat av helt irrasjonelle faktorer.

FAKTA

Calders bok har en styrke i at den frambringer mye fakta, Dette stiller den i en viss motsetning til boka «Atomkrig og usikkerhetspolitikk» som Jens Evensen har redigert, og gjør at denne boka er mer interessant. Den skarpe leser vil da sjølsagt spørre: Åssen kan mye nyttige fakta samsvare med den analysen anmelderen nettopp har forkasta? De gjør ikke det. Dette er ikke mitt problem, men burde være forfatterens.

Boka åpner nemlig med en gjennomgang av hvilke fysiske mål de strategiske (i betydninga kan ramme den andre supermakta) rakettene til supermaktene er retta mot. En plan med kodenavnet Trojan peker ut 150 mål i Sovjet som USA hadde før Sovjet utvikla atomvåpen. «Målene var nøye utvalgt slik at angrepet skulle gjøre det så vanskelig som mulig for Sovjetunionen å føre krig.» Delvis var målene byer for å skape en politisk terror-effekt (jfr. Hiroshima og Nagasaki). Delvis dreide det seg om krigsviktig industri som oljeraffinerier, stålverk, flyfabrikker ol. Trojan er korrigert og er blitt NATO-eie. Blant de viktigste endringene er at listene nå omfatter kjernefysiske enheter i de sovjetiske væpnede styrkene, rakettstølbaser, baser for bombefly, luftforsvarssystemer, — dvs. militære mål.

SOVJETS MÅL

De sovjetiske målene er i følge forfatteren stort sett de samme, men med mere vekt

på reine militære mål. I en annen sammenheng er forfatteren inne på at nøkkelindustri i Vest-Europa trolig vil bli spart av Sovjet fordi de vil være øremerket for gjenreisningsarbeidet i Sovjets Øst-Europa etter en atomkrig Sovjet har vunnet. Dette er interessant. Til og med forfatteren refererer at disse målområdene er logiske i en sammenheng hvor de politiske og militære målsettingene styrer våpna og ikke omvendt. Det er forøvrig også en bekreftelse på at USA *lenge*, og ikke først med Carters direktiv 59, har hatt militære mål for sine strategiske kjernefysiske våpen. Dette har f.eks. Klassekampen påpekt i kommentarer til USAs atomstrategi, mens Calders meningsfeller i Norge har fremstilt det som om USA har gjort ei kuvending.

Calder har etter forordet å dømme arbeidet med mange kilder til denne boka. Dette har gitt han konkret innsikt i en god del saker som han refererer journalistisk levende i boka. Dette er en styrke. At han ikke evner å trekke slutninger av dette som står i rimelig forhold til fakta, skriver jeg på kappa til hans borgerlige verdensanskuelse. Det er dette som gjør boka reaksjonær, ikke en god del av de faktiske forholdene han refererer.

NORSK USA-FORSKNING

Saka er at Calder hever seg langt over mye av det norske «venstre»-intellektuelle har prestert om kjernefysisk krig. Dette gjør også boka interessant å lese. Det forskersjiktet som ofte kalles radikalt i Norge, bygger sin forskning, som Calder, i hovedsak på vestlig materiale. Fra Sovjet er tilgangen på materiale beskjeden, og langt mer tidkrevende og vanskelig å få fatt i. Grunnen til at Calder går utpå sine norske kolleger, er at han retter kritisk søkelys både østover og vestover. Dette er i motsetning til mange norske forskere som enten fordi de av politiske grunner eller bekvemmelighetshensyn nøyer seg med kritisk granskning av relativt åpne amerikanske arkiver. Jeg skal gi to eksempler på dette.

NATOs PROBLEM

Calder klarer å få fram et viktig poeng som angår NATOs militære styrke. Det er uttrykk for NATOs svakhet og problemer når avskrekkinga til de militære styrkene hviler på truslene om kjernefysisk krig. Dette forholdet skinner gjennom mange

steder i boka. Og det har viktige konsekvenser som Calder riktignok ikke trekker, men som er temmelig innlysende. Nemlig at den nedtrappinga av de konvensjonelle styrkene i Vest-Europeiske land som f.eks. pro-sovjetiske fredskampanjer ivrer for, i virkeligheten *senker* atomterskelen i Europa.

Det andre eksemplet er Calders behandling av NATO og Warsawpaktens atomvåpen-doktriner. Ved siden av å peke på at NATOs doktrine først og fremst bygger på at NATO vil vise beslutsomhet og *vilje* til å gjøre motstand, refererer boka en del sovjetiske synspunkter på kjernefysiske våpen og organiseringa av dem i den sovjetiske hæren. Forfatteren kan ikke kritiseres for å være enøyet i en betydning som rammer andre som har behandlet kjernefysiske våpen.

MYE TØV

I anmeldereksemplaret mitt er det mer enn 30 streker i margin ved tøvete påstander. For det er mye av boka som er direkte feilaktig og tvilsomt. F.eks. mener Calder at ikke bare atomkrig blir en ny type krig. Men også de konvensjonelle våpna er utvikla så langt at den vanlige soldaten blir en ubetydelig brikke i hauger av lasersiktemidler, raketter som «garanterer ødeleggelse av stridsvogner og fly de er siktet inn mot», osv. «Menneskelig dyktighet og mot blir verdiløst mot siliikonbrikkens fatale fart og nøyaktighet». (s.41) Dette er virkelig tøv, og blottlegger at forfatteren faktisk ikke er særlig godt orientert om den teknologiske utviklinga. Kriger i Midt-Østen og Indokina har gjort forfatterens ord til skamme 10 år før han skreiv den! Moderne metoder i framstilling av panser gjør at f.eks. NATOs panservern kanskje har fått redusert effekten sin med 2/3 mot nye sovjetiske stridsvogner som allerede er i masseproduksjon. Boka er ikke interessant først og fremst fordi den bringer nyttig og korrekte fakta. Det finnes noen nyttige fakta, og en del feilaktige saker som for en som veit normalt mye om disse sakene kan være vanskelig å skille fra hverandre. Det som gjør boka interessant, er først og fremst resonnementene rundt de sakene jeg er uenig med forfatteren om. I tillegg har jeg forsøkt å få fram at Calder i motsetning til andre forfattere ikke er enøyd, eller først og fremst bare ser supermakta USA.

Per Gunnar Gabrielsen

Hvordan gikk det med de greske partisanene etter frigjøringskrigens nederlag i 1949?

Her forteller to av veteranene fra frigjøringskrigen til Røde Fanes medarbeider hva som skjedde med dem som måtte dra i eksil til Sovjet.

Et intervju om deres erfaringer fra frigjøringskrigen i Hellas sto i Røde Fane nr. 1/81.

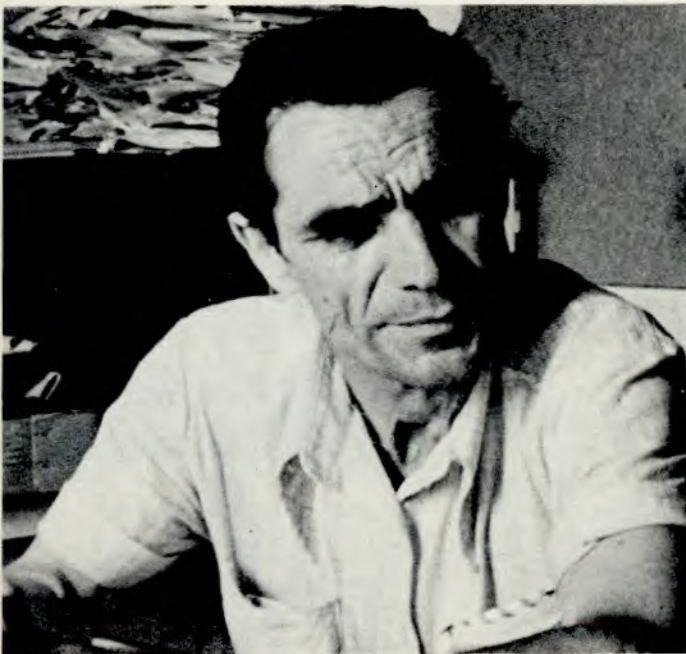
FRA EKSI

Den greske frigjøringskampen var slutt i februar 1945. Tyskerne var kastet ut av Hellas. Ei engelskvennlig regjering under Papandreou ble innsatt.

Frigjøringsfronten EAM og kommunistpartiet, som i 1944 hadde over 350 000 soldater under våpen, var avvæpnet. Gjennom diverse overenskomster var de satt helt utenfor landets nye styre. Fire år under tysk fasciststyre ble avløst av flere år under britisk dominans, der landets ledelse tok i bruk de samme metodene som tyskerne mot sine politiske motstandere. I løpet av 1945 ble 80 000 tidligere medlemmer av EAM og kommunistpartiet fengslet eller internert på flere av de greske øyene.

Allerede høsten 1945 gjorde kommunistpartiet vedtak om å reise den væpna kampen mot regjeringa. Denne kampen ble ført med vekslende framgang til 1949. Da ble Den demokratiske hæren under ledelse av kommunistpartiet tvunget til å

GRESKE PARTISANER

GEORGIS KARAFILIDIS

— medlem av KKE fra 1942, medlem av ELAS (Den greske nasjonale frigjøringshæren), offiser i Den demokratiske hæren, politisk flyktning til Romania og medlem av sentralledelsen til Komiteen av gamle kommunister.

PROKOPIS KANDAS

— medlem av KKE fra 1948, offiser i Den demokratiske hæren, politisk flyktning i Tasjkent fra 1949 til 1978 og ansvarlig fra sentralledelsen til Komiteen av gamle kommunister.

(Fotos: Røde Fane)

L TIL FANGELEIR I SOVJET

RØDE FANE MØTER GRESKE PARTISANER

gjennomføre en organisert tilbaketrekning, for en stor del over grensene til de folkedemokratiske republikkene i nord.

30. august 1949, klokka 5 om morran, var kampene over. Kamenik, Den Demokratiske Hærens siste støttepunkt i Hellas, var falt. 8 000 mann, innberegna den provisoriske regjeringa, søkte tilflukt i Albania.

Prokopis Kandas var en av dem som fra Albania ble sendt til Tasjkent. Hovedstyrken av hæren endte her i Sovjet-republikken Uzbekistan — over 20 000 mann totalt. Andre fikk opphold i en av de øst-europeiske republikkene. Tilsammen var de 60 000 utenfor Hellas. (Red. anm.)

RUSSISKE OVERGREP BEGYNNER

«Kamerat Zakariadis og Stalin så på oppholdet vårt i Sovjet som midlertidig. Derfor forberedte den demokratiske hæren seg på å komme tilbake til Hellas for å for-

tsette kampen. Vi ble sendt til militære høyskoler, hvor vi studerte for å bedre det militærtekniske, politiske og ideologiske nivået som grunnlag for de framtidige kampene i Hellas.

Men slik skulle det ikke gå! Allerede i 1953 ble vi klar over en del russere som vernet dårlige elementer innafor KKE. Kamerater ble beskylt for å være «anti-sovjetiske». Flere ble ekskludert.

Forholdene forverret seg etter Stalins død. Det ble organisert hemmelige møter innafor KKE. De vedtok en politisk plattform i strid med partiets. Generalsekretær Zakariadis ble angrepet. Alt ble oppmuntret av russerne. I 1955 kom det til direkte sammenstøt i Tasjkent, da sentralkomiteen under ledelse av Zakariadis skulle organisere en partikonferanse. 300 mann angrep kontoret med kniver og steiner. Kun takket være lojale kameraters innsats ble dette knust. De sovjetiske myndighetene benyttet anledningen til å

GRESKE PARTISANER

sende hæren og politiet — og flere kamerater som forsvarte SK ble arrestert og satt inn for 2 til 3 år. Fra russerne kom det aldri noen begrunnelse, kun beskyldninger om mordforsøk osv.

SOVJET DIKTERER LINJESKIFTE

Den 5. plenumsesjonen i KKEs sentralkomite ble avholdt dette året. Sovjets innblanding i partiets affærer ble fordømt. De sovjetiske agentene innafor partiet vant ikke fram.

Allerede året etter sto Sovjet for neste trekk — den «6. plenumsesjonen», som ble avholdt uten at ledelsen i KKE var konsultert! Stedet ble Romania, og til stede var delegasjoner fra flere østeuropeiske partier — Tsjekkoslovakia, Øst-Tyskland, Polen og Ungarn. Sekretæren i det rumenske partiet holdt åpningstalen. Generalsekretær Zakariadis sjøl var *ikke* til stede!

Sentralkomiteen og Zakariadis ble erstattet med Moskva-tro elementer. Par-

tiets revolusjonære linje ble erstattet med Sovjets revisjonistiske fra den 20. partikongressen. Bare i Tasjkent ble over 8 000 kamerater, som var uenige i det som skjedde, ekskludert. De som opponerte skulle fjernes og helst fysisk utslettet.»

Prokopis levner ingen ære til de som tok makten i Sovjet etter Stalins død. Og han taler av erfaring. Fra 1949 helt fram til 1978 levde han i eksil i Tasjkent. Brorparten av hva han kan legge fram er selvsagt levd. (Red.anm.)

«Sovjet tok mange grusomme tiltak mot kameratene i Tasjkent. Mange ble sendt i fengsel eller på asyl. Mange mistet jobbene sine. Andre ble sendt vekk fra skoler og studier, og den generelle økonomiske situasjonen ble verre. Mange kamerater fant seg sjøl plutselig midt i den sibirske vinteren med over 1 meter snø og minus 40 grader.

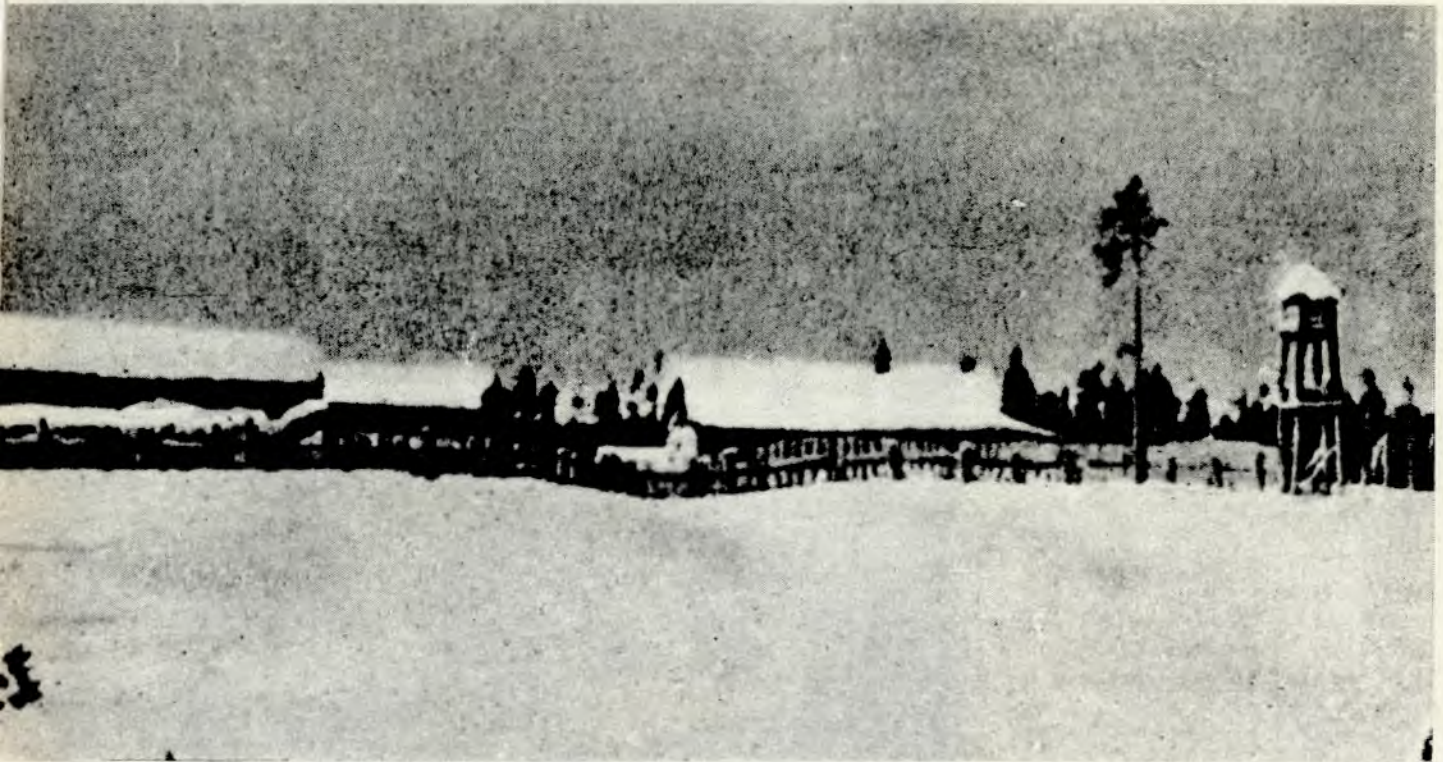
Men kameratene ga ikke opp på tross av dette. Kampen mot revisjonistene i

Tvangsarbeidsleir i Sibir. I en slik leir endte generalsekretær Zakariadis sitt liv i 1973.

«Vi vil reise hjem» — krevde de greske eksilpartisanene i Sovjet. På bildet demonstrerer tysktalende grupper for retten til å reise til Vesten i dag.

GRESKE PARTISANER

Kreml og opportunistene innafor partiet fortsatte. Mange delegasjoner av kamerater dro flere ganger til Moskva til SUKP og ambassadene for flere østeuropeiske land og forlangte at partiets problemer ble løst.

I 1960 opprettet de politiske flyktningene i Tasjkent en organisasjon — OMLE (må ikke forveksles med OMLE opprettet i Hellas flere år seinere.) Denne organisasjonen stilte følgende krav:

- Frigjør Zakariadis (som da satt isolert i Sibir).
- Frigjør kamerater som sitter på asyl o.lign. i Sibir.
- Frigjør alle fra fengsel.
- Gjør det mulig for greske kamerater å forlate Sovjet.

ARRESTERT PÅ KONTORET TIL SUKP

I 1965 dro en delegasjon på 18 medlemmer fra OMLE til Moskva. Etter to timers diskusjon med sentralkomiteen i SUKP hvor kravene våre ble lagt fram, ble de truet med arrestasjon og fengsel. Som svar på kravene sendte russerne sikkerhetspoliti med bil for å arrestere de greske

kameratene, som da var på kontoret til sentralkomiteen i SUKP. Foran kontoret lenket kameratene seg sammen. De ble slått verre enn av fascistene og dratt inn i bilene. Deretter bar det i fengsel. Mens alt dette skjedde sang de Internasjonalen.

Neste dag ble de ført til en spesiell rett hvor saka gikk for lukkede dører. To politivakter beskyldte dem for å være «dårlige elementer». Alle fikk fra 12 til 15 dagers fengsel. Og de ble satt på steder som var beregnet for kriminelle — totalt isolert.

ZAKARIADIS DØDE I KONSENTRASJONSLEIR

Generalsekretæren i KKE fra før krigen ble avsatt på et «sentralkomiteplenium» hvor han ikke var til stede i 1956. Allerede året etter fant «7. plenumsessjon» sted — med Zakariadis til stede. Men det var kun for å bli beskyldt fra russernes delegasjonsleder for å være forræder. Han ble foreslått ekskludert fra partiet. Og som russerne ville det, gikk det. Umiddelbart ble han sendt til Sibir. Der døde han i 1973 etter en lengre sultestreik.»

TILBAKE TIL HELLAS

I 1965 kom de første tilbake. Fortsatt satt Papandreou ved makta. Kameratene måtte undertegne en erklæring der de fraskrev seg sine politiske og ideologiske syn for å bli akseptert. Flertallet nektet.

Etter 1974 har det vært lettere å vende hjem. Men både russerne og grekerne lager problemer. Penger de har spart opp i Sovjet får de ikke ta med. Pensjoner og sosiale goder blir beskåret. Mange har ikke råd til å reise hjem. Ungdom må avtjene verneplikten i Rødehæren før de får dra. Har du giftet deg med en russer, skal du riktig sno deg for å komme av gårde.

I Hellas blir de møtt av mistenksomhet — ja, myndighetene behandler dem som kriminelle. Deres politiske aktivitet resulterer i sparken fra jobb etter jobb.

Men Prokopis har sammen med andre hjemvendte kamerater, gått i spissen for å reorganisere det gamle KKE. Komiteen av Gamle Kommunistar arbeider i nær kontakt med de unge revolusjonære krefte som vokste opp i kampen mot fascistjuntaen omkring 1970. (Red.anm.)

Svein Brørs kritiserer partiets militærpolitiske linje i forhold til NATO. Han mener det norske NATO-medlemskapet er hovedhinderet for et sterkt, uavhengig forsvar. Jeg mener det er de politiske standpunktene til dem som har makta i Norge som er hovedhindringa for et alternativt forsvar. Men først en presisering av hva denne diskusjonen mellom Brørs og meg ikke er.

Vi er begge enige i partiets vurdering av at Sovjet, ikke USA, er hovedtrusselen mot norsk suverenitet. Dette i motsetning til f.eks. SV som vil ha Norge ut av NATO i dag fordi USA er faen sjøl. Vi ser også behovet for et sterkt, uavhengig norsk forsvar, ikke den billigsalgsmode-len SV stiller opp med som er et reelt tilbakeskritt i forhold til hva som finnes i dag. Jeg presiserer dette fordi noen kritiserer partiets NATO-standpunkt ut fra premisser som er påvirket av SVs.

Vi er også av prinsipielle grunner mot norsk NATO-medlemskap. NATO er en allianse mellom ikke-likeverdige partnere der den ene supermakta, USA, spiller hovedrollen og USAs interesser er dominerende. Men utmelding av NATO må ikke bli til fordel for Sovjets ekspansjon. Brørs reiser sin kritikk utfra at han mener det ikke er mulig å gjennomføre endringer i det norske borgerlige forsvaret i NATO.

HOVEDPROBLEMET: DEN NORSKE POLITISKE LEDELSEN

Så til saka Brørs og jeg er uenige om. Er NATO-medlemskap identisk med doktrinen om alliert unnsetning? Betyr medlemskap i NATO at Norge ikke kan bygge opp en kuppberedskap i sør? Avgjør NATO/USA bruken av norske ressurser? Brørs mener ja. Jeg er uenig. Norge har innafør NATO-medlemskapet formelle muligheter til å gå langt i retning av et sterkt, uavhengig forsvar. Det er den politiske viljen det står på.

Norges forsvarsplaner og NATOs planer i Norge bygger på doktrinen om alliert unnsetning. Bakgrunnen for dette er NATOs grunnleggende «solidaritetsprinsipp» og ei vurdering av at Norge ikke kan forsvare seg aleine. Den sovjetiske oppbygginga i nord de siste 15 åra gir dis-

UT AV NATO NÅ

-fra vondt til verre!

Utenriksminister Halvard Lange undertegner NATO-pakten i 1949. Er det på tide å melde seg ut nå?

Debatt:

se forsvarsplanene et grunnskudd. Det er snart bare norske borgerlige politikere som tror NATO kan ilandsette en større styrke i Norge hvis en storkrig bryter ut. Norske militære myndigheter er skeptiske. Ledende kritikere i NATO er skeptiske. Denne skepsisen deler Brørs og jeg med dem. Dette må framtvinge ei endring i norske forsvarsplaner. Enten i Carl I. Hagens retning, som er stående amerikanske styrker i Norge i fredstid. Eller i retning av å stole på egne krefter.

I motsetning til Brørs er jeg ikke sikker på at den siste løsninga betyr at Norge blir sparka ut av NATO. Det er mange tegn i tida som tvert om tyder på at dette er en fordelaktig løsning — også for USA/NATO. Jeg er f.eks. sikker på at J.

J. Holst har rett når han hevder at Norge ba om forhåndslagre, at vi ikke ble pressa til å ta dem. Ganske enkelt fordi styrker av U.S. Marines typer er mangelvare i NATO, at NATO kvier seg for å garantere store forsterkninger gjennom et Norskehav med russisk dominans og ditto stor tapsrisiko. I boka «Et sterkt, uavhengig forsvar» argumenterer jeg for at hovedhensikten med forhåndslagrene var politisk symbolikk og politisk ammunisjon til Willoch og Stoltenberg.

Det samme resonnementet ligger bak når jeg heller ikke er like overbevist som Brørs om at NATO motsetter seg stående styrker i Sør-Norge. Krisa i det danske forsvaret, presset mot Vest-Tyskland fra øst er problemer NATO i dag ikke har noe svar på. Og det legger et strategisk viktig område, Sør-Norge, åpent for kuppangrep. Et kuppangrep på Sør-Norge ville føre til fullt kaos i det norske forsvaret i dag. For NATO fører det til at Sovjet kort tid etter kan operere fra sørnorske flyplasser ut i Norskehavet.

Disse to eksemplene illustrerer en sentral motsigelsen i NATO. På den ene sida er det hensynet til å virke avskrekkende

NATO-DEBATT

overfor Warszawapakten. Dette gjør det vanskelig å erkjenne problemene på nordflanken offentlig. Fasaden ville sprekke og, NB, splittelsestendensene i NATO forsterkes. På den andre sida har NATO et behov for et forsvarsopplegg som er *reelt* avskrekkende, dvs. en reell styrking. NATOs hovedlinje for å løse denne motsigelsen er å satse på atomavskrekking. Men det eneste som virkelig kunne løse motsigelsen, er en sterk konvensjonell oppbygging i Vest-Europa. På nordflanken vil utplassering av atomvåpen være politisk umulig. I Norge er det bare Carl I. Hagen som går inn for dette.

Derfor finnes det i virkeligheten bare to alternativer for NATO. Den ene er en større oppbygging av marineenheter i Norskehavet, øremerking av flystyrker og utenlandske styrker på norsk jord i fredstid. Dette står i motstrid til sentrale NATO-prioriteringer og vil være vanskelig å gjennomføre politisk. Den andre muligheten ligger i en styrking av det norske forsvaret.

UT AV KOMMANDOSYSTEMET

Dersom Stortinget/regjeringa ble pressa av en opinion til å gå inn for et sterkt, uavhengig forsvar, finnes det få gode argumenter for at Norge ble sparka ut av «det gode selskap». Om vi pressa regjeringa til å trekke Norge ut av NATOs kommandosystem, er det tvert om visse muligheter for at Norge ble tilbudt observatørstatus i militærkomiteen, som Frankrike, fordi nordflanken er av betydning for hovedavsnittet til NATO i Sentral-Europa.

Hovedsaka nå er utmelding av dette kommandosystemet. Grunnen er at vi ved å stå utfor forsvarsplanleggingskomiteen i NATO og NATOs militærkomitee står langt friere når det gjelder å utforme forsvarsplanene for Norge i fredstid. Og store deler av de norske styrkene kommer ikke som nå automatisk under NATOs kommando når det er krig. Dette har konsekvenser ikke bare for planlegginga, men også for hvilket øvelsesmønster som kjøres i Norge.

Det er først og fremst deltakelsen i kommandosystemet og forsvarsplanlegginga som hindrer bygginga av et uavhengig forsvar. Og dette er det opp til Norge å bestemme. Derfor er det den politiske linja til Storting/regjering vi må angripe, og krav om å gå ut av kommandosystemet

som er det viktigste.

NATO/USA dirigerer bruken av norske ressurser, hevder Brørs. Dette er unyansert. Norge dekker sine forsvarsutgifter sjøl. NATOs «tilskudd» gjennom infrastrukturprogrammet var i 1979 189 millfoner eller ca. 2,6 prosent av forsvarsbudsjettet. Gjennom de forsvarsplanene NATO trekker opp for Norge bestemmer sjølsagt NATO rammene for hvor det skal satses, jfr. F-16-prosjektet. Utafor kommandosystemet blir dette annerledes. NATO har som målsetting å få medlemslanda til å bruke mest mulig ensarta utstyr, standardiseringsprogrammet. Men dette prosjektet går stadig vekk i dass fordi det er rivalisering mellom NATOLandas industrimonopoler. Heller ikke standardiseringsbehovet utgjør noe viktig press mot Norge. F.eks. har Forsvaret nylig begynt å anskaffe luftvernraketten RBS-70, et svensk lavforsvarssystem.

USA utgjør et press mot norske investeringer. Det har først og fremst sammenheng med at det er dyrt for Norge å utvikle høyteknologiske våpensystemer som F-16, og amerikanske monopoler har stort spillerom. De tilbyr f.eks. Norge delproduksjon i amerikanske prosjekter. På den måten utnytter de sin økonomiske styrke til å få militær innflytelse i Norge som i andre land. Et sånt press kan være effektivt når det gjelder avanserte fly. Men mindre effektivt når det gjelder utstyr som mange land, deriblant Sverige, produserer. Endelig skal vi ikke se bort fra at det bør være et mål for Norge å produsere nødvendige våpensystemer. Kongsberg Våpenfabrikk har anerkjent ekspertise. Vi bør kreve at «oljepengene» ikke investeres i utlandet, men blant annet til norsk våpenproduksjon.

Partiets militærprogram, boka «Et sterkt uavhengig forsvar» og partiets propaganda har en omfattende kritikk av unnsætningsdoktrinen, doktrinen om at angrepet kommer i nord, og reiser utfra dette krav til viktige endringer av det nåværende, borgerlige forsvaret. Brørs og jeg er ikke uenige om at det er nødvendig å bryte med disse doktrinene. Et brudd med dem er ei forutsetning for å realisere et sterkt, uavhengig forsvar. I motsetning til Brørs mener jeg ikke at Norge må melde seg ut av NATO for å bryte med disse doktrinene.

Brørs bringer opp en annen side av dette når han hevder at vi parallelt med om-

legging av forsvaret må melde oss ut av NATO. Ettersom han mener at NATO-medlemskapet er hovedhinderet for omlegging av forsvaret, er det umulig å tolke dette annerledes enn at første skritt er utmelding, neste er omlegging.

UTMELDING NÅ: FRA VONDT TIL VERRE

NATO kan ikke vurderes isolert fra den sovjetiske trusselen. Vi får overlate slik strutsopolitikk til SV, som stiller NATO-utmelding som betingelse for enhver bevilgning til det norske militære forsvaret. NATO-medlemskap er et onde. Den politiske linja bak norsk NATO-medlemskap er reaksjonær. Men en utmelding *i dag*, gjør at vi står igjen med et forsvar der hele bønn er falt ut — og det er åpenbart for alle, inkludert Sovjet. Forutsetninga for ei sann utmelding er en reaksjonær opinion med revisjonistisk ledelse som er blind for den sovjetiske trusselen. Denne situasjonen ville nærmest invitere Sovjet til et isolert framstøt mot Norge for å sikre seg en strategisk viktig posisjon. Dette er åpenbart et steg fra vondt til verre.

En parole om utmelding av NATO må koples sammen med at dette er viktig for å stå *bedre* rusta mot et sovjetisk angrep enn tilfellet er i dag. Og for at dette skal ha noen troverdighet, må i det minste to viktige forutsetninger fylles:

Det må stå som en målsetting for norsk forsvarspolitik at vi skal utvikle et sterkt, uavhengig forsvar. Dette må være kopla til forsvarsbevilgninger som viser at dette ikke er tomt prat. Kanskje det er nødvendig med en tredje forutsetning i tillegg. Nemlig at vi har kommet et godt skritt på vei mot ei omlegging i praksis. I denne situasjonen vil det være en progressiv opinion blant folk som har pressa fram endringene i denne politikken. Og det virker avgjørende inn på *forsvarsviljen*, som er helt sentral når det gjelder avskrekking og forsvarsevne. Summert opp er Brørs' linje med utmelding og så omlegging, feilaktig. Årsaka er at han ikke gjør noen vurdering av de sentrale motsigelsene i Vestens forsvarsopplegg og at han ikke tar tilstrekkelig hensyn til at NATO-politikken må legges opp utfra hva som er til beste for et forsvar mot Sovjet. Problemene han tar opp er reelle nok. Men løsinga hans er jeg uenig i.

Per Gunnar Gabrielsen

Økonomisk politikk:

- Per Lund reiser en nødvendig og viktig debatt. Den økonomiske politikken må romme flere målsettinger.
- Men Lund prioriterer kampen om fordelinga av verdiene altfor lavt.
- Tvert om er kampen om fordelinga viktigst og spørsmålet om sosialisme og krig er underordna der de står i motsetning til dette, sier Carl-Erik Schulz i dette innlegget.

PER LUND PÅ VILLE VEIER?

Per Lund har et langt innlegg i Røde Fane 2/81 der han kritiserer en del synspunkter jeg kom med i nr. 1/81. Hans innlegg trenger et svar. Men det er kanskje viktigere å trekke fram til debatt *hvordan en skal gripe fatt økonomisk politikk*. Antakelig bunner en del uenighet nettopp i dette spørsmålet, og det trengs å reise debatten om det *nå* i forbindelse med AKP(m-l)s arbeidsprogram.

PER LUND SINE INNVENDINGER

Dersom en slår etter i forrige nr. av Røde Fane vil en se at Per Lund (PL) hevder at AKP(m-l)s økonomiske politikk må ha tre perspektiver:

- Legge det materielle, økonomiske grunnlaget for sosialisme
- Øke den økonomiske beredskapen for krig
- Ikke legge ned klassekampen

Ut fra dette grunnlaget reiser han seks innvendinger mot mitt syn:

1. Perspektivet sosialisme eller krig mangler.
2. Det er for ensidig diskusjon om fordeling av inntektene, og for lite om hva som skal produseres.

Debatt!

3. Det er for defensivt om sjølberging.
 4. Kampen mot strukturrasjonalisering tar bare opp spørsmålet om å sikre jobb og bosted, og ikke teknologi som går tapt.
 5. De langsiktige virkningene av økonomisk politikk (100 år) blir undervurdert.
 6. Det er for stor vekst-optimisme.
- Dette er jo mye på en gang. Jeg velger derfor å la en del poenger ligge — ikke fordi de er uviktige, men fordi jeg vil ta noen saker litt grundigere.

HVOR VIL VI MED ØKONOMISK POLITIKK?

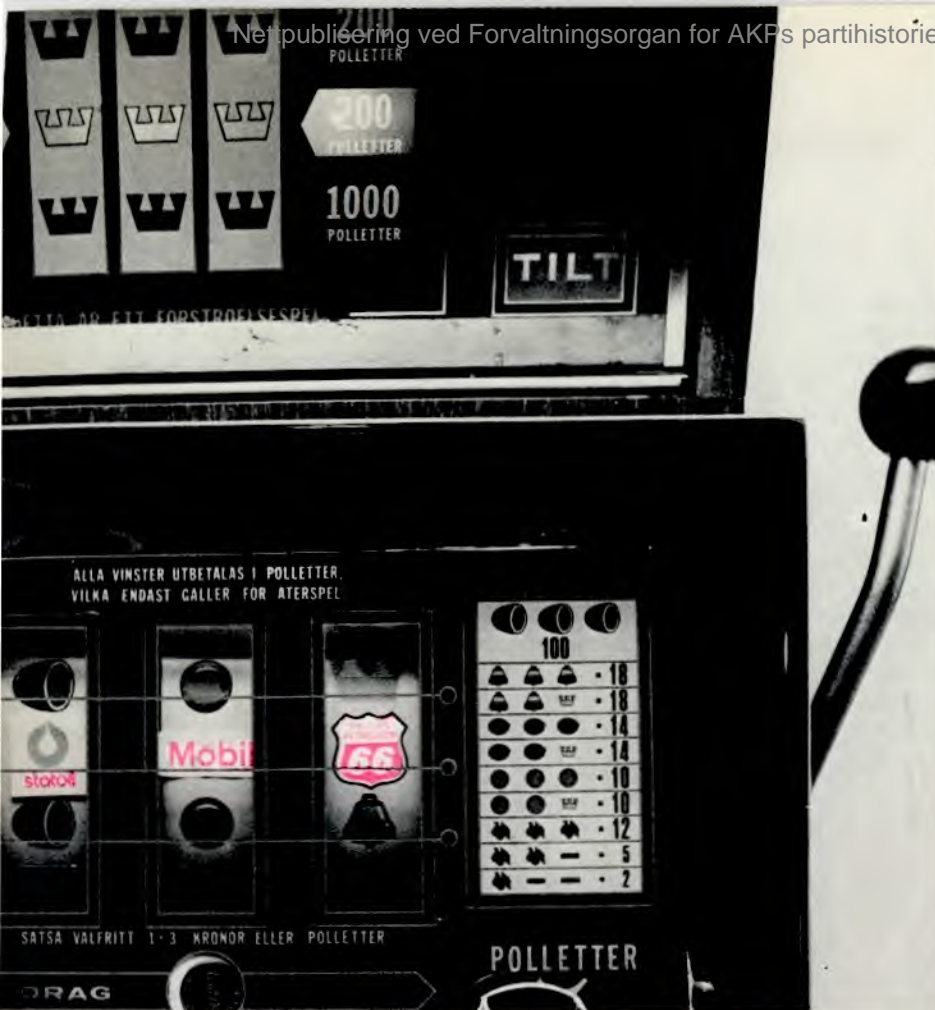
Mitt utgangspunkt er slik:

Vår økonomiske politikk må være en

interessepolitikk for arbeiderklassen og dens allierte. Den har som siktemål å føre dagskamp under kapitalismen på dette området. Den har *ikke* som siktemål å administrere den kapitalistiske økonomien. Jeg mener altså at den økonomiske politikken må være retten inn på klassekampen om fordelingen av produksjonsresultatet, kamp mot utbyttingen. Dette må være hovedretninga for den økonomiske politikken.

Men PL trekker fram to saker til: Sosialisme og krig. På papiret seg jo det svært så revolusjonært ut. Vi må streke opp «hovedlinjene i en samfunnsøkonomisk utvikling arbeiderklassen er tjent med» sier PL. Vi må gå inn for bestemte investeringer til forsvaret, til bestemte industrier», sier han. Vi må kjempe for at økonomien blir slik at en nærmer seg «det materielle, økonomiske grunnlaget som vi skal bygge sosialismen på» fastslår han.

Hva er *innholdet* i dette? Hvilke krav skal vi gå inn for? Jeg tolker han som at han går inn for at vi skal lage en prioritert plan for hvor det skal investeres her i landet, gå inn for å bruke midler av statskas-

«Hvem taper? Hvem vinner?» Det er kampen om fordelinga av oljeinntektene vi må prioritere høyst i den økonomiske politikken, peker Schulz på i dette innlegget. (Foto: Samfoto)

AKP(m-l) sitt prinsippprogram behandler klassekampen under kapitalismen uten å ta opp de «prinsippene» PL her trekker fram. Det peker tvert imot på at en må avvise at «forståinga for revolusjonen og sosialismen veks ut av den økonomiske kampen». Programmet peker på at det som må til er å tilføre den økonomiske kampen *teoretisk og politisk* kamp i tillegg.

HVA MED KRIGSFAREN?

Jeg er helt enig med PL i at vi trenger en del krav knytta til økonomisk beredskap mot krig, og at vi i dag ikke har det. Han bommer likevel på tre punkter: Han overordner i iveren dette aspektet over klassekampen og fordelinga av produksjonsresultatet. Den blir redusert til at den «ikke må nedlegges». Han glemmer helt ut at en viktig side ved økonomisk politikk som krigsforberedelse er å styrke den tredje verden økonomisk — bl.a. ved å slippe dem til på våre markeder. Og han snakker om strategiske produksjon som om Norge skulle føre en lang forsvarskamp uten å ha blitt okkupert.

VI MÅ VELGE UTGANGSPUNKT

Det er nå viktig for debatten framover å få avklart hva som er utgangspunktet for kravene vi stiller. Jeg tror PL tar feil utgangspunkt og «glemmer» at kapitalismen fortsatt bestemmer hvordan den økonomiske utviklingen er. Han synes tydeligvis at mitt utgangspunkt er for defensivt.

Det er tydelig at den økonomiske politikken må romme *flere* målsettinger. De tre PL nevner er blant disse. Men vi må, etter mitt syn, klargjøre hva som er viktigst. Det trengs fordi det er motsetninger mellom de ulike målene, og da trenger en linje for hva som er viktigst. Slik situasjonen er i Norge i dag er jeg ikke i tvil om at PLs formulering «ikke nedlegge klassekampen» er en alt for lav prioritering av denne delen av økonomisk politikk. Jeg mener at vi tvert imot må si at

sa til det — f.eks. låne ut fra Folketrygd-fondet gjennom Industribanken for å bygge opp en nasjonal bilindustri. Hva det betyr for toll på tekstiler, oppbygging av skotøyindustri, strategi for alle bransjer kan jeg bare ane. Kort sagt: Jeg mener at perspektivet hans omsatt i praktisk politikk fører oss rett ut i en reformistisk politikk der vi prøver å utkonkurrere DNA og SV i «fornuftige» planer for å administrere det kapitalistiske Norge.

Betyr dette at jeg vil droppe perspektivet sosialisme? Nei. Jeg mener at vi absolutt skal propagandere for at sosialisme vil gi store *økonomiske* muligheter for folket i Norge, og bruke eksempler fra kapitalistisk rasering av produksjon. Vi skal også arbeide for å peke ut noen nøkkelbransjer vi vil forsvare spesielt. Jordbruk og fiske må forsvares *også* utfra slike argumenter — selv om kampen mot utbyttinga av bønder og fiskere er hovedargumentet. Det er *ikke* «likegyldig hvordan økonomien ser ut når proletariatet overtar». PL spør retorisk. Men jeg synes han kaster arbeidsfolk blå i øynene og avleder klassekampen når han *likestiller* dette spørsmålet med kampen mot utbyttinga.

PL vil ha inn flere prinsipper i den økonomiske politikken. Jeg oppfatter utviklinga av det økonomiske grunnlaget for sosialisme på en annen måte enn han. Marx beskriver dette svært treffende i Kapitalen, bind 1, kap. 24 (snart på norsk). Her fritt oversatt fra den svenske utgaven:

«Kapitalmonopolet blir en lenke for den produksjonsmåte som har vokst fram under dets eget herrevælde. Produksjonsmidlene sentraliseres, og arbeidets samfunnsmessige karakter utvikles inntil produksjonsprosessen ikke lenger kan rommes innenfor det kapitalistiske skallet. Dette blir sprengt. Den kapitalistiske eiendomsrettens time slår. Eksproprietorene blir ekspropriet.»

Poenget her er at motsetningen mellom samfunnsmessig produksjon og privat tillegning *må* føre til at kapitalismen går under. Dette vil skje gjennom harde klassekampen mellom borgerskap og proletariat, som til slutt munnar ut i revolusjon. Den kommer ikke av seg sjøl — og slett ikke direkte ut av den økonomiske kampen. Men den kommer langt mindre ut av en «strategisk» industriplan for investeringer.

ØKONOMI-DEBATT

kampen om fordelinga er viktigst, og at spørsmålet om sosialisme og krig følgelig er underordna der de står i motsetning til dette.

PERSPEKTIVLØST OM OLJEINNTEKTER?

Jeg skal nå ta op PLs 6 innvendinger til oljepolitikken. Han har først rett i at den gruppa som har skrevet bok om oljeinntektene ikke har trukket opp de perspektivene han nevner, sosialisme og krig. Riktignok er det et kapittel om hvordan oljeinntektene kunne nyttes i et sosialistisk Norge, og et avsnitt om hva krig vil bety for oljen. Men de tar ikke opp de perspektivene han vil ha fram: hvordan vi skal forberede den kapitalistiske økonomien (og særlig næringsutviklingen) på krig og sosialisme.

Årsaken til det er faktisk en annen enn PL vil ha det til. Jeg mener at oljeinntekter er inntekter av samme type som f.eks. inntekter fra aluminiumsproduksjon. Statens inntekter fra olje må vurderes som alle *andre* skatteinntekter. I boka har vi prøvd bl.a. å drøfte hva som er spesielt med oljeinntektene, men vi har bevisst latt den helhetlige økonomiske politikken ligge. Hvilket syn en skal ha på bl.a. økonomisk beredskap for krig, mener jeg vil være i all hovedsak det samme også uten oljeinntekter. Derfor var det rett å la det ligge når vi behandlet *ett spørsmål*, oljeinntektene. Det betyr *ikke* at en avskriver at dette får betydning for økonomisk politikk.

PL nytter spalteplass på å sitere en professor ved Norge Handelshøgskole (Normann) og påvise at jeg er enig med ham på ett punkt. Det er helt korrekt — men hva så? Hvem av oss skal være stolte — eller flau? Det faktum at Normann og jeg begge synes at oljepenger er vanlige penger, stiller oss ikke utenfor diskusjonen om hva som skal produseres i Norge, slik PL hevder — men det er en viktig beskrivelse av virkeligheten på et punkt der borgerskapet med stort hell har innbilt folk at disse inntektene er farlige. F.eks. har regjeringen uimotsagt i en årrekke trukket ut skatteinntekter fra olje på statsbudsjettet og innbilt folk at staten gikk med dundrende underskudd.

Hva skal produseres, spør PL — og vil forberede Norge på sosialisme og krig. AKP skal kreve investeringer til bestemte industrier. Jeg fristes til å sette det på

spissen: aluminium, nikkel, ferrosilicium, treforedling, fiskeforedling er alle industribransjer som i stor grad går til eksport. De tre første er i stor grad basert på råstoff utenfra. Slike råstoffer kan vi neppe vente å få under krig eller sosialisme. Betyr det at PL vil at AKP(m-l) skal programfeste nedbygging av disse bransjene? Jeg tror han tenker for kort her og havner i sitt eget nett.

Når PL stiller kravet om en kommunistisk plan for industri i Norge under kapitalismen gjør han en klassisk feil. Han glemmer i praksis at det er borgerskapet som har makta i Norge. Det er kapitalisme, og vi ønsker å avskaffe kapitalismen nettopp fordi den hindrer arbeiderklassen i å planlegge. DNA reiser krav om planøkonomi under kapitalismen. Vi må reise kravet om å *avskaffe* kapitalismen for å få et grunnlag for planlegging — sosialismen.

Derfor er det rett å legge all hovedvekt på kampen om fordelingen av inntektene, PLs «strategi» gir virkelig folk illusjoner om hva en kan oppnå under kapitalismen.

SJØLBERGING

PL mener at olje er til skade for norsk sjølberging. Det har vært et «partidogme» i lang tid, og jeg har, som han påpeker, vært med på å etablere den teorien i 1974. Jeg tror det er et «høyrestandpunkt» i politikken.

Jeg er for en mindre åpen økonomi og for tiltak som begrenser andre imperialistlands grep om Norge. Samtidig avviser jeg nå å gjøre sjølberging til noe dogme, det er spørsmålet om å begrense muligheten for press. Jeg er bl.a. helt for en utvida samhandel med den tredje verden, og mot tollsystemet som er rettet mot dem. Jeg vil ikke programfeste sjølberging.

PL sier at olje gjør oss mindre sjølberga. Da kaster han barnet ut med badevannet. Vi har blitt sjølberga på olje. I tillegg har norsk eksport blitt mindre avhengig av mange varer vi før var nødt til å eksportere. Erfaringene — bl.a. fra forsøkene på oljeboikott av Iran — viser at olje er en svært gunstig vare å eksportere fordi mulighetene til press er dårlige her. Det viser seg også ved at Norge, i motsetning til resten av OECD, ikke øker uavhengigheten av internasjonal finanskapital. Til nå vil jeg gi motsatt fortegn på

konklusjonen enn PL gjør: Oljen har *økt* de norske muligheter til økonomisk uavhengighet av andre imperialistland. En annen sak er at økt utvinningstakt kan snu denne konklusjonen. Det er ett av flere argumenter mot økt utvinningstakt.

OFFENSIV MOT STRUKTURRASJONALISERING?

PL mener at vi skal reise «strategiske krav» om å bevare bestemte næringer og industrier, og synes at jeg blir for «defensiv» når jeg legger hovedvekt på kampen for jobb og bosetting — og ikke på spørsmål om *hva* som produseres. Her trengs flere oppklaringer. Først — en «ryggdekning». Jeg er helt for at vi stiller krav om å sikre teknologi og vitenskap på allsidig plan i Norge — bl.a. jordbruk, fiske, teko, sko, jernverk. Men det er i denne sammenheng *ikke* spørsmål om hovedtyngden av arbeidsplassene som kan bli truet av strukturrasjonalisering. I de aller fleste tilfellene er det helt andre argumenter som er mye viktigere — arbeidsløshet og flytting.

Det synes fortsatt som om PL tenker seg å være industriminister i et sosialistisk Norge. Strukturen i norsk produksjon endres raskt enten vi vil eller ikke. Det bestemmes av objektive lover under kapitalismen — bl.a. beskrevet i ovenfor nevnte kapittel av «Kapitalen». I en slik situasjon kan vi sjølsagt *peke på* at dette er planløst, at sosialismen vil gjøre det bedre. Vi bør peke på det. Men vi er i en svært defensiv situasjon fordi dette drives fram av en av kapitalismens grunnleggende lover. Kapitalen søker seg, naturlig nok, dit det er mest profitt.

HVORFOR BLIR DET STRUKTURRASJONALISERING?

PL drøfter ikke mekanismen bak dette. Det blir til dels gjort i kap. 7 i boka om oljepengene, som kommer på Oktober forlag rundt 1. mai.

Først: Grunnen til at oljepengene vil føre til endringer næringsstrukturen i Norge, fins i to forhold. Det ene er at oljeutvinning er svært profitabelt. Det trekker derfor til seg kapital. Det er antakelig en av hovedgrunnene til at resten av industrien ikke øker produksjonen. Den andre grunnen er at oljevirkksomheten gir enorme inntekter. Bruken av disse inntektene i Norge endrer balansen mellom de ulike produktene i markedet og

ØKONOMI-DEBATT

fører til at en del kapitalister «skifter beite». Det er denne siste virkningen som skaper mest debatt.

Det er her PL ikke «holder hodet kaldt» etter mitt syn. Så langt jeg kan se er det ingen prinsipiell forskjell på denne inntektsøkningen og *andre* økte inntekter — f.eks. fra annen industri, redere osv. Når vi beskriver hva som skjer så er det nøyaktig det samme som om vi skulle få gjennom krav om økte offentlige utgifter ellers. Det er altså slett ikke noe sensasjonelt. En kan reise samme innvending (om virkning på næringene) til krav vi har stilt i alle år!

Det som nå blir utmalt skyldes bl.a. at oljeinntektene brukt i Norge vil føre til et strammere arbeidsmarked i Norge. Det er kapitalismens problemer i en *slik* situasjon som skaper borgerskapets bekymring. Jeg har ingen tro på noen krisefri kapitalisme i oljealderen. Men jeg synes ikke at hverken PL eller jeg skal gråte over *denne* virkningen av oljen.

Borgerskapet har lagt fram planer om storstilt strukturrasjonalisering «motsatt vei» av de virkningene oljen vil gi. Lienutvalget vil det. Innføring av datateknologi truer også med økt arbeidsløshet i Norge. Det er et sentralt poeng for oss å

påpeke at kravet om å bruke oljepenger i Norge vil *motvirke* de planene borgerskapet har her.

OM 100 ÅR

PL feiser kravet om at vi må tenke lang-siktig, kreve sosialistisk planøkonomi. Ja — oljeøkonomien øker mulighetene for å propagandere behovet for sosialisme. Som kjent tror DNA, SV og NKP at dette kan gjøres innenfor kapitalismen — at det er et sentralt krav der. PL hevder at vi må «slåss for ei utvikling i samsvar med folkets interesser.» Det virker som han reiser kravet om planøkonomi under kapitalismen. Her kan jeg ikke følge ham. Vi må tvert imot understreke at revolusjonen skiller oss fra sosialismens økonomiske muligheter. Planøkonomi er en illusjon under kapitalismen. Vi kan bare gi vyer for det nye samfunnet.

For øvrig rir PL på to hester — og det ender sjelden bra. Jeg har hevdet at når oljen varer i 100 år så er det tull å stille krav *nå* om tida etter olje. Det vil PL. Men *samtidig* legger han vekt på at nye energiformer og ny teknologi lenge før kan ha endret både oljens betydning og resten av økonomien lenge før. Dette sis-

te argumentet slår åpenbart det første i hjel. Hvis vi mener at den tekniske utviklinga endrer økonomien svært raskt, så er dette ikke noe argument *for* å stille krav om planlegging av utviklinga 100 framover. Tvert imot så gjør det at en i dag ikke *vet* hvordan teknologien er så langt inn i framtida. Spesielt rart er det å stille kravet i en kapitalistisk økonomi.

Svært mye tyder på at teknologi og økonomi vil endre seg mye på 50 eller 100 år. Vanskene med å kreve planer ser en kanskje best hvis en tenker 100 år tilbake. Hva slags planer ville en den gangen ha stilt? Glødelampen var ikke oppfunnet før 1881. Elektriske artikler var ukjente. Elektronikk, radio og TV lå fortsatt utenfor folks fatteevne. Kunstgjødsel og aluminiumsmelting var ikke kjent. Jeg tror vi ville betakket oss for «arbeiderklassens plan fram til 1980-årene», selv om vyene kunne vært store. Science Fiction er etter mitt syn noe fjernt fra aktuell politikk.

Sjøløst kan oljen bli teknisk og økonomisk utkonkurrert. Det er ikke noe argument mot utvinning. Men det er argument for «flere bein» — dvs. ikke rask øking av utvinningen.

Så vil jeg avlive et par dogmer i debatten som ikke stammer fra PL, men som han markedsfører. Han viser til beregninger om at 80 000 industriarbeidsplasser vil gå tapt på 10 år med oljeinntektene brukt i Norge. Argumentet om at 80 000 industriarbeidsplasser går tapt bygger på en forutsetning om full sysselsetting i Norge. I regneeksemplet blir arbeidskrafta trukket over i andre næringer pga. stramt arbeidsmarked og lønnspress. Det er altså en situasjon som verken PL eller jeg synes er særlig sannsynlig. Men alternativet uten olje — slik det kan observeres i våre naboland — synes ikke særlig mer trygt for arbeidsplassene. Olje er bare én av mange faktorer som virker på næringsstrukturen.

Så spør han: Hva om 25 eller 100 år?

Poenget er at det er *økningene* i oljeinntektene som virker på næringsstrukturen (forutsatt stramt arbeidsmarked). Hvis inntektene *ikke* øker, blir det heller ikke noen virkning på næringsstrukturen. Hvis inntektene går ned, blir det virkninger gjennom bl.a. arbeidsløshet. Fortsatt skal vi argumentere som om oljeinntektene er vanlige inntekter. Borgerskapet vil sikkert ønske å øke utvin-

Rosenberg verft i Stavanger: Fra skipsbygging til offshore-virksomhet. Den økonomiske utviklinga tvinger fram en omlegging av tradisjonell norsk industri. — Skal arbeiderklassen stille krav om hva slags industri landet skal ha?

ningstempoet, og vi bør slåss mot det. Men det holder ikke med løse dogmer i debatten.

KRISE ELLER VEKST?

Til tross for olje vil kapitalistiske kriser fortsatt virke i Norge. Likevel gir oljeinntektene — hvis borgerskapet blir presset til å bruke mer i Norge — en faktor som motvirker nedgangen. Det er et poeng PL ikke vil ta hensyn til.

Tvert imot harsellerer han litt over at en skal bruke dette argumentet. Det skal bety råd om å «gå mindre hardt på» i andre land. Han gjør et slags «marxologisk poeng» ut av dette. Her ser jeg ikke hvor han vil hen. Nå har borgerskapet med hell propagandert de trange tider i flere år og virkelig høstet inn enorme økte profitter. Er det ikke da et hovedpoeng for oss å snu denne påvirkningen av opinionen? Alt tyder på lavkonjunktur nå, men vi skal da vel ikke la kronargumentene ligge og slutte oss til arbeidsgiverforeningens gråtekor?

HVA VIL PL?

Jeg synes PL reiser en nødvendig og viktig debatt. Særlig gjelder det utgangspunktet for en økonomisk politikk under kapitalismen. Jeg håper flere kaster seg på — til tross for PLs og mitt lange innlegg.

Men før jeg slipper PL sitt innlegg vil jeg utfordre han til å legge fram *sitt* alternativ til hvordan oljeinntektene skal brukes. Hva mener han vi skal kreve? Han polemiserer skarpt mot mitt syn på mange punkter — men hvilken praktisk politikk vil han programfeste? Jeg tror han vil få uventede problemer med å programformulere sitt syn. Først når han gjør det, kan en klart se om hans alternativ er mer «revolusjonært», eller har videre perspektiver og riktige prinsipper. Han skylder også debatten å si noe om hvilke konsekvenser *hans* forslag får for næringsutviklingen i Norge.

Det er en farlig utvikling i debatten hvis vi overser borgerskapets linje med å bruke oljeinntektene til kapitaleksport. I dag ser det ut til å være retningen som vinner fram, og vi må rette hovedskytset mot det. Dette problemet ofrer Per Lund bare en enkelt linje. Jeg har skrevet om det bl.a. i Klassekampen og henviser interesserte bl.a. dit.

Carl-Erik Schulz

DEBATTEN OM DEN NYE ARBEIDERLITTERATUREN:

En leser i Visby i Sverige har sendt oss et innlegg der han polemiserer mot Dag Solstads synspunkter i Røde Fane nummer 8/80.

Han er først og fremst uenig i Solstads påstander om at det er intellektuelle som er det ledende sjiktet i kulturspørsmål.

Arbeiderklassen er den eneste bærende kulturelle kraft, mener han — og tror at norske kommunister har en del å lære av arbeidet med å bygge opp Kulturfronten i Sverige.

Solstad tar feil

Siden midten av 70-tallet har jeg lest Røde Fane med økt glede. Særlig har tidsskriftet de to siste årene evnet å gripe fatt i noen svært viktige spørsmål, bl.a. NATO-spørsmålet og spørsmålet om det borgerlige demokratiet og hvordan man skal se på dagskampen. Debatten har vært både frisk og åpen.

I nr. 8/80 tas så spørsmålet om den norske arbeiderlitteraturen opp til diskusjon. Utgangspunktet er en innledning av Dag Solstad og to kommenterende innlegg av Knut Johansen og Asbjørn Elden. Nå er min kunnskap om den nyere norske arbeiderlitteraturen nærmest fragmentarisk sammenlignet med Solstads, Johansens og Eldens kunnskaper på området. Likevel tror jeg det kan være av interesse med noen prinsipielle anmerkninger til Dag Solstads debattinnlegg.

Dag Solstads forfatterskap har stor tyngde. Jeg tror man kan sammenligne hans betydning med Väinö Linnas i Finland eller den unge Ivar Lo-Johanssons i Sverige. Han er en av de store realistene i nordisk litteratur. Når Solstad uttaler seg om den nyere arbeiderlitteraturen i Norge og etter en del resonnering trekker slutningen at den har falt på stengrunn, vekker det en del oppmerksomhet.

Nå mener jeg at Solstad i iveren etter å besvare spørsmålet om hvorfor den nye

Debatt!

arbeiderlitteraturen ikke har slått gjennom i arbeiderklassen, trekker en del slutninger som i sin forlengelse fører til en helt vanvittig politikk.

Solstad kommer med noe diskutabile påstander til å begynne med.

NORSK 70-TALLS LITTERATUR I SÆRSTILLING?

«Jeg er så ubeskjeden å påstå at den litteraturen som ble skapt i 1970-åra hos oss, står i en særstilling i nordisk, ja likefram i vesteuropeisk målestokk. Det (Norge) er det eneste land hvor radikaliserings av litteraturen førte til en arbeiderlitteratur som vakte gjenklang.»

Nå ja! Det virker som om Solstad drar litt vel store vekslere på sitt materiale. På hele 70-tallet har det i Sverige vokst fram en arbeiderlitteratur, som vi her i landet ikke har sett maken til i hele etterkrigst-

Dag Solstad. Har han rett i sine dystre spådommer? Må kampen for arbeiderlitteraturen overlates til neste generasjon? (Foto: Samfoto)

den (og det i et land der, som Ivar Lo-Johansson har påpekt, det litterære hovedspørsmål nettopp utgjøres av arbeiderlitteraturen).

Noen eksempler: *Bunny Ragnerstams* fire bind om arbeiderbevegelsens opprinnelse og framvekst i Kristianstad. *Torgny Karnstedts* «Slamfarmen», om den moderne industriarbeiderens yrkesstolthet — ikke lenger håndverksdyktigheten, men stoltheten over å kunne ha oversikt over og forstå produksjonsprosessen, verftsarbeideren *Aino Trosells* romaner om spranget fra funksjonærtilværelsen til verftet, lastebilsjåføren *Jan Fogelbäcks* skildringer av hvordan den mest utpregede surmagete individualist tvinges til innsikt i kampens nødvendighet, *Lars Åke Augustssons* episke romaner om et värmlandisk gårdsbruks stagnasjon og langsomme undergang på kapitalens betingelser, og så videre. Lista kan faktisk gjøres ganske lang.

I Sverige vokste denne nye arbeiderlitteraturen fram *på tross av* de akademiske marxologenes forsøk på å begrave den og *på tross av* de borgerlige litteraturhistorikerens forsøk på å lukke igjen graven. Den er heller ikke resultatet av «litteraturens

radikalisering» på slutten av 60-tallet. (Den «radikaliseringen» har jo ført rake vegen inn i livmorsmystikk, narkotika- og sexliberalisme, privatbekjennelser og alminnelig russervennlighet, «venstreflipp», med andre ord!)

Nei, det er i hovedsak kulturfrontens fortjeneste — dvs. Fib/Kulturfront, forlaget Ordfront og tidsskriftet Førre og Nu — at denne nye arbeiderlitteraturen lyktes med å vokse fram i Sverige. Dette kommer jeg tilbake til.

Jeg er altså litt mistenksom til Solstads påstand at den nye norske arbeiderlitteraturen skulle være unik og ha sine røtter i 60-årenes venstrebeølge. Når han så fortsetter: «men denne litteraturen var kunstig frambrakt! Det var *en litteratur skapt av et lite, men utrolig vitalt kommunistparti* og holdt oppe av en målretta bevegelse omkring denne litteraturen. Og bare under helt bestemte forutsetninger, er en litteratur skrivi under sånne forutsetninger i stand til å utvikle seg,» er det nærmest sjølsagt at den nye arbeiderlitteraturens svake stilling står i direkte proporsjon til AKP(m-l)s tilbakegang.

Stemmer Solstads resonnement at litteraturen var «kunstig frambrakt» av et «li-

te... kommunistparti», har den nye arbeiderlitteraturen fått den skjebnen den — tross alle sine fortjenester — fortjener.

Selve forestillingen om en litteratur frambrakt på kunstig måte av et parti, er udemokratisk og anti-intellektuell. Det må tilgis meg at jeg er litt ekkel, men Solstads tankegang bringer assosiasjoner til et partiledermøte der litteraturens mål, retningslinjer og form slås fast i en rekke resolusjoner, hvorpå partiet i det litterære drivhuset dyrker fram en del planter, som siden introduseres på et kaldt, ugjestmildt og kresent litterært marked utenfor glassveggene.

I Gøteborgs Handels- og Sjøfartstidning publiserte Ragnvald Blix den 20/11 1937 en tegning, som forestiller Hitler og Goebbels som alvorlig betrakter noen malerier. Teksten lyder: «ERZATZ» — Når vi kan tilvirke kunstgummi og kunstsilke, hvorfor skulle vi da ikke kunne skape en kunstkunst?

Den replikken ligger dessverre ganske nærme Solstads resonnement. «Kunstkunsten» mangler i det lange løp forutsetningene for å leve videre på egen hånd, uavhengig av det partiet som skapte den, kun avhengig av sine (i dette tilfelle) lesere.

En i god forstand realistisk litteratur (dvs. en litteratur som beskriver, for det arbeidende folket vesentlige realiteter, altså ikke knullerier eller krampe i sjelen) står ikke, kan ikke stå, innskrevet i noen partistatutter.

Det i litteraturen som er nødvendig i samfunnsmessig betydning, trenger seg før eller senere fram til leserne uansett det ene eller andre partis handling. Et kommunistparti kan oppmuntre og lette vilkårene for at slik litteratur skal nå fram til leserne, hvilket skjedde i Kina fra begynnelsen av 20-tallet fram til frigjøringen.

Men KKP forsøkte aldri på en kunstig måte og framskaffe en ren, revolusjonær litteratur. De fleste revolusjonære kinesiske forfatterne sto utenfor partiet og hadde kun sporadiske kontakter. Like fullt utførte sånne som Mao Dun og Lu Xun et kjempemessig kulturelt nyrydningsarbeid for Den røde armé.

Først i 1942 forsøker KKP å få et samlet grep om det kulturelle området i form av Maos Yanan-taler. Det er verdt å merke seg at partiet nettopp på grunn av sin vilje til å lære av den folkelige litterære

ARBEIDERLITTERATUREN

bevegelsen i Kina, klarte å sammenfatte erfaringene (positive og negative) til en ganske vettug teori om kunst og litteratur.

TYSKLAND — DET NEGATIVE EKSEMPEL

Det negative eksemplet kan med fordel hentes fra mellomkrigstidens Tyskland. Der vokste den virkelig vesentlige, nødvendige skjønnlitteraturen fram på tross av KPDs og Kominterns litteraturteoretiske blunder, på tross av de marxologiske litteraturbyråkratene i Linkskurve. Sånne som Lucacs og Wittfogel bekjempet iherdig bl.a. Brecht, Tucholsky og Ottwald. For Ottwalds vedkommende endte det med leirdøden i Sibir og Tucholsky tok sitt eget liv.

KPDs steile litteraturdogmatisme bredte grunnen for nederlaget. Partiet innså aldri at en «ren» partilitteratur er, og forblir, et kulturelt isolat, begrenset til medlemmer og sympatisører.

Solstads resonnement om den «kunstige» litteraturen inngår i en større — men ikke desto mindre dårlig — tradisjon. Vi finner ekko og berøringspunkter med Jiang Qing, Lucacs, utbryterne fra Mehrings «Frie Folketeater» i Berlin og Ferdinand Lasalles statsteori. Et kommunistisk parti kan samarbeide med og påvirke arbeiderforfatterne, neppe styre dem og definitivt ikke skape en arbeiderlitteratur i samsvar med et fastlagt skjema.

Den brede, folkelige kulturfrontens vei er mer fruktbar enn partilitteraturens vei. God litteratur består for øvrig ikke bare av arbeiderlitteraturen. I Sverige har den såkalte byråkratromanen vunnet terrang. *Bjarne Moelvs* «Gruppen» og *Hans O. Sjøstrøms* «Ett lysende sällskap» er to gode eksempler på den genre.

ARBEIDERKLASSEN DEN KULTURBÆRENDE KLASSEN

I motsetning til Solstads tese om at det er de intellektuelle som er det kulturbærende sjiktet, bygger Fib/Kulturfront på at arbeiderklassen (i vid forstand) er den eneste konsekvente kulturbærende klassen. Jeg går da utifra at klassestrukturen i Sverige og Norge er lik, både når det gjelder inndeling og proporsjoner.

La oss først se på de intellektuelle!

«Jeg var i India da russerne invaderte Afghanistan. Man spurte meg hva de svenske intellektuelle tenkte om situasjonen.

De svenske intellektuelle tenker ikke, sa jeg. De forsørger seg med å klemme på sine ømme sjeler, holde seg med følelseliv og veksle inn bibliotekspenger, skrive om sine mislykte knullerier, propagandere nullvekst, søke statsstipend for å dra på mannsleire og lære seg å ta på hverandre, diskutere kvinnelige prester, tale om fred og nedrustning og hekser og matriarkatet på Kreta og teknikkens forbannelse. Slik er de svenske intellektuelle.

Visst hadde jeg rett! Det var til og med verre enn jeg kunne forestille meg det. Den moralske feigheten blant svenske intellektuelle var så dyp at de ikke engang kunne bli enige om å fordømme den russiske okkupasjonen.» (Jan Myrdal i forordet til «Resa i Afghanistan», 4. svenske opplag.)

Denne korporativt organiserte elendighet er sannelig ikke noe kulturbærende sjikt i Sverige! Det norske folket må gratuleres om de norske intellektuelle virkelig har tatt sitt intellektuelle ansvar og bærer oppe kulturen i sin alminnelighet og litteraturen i særdeleshet. Dog tviler jeg, for det første er ikke forholdene i Norge på noen avgjørende måte forskjellig fra de her i landet, og for det andre skriver Solstad selv:

«Den politiske utviklinga har fått intellektuelle til å være mye mer opptatt av sine egne liv enn av arbeiderklassens liv og historie. Progressive intellektuelle har i dag større behov for å lese bøker om sine rotete privatliv og politisk grunnleggende tvil, enn å lese romaner om ... den norske arbeiderklassen i kjølvannet til ... revolusjonen i Russland 1917. Progressive kvinner har mer igjen for å lese en roman om kvinneundertrykkelsen i den amerikanske middelklassen i 1950- og 60-åra, enn om kvinner i arbeidskamp på brødfabrikken.»

Her beskriver Solstad de «venstre»-intellektuelles behov for romaner, som rettferdiggjør deres eget intellektuelle svik, flukten fra det nødvendige ansvaret i en førkrigstid, da velferden faller sammen i krise. Dette intellektuelle og moralske forfall er jo et ganske typisk førkrigsfenomen! Jfr. med det europeiske 30-tallet. Det er forbausende at Solstad ikke ser dette klare.

Heller ikke borgerskapet er kulturbærende som klasse. Så sent som på 40-tallet kunne man snakke om «utdannet borgerskap», men i etterkrigstiden har borgers-

kapet — for å kunne befeste sitt herredømme — kastet sin egen kulturarv over bord. Borgerskapet er i dag — som klasse — et utdannet pakk. Dets kultursyn består i det store og hele av en blanding av sex- og narkotikaliberalisme i litteraturen og avantgardistiske formeksperimenter i kunsten. Borgerskapet har gitt opp en hver ambisjon om å føre videre den egne tradisjonen fra tredje standens dager og så innafor sin egen klasse, for ikke å snakke om den utarming og kunnskapsforakt borgerskapet for tiden formidler til arbeiderklasseungdommen i skolen «Venstre»-argumenter for denne utarming, er bare ideologisk skum på overflaten.

Når så Solstad konstaterer:

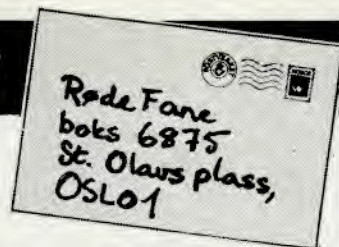
«Jeg vil hevde at arbeiderklassens kultur er fattig, i dårlig form får den servert et reaksjonært innhold. Arbeiderklassen blir dynga ned med kultur, som ikke på noen måte er i stand til å berike livet deres», er det helt enkelt snakk om borgerskapets forsøk på å holde arbeiderklassen dum, kunnskapsfattig og lettstyrt. Det er ikke underlig at borgerskapet delvis har lyktes med dette, vi lever i den mest utviklede delen av den kapitalistiske verden, under imperialismens epoke, i en tid da sosialimperialismen forbereder en ny imperialistisk omfordelingskrig.

Men! Den kultur som «arbeiderklassen blir dynga ned med» er ikke arbeiderklassens egen kultur! Å påstå noe sånt er å gi opp slaget om menneskenes tenkning på forhånd. Konsekvensen av Solstads resonnement blir den ganske pessimistiske konstatering: — arbeiderklassens kultur er så ussel, at vi blir tvunget til å oppfotre den. Vi har forsøkt med den nye norske arbeiderlitteraturen, men vi har mislykkes...

DEN SVENSKKE KULTURFRONTEN

Den svenske kulturfrontens utgangspunkt har vært et annet. For det første har vi gått utifra at *arbeiderklassen* (i vid forstand) er den eneste konsekvente kulturbærende klasse under imperialismen. Arbeiderklassen og borgerskapet har felles kulturelle røtter fra tiden mellom den franske revolusjonen og 1848. Deretter har arbeiderklassen (først langsomt og fاملende, siden stadig mer målbevisst), i takt med sin stadig bedre organisering, utviklet sin egen kultur. I sanger, dikt, noveller, drama og romaner. Allerede på

BREV

TIL REDAKSJONEN

30-tallet ble rammen rundt nær sagt hvert eneste fagforeningsmøte opplesninger, sang og amatørteater. Sosialdemokratiets svik består blant annet i at den overga arbeiderklassens kulturtradisjon. Så ble mellomkrigstidens arbeiderforfattere tvunget ut på det borgerlige markedet. (Kominterns kulturpolitikk var jo altfor snever og sekterisk.) Fib/Kulturfront vender seg bevisst til den aktive grasrota innafor folkebevegelsene (i Sverige utgjør de mellom 1,5 og 2 millioner mennesker). De er våre intellektuelle! Heller en djupt religiøs småbruker fra Jönköping, som holder på arbeiderklassens moral i narkotika- og kunnskapsspørsmål, enn en revolusjonær intellektuell i Stockholms kunstverden, som propaganderer for porno- og narkotikaliberalisme.

Og hva som bedre er, i Sverige er ikke folkebevegelsens kulturtradisjon helt rassert. Kulturfronten bygger videre på denne tradisjonen.

For det andre har vi det utgangspunktet at arbeiderklassen (fortsett i videste forstand) ikke bare må overta og føre videre og utvikle sin egen kulturtradisjon, men til og med *kritisk overta* borgerskaps kultur og lærdomstradisjoner.

Arbeiderklassen er i dag den eneste av-antgarden. Et lysende eksempel på denne kritiske overtakelse er *Jan Myrdals* essay-er om August Strindberg og Balzac. Her i landet behøver vi en kritisk overtakelse av så vel Luthers katekisme som Jacob Bostroms «Grundlinjer til filosofiska statsläran». De finnes begge i våre bakhoder, uten at vi er bevisste disse ideers opprinnelse og konsekvenser.

Jeg tror at AKP(m-l) har en del å lære av den svenske kulturfronten. Vårt arbeide har i alle fall ikke falt sammen og vi har i løpet av de ti årene som kulturfronten har eksistert kunnet utrette en del.

«Jeg kan ikke fri meg fra at det er noe grunnleggende feil i måten jeg har tenkt på... jeg har en mistanke om at det er noe tøv her, men hva?»

Disse ordene til Solstad gjør diskusjonen både mulig og nødvendig. Jeg tror hans innlegg i Røde Fane kan bli innledningen til en fruktbar debatt. Jeg forventer at mitt forsøk på å legge ved på ilden ikke får stå ukommentert.

H.M.G., Visby i Sverige

(Mellomtittel og oversettelse fra svensk står for redaksjonens regning)

Vi må ha en politikk for de arbeidsløse!

I intervjuet med Carl-Erik Schulz (CES) i Røde Fane 1/81 framsetter han en hypotese jeg mener er gjennomsyra av borgerlig økonomisk tankegang. Jeg har ingenting å utsette på at folk bruker borgerlige teorier i politiske forklaringer. Det jeg reagerer på er den måten CES bruker teorien på. Den blir overhodet ikke imøtegått med en marxistisk kritikk.

«Tenk deg en situasjon der det ikke er ledig arbeidskraft ...», sier CES. Det er nettopp borgerskapets hodepine i Norge i dag at det ikke finnes arbeidskraft, men hvilken arbeidskraft snakkes det om? Dette må presiseres. CES går videre:

«Hvis arbeiderklassen får gjennom krav til økte bevilgninger til helsestell i en slik situasjon, må arbeidskraft til dette komme fra andre bransjer i Norge eller ved innvandring.»

For å øke kapasiteten i helsesektoren, må altså konkurranseutsatt industri bli ramma. Dette er livets lov. Fordi: Økte bevilgninger til helsesektoren vil føre til økt press på arbeidsmarkedet. På et stramt arbeidsmarked settes lønningene opp for å få fatt i folk. Denne lønnsøkningen får ringvirkninger i verkstedindustrien, og dermed stiger prisnivået

på verkstedprodukter. Slik har vi prisa oss ut av det internasjonale markedet.

Den arbeidskraften denne hypotesen bygger på er den arbeidskraften kapitalen til enhver tid krever. Det er for tida ingeniører, datateknikere og alt i catering. I tillegg folk mellom 30 og 55. Utdanna ungdom, folk over 55, husmødre og «gammeldage» industriarbeidere trengs ikke. Derfor er denne hypotesen reaksjonær, fordi den tildekker de faktiske forholda.

For oss er det like viktig å lage en politikk for reservearmeen, det er gruppene i reservearmeen som vokser jo dårligere det går med kapitalismen. Jeg mener det ville være fullt mulig å bygge ut helsesektoren uten at dette nødvendigvis førte til at verkstedsindustrien måtte nedlegges. CES er jo den første til å propagandere for at det fins oljepenger og at de skal brukes. Dersom problemer for CES er at det ikke finnes folk, mener jeg CES tar feil.

Bygg daghjem, og kvinner vil gå ut i arbeidslivet. Blir det bygd daghjem og sykehus blir det også bedre tider for den ungdommen som ønsker yrkesskoleutdanning, men som ikke kommer inn. Det ville også muligens sette fart i trelastnæringen.

Dette er ikke et innlegg mot strukturendringer, bare et forsøk på å få inn i debatten om oljeøkonomien at det er svært viktig at vi aldri glemmer reservearmeen, men lager en politikk som ville innebære arbeid til alle om våre politiske mål hadde vunnet fram.

Abonnet, Oslo

DÅRLIG RÅD

Vi forstår behovet, men vi har ikke råd, sa statsbudsjettet. Ikke penger til doer og innervinduer eller levelige boliger. Dere må spare på lyset og slå av varmen, arbeidsfolk. Ikke råd til skikkelig husbanklån lenger.

Ikke råd til reale lånekassevilkår mer. Arbeiderunger svikes i rådløsheten. Fosne skal fryse mer. Igjen må de svakeste spare og betale kalaset. Hvor kommer politimillionen fra, Brundtland og Berrefjord?

Fra ei reservekasse i Holmenkollåsens indre gulfsafe av blått blod og angst for de såkalt «svake»?

Øverst på pyramiden, har det alltid vært råd til flomlys over svømmebassenget.

Bente F.

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

Gratis- tilbud til nye abonnenter

Betaler du abonnement for et år, får du halve årgangen for 1980 GRATIS så langt opplaget rekker.

5/6 – dobbelnummer om sosialismen i Norge

7 – Krisa i den europeiske ml-bevegelsen.

8 – Nederlag for den nye arbeiderlitteraturen.

